

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΟΙ ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΚΑΙ Η ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ ΣΤΗΝ
ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1945-1991

Του Αθανασίου Σαράντη

Επιβλέπων Καθηγητής : Θεοδόσιος Καρβουναράκης

Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών & Ανατολικών
Σπουδών Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Δεκέμβριος, 2021

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Αθανάσιος Σαράντης

ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Στη σύζυγο μου Ευαγγελία

και στις κόρες μου,

Αλεξάνδρα, Τριανταφυλλιά-Μαρία και Δανάη

για την αμέριστη συμπαράσταση και υποστήριξή τους....

Περίληψη

Ο Ψυχρός Πόλεμος, αναμφισβήτητα, αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές περιόδους της σύγχρονης παγκόσμιας ιστορίας, ένα γεγονός που διήρκεσε πολλά έτη και οδήγησε σε εξελίξεις που επηρέασαν την πορεία όλων των εμπλεκομένων παγκοσμίως. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τα κράτη που είχαν συμμετάσχει σε αυτόν βρέθηκαν στην ανάγκη να ανασυγκροτηθούν, έτσι ώστε να ξεπεράσουν τα προβλήματά τους και να ανακάμψουν. Σε αυτό το πλαίσιο, οι δύο ισχυρές δυνάμεις της εποχής αυτής, οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ αποφάσισαν να αξιοποιήσουν την ευκαιρία και να αυξήσουν την επιρροή τους προσφέροντας στήριξη στα κράτη που ήθελαν να προσεγγίσουν. Η ΕΣΣΔ, η κομμουνιστική δύναμη της εποχής εκείνης, θέλησε να εγκαταστήσει αντίστοιχα καθεστώτα στα κράτη που βρίσκονταν υπό την επιρροή της. Από την άλλη πλευρά, οι ΗΠΑ ήθελαν να ανακόψουν αυτή την πορεία και να διασφαλίσουν την ύπαρξη κυβερνήσεων που θα στήριζαν τη δική τους πολιτική. Έτσι, ο κόσμος σταδιακά μετατράπηκε σε πεδίο αντιπαράθεσης. Η Λατινική Αμερική δεν θα μπορούσε να ξεφύγει από αυτή την εξέλιξη. Σε αρκετά από τα κράτη της εγκαταστάθηκαν κομμουνιστικές κυβερνήσεις με την ψήφο του λαού, ωστόσο η ανατροπή ήταν μεταξύ των σχεδίων των ΗΠΑ που σε πολλές περιπτώσεις υποκίνησε ακόμη και την εκδήλωση πραξικοπημάτων.

Λέξεις – κλειδιά: Ψυχρός Πόλεμος, ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Λατινική Αμερική

Abstract

The Cold War is undoubtedly one of the most important periods in modern world history, an event that lasted many years and led to developments that affected the course of all involved worldwide. After the end of World War II, the states that had participated in it found themselves in need of reorganization, so that they could overcome their problems and recover. In this context, the two powerful powers of the time, the US and the USSR, decided to seize the opportunity and increase their influence by offering support to the states they wanted to reach out to. The USSR, the communist power of the time, wanted to establish similar regimes in the states under its influence. On the other hand, the US wanted to halt this trend and ensure that there were governments that would support its own policy. Thus, the world gradually became a field of controversy. Latin America could not escape this development. Communist governments were established in several of its states by popular vote, but the overthrow was part of US plans that in many cases even sparked coups.

Keywords: Cold War, USA, USSR, Latin America

Πίνακας Περιεχομένων

<i>Περίληψη</i>	4
<i>Abstract</i>	5
<i>Εισαγωγή</i>	8
<i>Κεφάλαιο 1. Ο Ψυχρός Πόλεμος: ιστορικά στοιχεία</i>	11
<i>1.1. Ο κόσμος μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο</i>	12
<i>1.3. Το ξέσπασμα και οι συμμαχίες του Ψυχρού Πολέμου</i>	15
<i>1.4. Το τείχος του Βερολίνου</i>	19
<i>Κεφάλαιο 2. ΗΠΑ και ΕΣΣΔ: Επιδιώξεις και προοπτικές μετά τον πόλεμο</i>	22
<i>2.1. Οι ΗΠΑ μετά το τέλος του πολέμου</i>	23
<i>2.2. Το σχέδιο Μάρσαλ και η ευρωπαϊκή οικονομική συνεργασία</i>	25
<i>2.3. Η περίπτωση της ΕΣΣΔ</i>	30
<i>Κεφάλαιο 3. Η Λατινική Αμερική κατά τον Ψυχρό Πόλεμο – χρονολόγιο και σημαντικά γεγονότα</i>	34
<i>3.1. Η σημασία της Λατινικής Αμερικής για τις ΗΠΑ και τις επιδιώξεις του Ψυχρού Πολέμου</i>	35
<i>3.2. Χρονολόγιο των σημαντικών γεγονότων</i>	39
<i>3.3. Η κρίση της Κούβας</i>	42
<i>3.4. Η παρέμβαση των ΗΠΑ στη Γουατεμάλα και τη Βολιβία</i>	44
<i>3.5. Η εξέλιξη των αντιπαραθέσεων</i>	49
<i>3.6. Ο Ψυχρός Πόλεμος στην Αργεντινή</i>	50

3.7. Το δόγμα Johnson και η επέμβαση στη Δομινικανή Δημοκρατία και τη Χιλή.....	52
3.8. Η περίπτωση της Νικαράγουα	59
Κεφάλαιο 4. Οι σχέσεις ΗΠΑ και Λατινικής Αμερικής στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και οι επιπτώσεις στην αμερικανική ήπειρο.....	64
4.1. Επιπτώσεις του Ψυχρού Πολέμου για τα κράτη της Λατινικής Αμερικής.....	64
4.2. Διώξεις και καταδίκες	67
4.3. Συνολική αποτίμηση	68
Κεφάλαιο 5. Προς το τέλος του Ψυχρού Πολέμου	71
Συμπεράσματα - Επίλογος	81
Βιβλιογραφία	86

Εισαγωγή

Ο Ψυχρός Πόλεμος ήταν ένας μακρύς αγώνας μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (ΗΠΑ) και της Σοβιετικής Ένωσης (ΕΣΣΔ) που ξεκίνησε μετά την παράδοση της χιτλερικής Γερμανίας με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το 1941, η επιθετικότητα της Γερμανίας κατά της ΕΣΣΔ μετέτρεψε το σοβιετικό καθεστώς σε σύμμαχο των δυτικών δημοκρατιών σε μία τροπή που έμελλε να έχει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των μελλοντικών γεγονότων και της παγκόσμιας ιστορίας. Ωστόσο, στον μεταπολεμικό κόσμο, εξακολούθησαν να ακούγονται διαφορετικές απόψεις που δημιούργησαν ρήγματα μεταξύ εκείνων των που στο πολύ πρόσφατο παρελθόν είχαν συμμαχήσει εναντίον της γερμανικής απειλής¹.

Οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ σταδιακά δημιούργησαν τις δικές τους ζώνες επιρροής, χωρίζοντας τον κόσμο σε δύο αντίθετα στρατόπεδα, ανάλογα με τις ισορροπίες και τις επιδιώξεις της κάθε πλευράς. Ο Ψυχρός Πόλεμος δεν ήταν, κατά συνέπεια, αποκλειστικά ένας αγώνας μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ, αλλά μια παγκόσμια σύγκρουση που έπληξε πολλές χώρες, ιδιαίτερα την ευρωπαϊκή ήπειρο, αν και δεν περιορίστηκε εκεί. Πράγματι, η Ευρώπη, χωρισμένη σε δύο μπλοκ, έγινε ένα από τα κύρια σημεία του πολέμου. Στη Δυτική Ευρώπη, η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ξεκίνησε με την υποστήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών, ενώ οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης έγιναν, όπως ήταν μάλλον αναμενόμενο, δορυφόροι της ΕΣΣΔ². Από το 1947 και έπειτα, οι δύο αντίπαλοι, που χρησιμοποιούσαν όλους τους πόρους που διέθεταν για τον εκφοβισμό και την ανατροπή, συγκρούστηκαν σε μια μακρά στρατηγική και ιδεολογική σύγκρουση που περιελάμβανε ένα σύνολο από κρίσεις διαφορετικής έντασης στην πορεία των χρόνων.

Αν και οι δύο Μεγάλες Δυνάμεις δεν πολέμησαν ποτέ άμεσα, με τις ενέργειές τους στη διάρκεια αυτής της περιόδου ώθησαν τον κόσμο της εποχής ακόμη και στα πρόθυρα του πυρηνικού πολέμου σε πολλές περιπτώσεις. Η πυρηνική αποτροπή ήταν το μόνο

¹ Bowker, M. & Williams, P. (1988). *Superpower Détente: A Reappraisal*. London: Sage.

² Sestanovich, St. (1993). *Did the West Undermine the East? The National Interest*, Spring 1993, σ. 31-33.

αποτελεσματικό μέσο αποτροπής μιας στρατιωτικής σύγκρουσης. Κατά ειρωνικό τρόπο, αυτή η «ισορροπία τρόμου» λειτούργησε στην πραγματικότητα ως κίνητρο για τον αγώνα εξοπλισμών. Περίοδοι έντασης εναλλάσσονταν μεταξύ στιγμών ύφεσης ή βελτιωμένων σχέσεων μεταξύ των δύο στρατοπέδων. Ο πολιτικός εμπειρογνώμονας Raymond Aron μελέτησε εις βάθος το σύστημα του Ψυχρού Πολέμου διατύπωσε μια φράση που συνοψίζει αυτή την περίοδο: «αδύνατη ειρήνη, απίθανος πόλεμος»³. Ο Ψυχρός Πόλεμος τελείωσε τελικά το 1989 με την πτώση του Τείχους του Βερολίνου και την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη⁴.

Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει την στάση των ΗΠΑ και της Λατινικής Αμερικής κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και, πιο συγκεκριμένα, από το 1945 έως το 1991. Για την εξέταση αυτού του ζητήματος, θεωρήθηκε σημαντικό η πραγμάτευση του θέματος να ξεκινήσει από την περίοδο που προηγήθηκε μόλις πριν τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τις αλληλεπιδράσεις των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής, των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ, έτσι ώστε να σκιαγραφηθεί το γενικό πλαίσιο της εποχής και να γίνουν κατανοητές οι ισορροπίες και οι συγκρούσεις.

Όσον αφορά τη δομή της, η εργασία διαιρείται σε πέντε κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας εστιάζει στα γενικά στοιχεία που αφορούν τον Ψυχρό Πόλεμο και τους εμπλεκόμενους σε αυτόν. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται οι εξελίξεις από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου κι έπειτα, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώθηκε ο κόσμος μετά το τέλος των πολεμικών αναμετρήσεων και την επιστροφή των κρατών σε συνθήκες ειρήνης. Σε αυτό το πλαίσιο, γίνεται αναφορά στο ξέσπασμα του Ψυχρού Πολέμου και ορισμένα σημαντικά γεγονότα του.

³ Η φράση ήταν «Impossible peace, improbable war» και σε μεγάλο βαθμό αποτύπωνε την πραγματικότητα της εποχής και τις εύθραυστες ισορροπίες, καθώς και την έλλειψη πρόθεσης οι τεταμένες σχέσεις των δύο πλευρών να εξελιχθούν σε έναν πόλεμο, τουλάχιστον με τη μορφή που αυτός είχε κατά τις περιόδους εκείνες (βλ. σχετ. Holeindre JV. (2015). *Raymond Aron on War and Strategy: A Framework for Conceptualizing International Relations Today*. In: Colen J., Dutartre-Michaut E. (Eds.). *The Companion to Raymond Aron. Recovering Political Philosophy*. New York: Palgrave Macmillan).

⁴ Bowker, M. & Williams, P. (1988). *Superpower Détente: A Reappraisal*. London: Sage.

Το δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζει τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα, τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ. Οι δύο μεγάλες δυνάμεις της εποχής βρέθηκαν αντιμέτωπες σε έναν κόσμο που χρειαζόταν τη στήριξή τους. Καθεμία από τις δύο πλευρές επεδίωξε να εφαρμόσει τη δική της πολιτική και να αυξήσει την επιρροή της κερδίζοντας συμμάχους. Η ΕΣΣΔ, το κομμουνιστικό καθεστώς της εποχής εκείνης επεδίωξε να εγκαταστήσει κομμουνιστικά καθεστώτα και σε άλλα κράτη, ενώ, από την άλλη πλευρά, οι ΗΠΑ θέλησαν να ανακόψουν αυτή την πορεία και να εγκαταστήσουν κυβερνήσεις που θα εξυπηρετούσαν τα δικά τους συμφέροντα. Με αυτόν τον τρόπο, σκιαγραφείται η πολιτική των δύο πλευρών, έτσι ώστε, στη συνέχεια, να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο αυτή επηρέασε συνολικά την περιοχή της Λατινικής Αμερικής και την εμπλοκή των κρατών της στα γεγονότα του Ψυχρού Πολέμου.

Ακολούθως, στο τρίτο κεφάλαιο η παρουσίαση εστιάζει στην περιοχή της Λατινικής Αμερικής και την σημασία της για τον Ψυχρό Πόλεμο. Γίνεται, αρχικά, αναφορά στη σπουδαιότητα της περιοχής αυτής και τους λόγους για τους οποίους τα κράτη της προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των αμερικανικών δυνάμεων, αλλά και την εμπλοκή των κομμουνιστικών καθεστώτων σε αυτή τη διαδικασία. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται το χρονολόγιο των σημαντικών γεγονότων της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου και οι σχετικές εξελίξεις στις επιμέρους περιοχές της Λατινικής Αμερικής, την Κούβα, τη Γουατεμάλα, τη Βολιβία, την Αργεντινή, τη Δομινικανή Δημοκρατία και τη Χιλή.

Στη συνέχεια, στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται σημαντικά στοιχεία των σχέσεων ανάμεσα στις ΗΠΑ και τη Λατινική Αμερική κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, καθώς και οι επιπτώσεις των μεταξύ τους αλληλεπιδράσεων στην αμερικανική ήπειρο. Γίνεται, παράλληλα, αναφορά στην αποτίμηση της κατάστασης στην οποία βρέθηκαν τα κράτη της Νότιας Αμερικής και των γεγονότων που σημάδεψαν τη σύγχρονη ιστορία τους.

Τέλος, το πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζει συνοπτικά την πορεία προς το τέλος του Ψυχρού Πολέμου που σηματοδότησε και τη λήξη των αντιπαραθέσεων ανάμεσα στις ΗΠΑ και τα περισσότερα κράτη της Λατινικής Αμερικής.

Κεφάλαιο 1. Ο Ψυχρός Πόλεμος: ιστορικά στοιχεία

Σε αυτό το κλίμα, με τις αντιπαραθέσεις μεταξύ των δύο μεγάλων δυνάμεων, ΗΠΑ και ΕΣΣΔ να αναπτύσσονται όλο και περισσότερο, οι συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ τους σταδιακά αυξήθηκαν και, ως απόρροια αυτής της εξέλιξης, επικράτησε ένα κλίμα φόβου και καχυποψίας. Κάθε χώρα φοβόταν τη δύναμη και την ανάπτυξη της άλλης. Οι Σοβιετικοί ένιωθαν περικυκλωμένοι και απειλούμενοι από τη Δύση και κατηγορήσαν τις Ηνωμένες Πολιτείες ότι πρωτοστατούν στην «ιμπεριαλιστική επέκταση». Από την πλευρά τους, οι Αμερικανοί ανησυχούσαν για την κομμουνιστική επέκταση και κατηγορήσαν τον Στάλιν ότι παραβίασε τη συμφωνία της Γιάλτας για το δικαίωμα των ελεύθερων λαών στον αυτοπροσδιορισμό. Το αποτέλεσμα ήταν μια μακρά περίοδος διεθνούς έντασης διανθισμένη με δραματικές κρίσεις που, κατά καιρούς, οδήγησαν σε τοπικές ένοπλες συγκρούσεις χωρίς να προκαλέσουν πραγματικά έναν πραγματικό πόλεμο μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ, παρά μόνο ψυχολογική ή και πολιτισμική βία⁵. Πρόκειται, λοιπόν, για έναν μη συμβατικό πόλεμο που δεν ακολουθούσε τις παραδοσιακές πολεμικές τεχνικές, αλλά υποκαταστάθηκε σε κάποιον τουλάχιστον βαθμό από τη δύναμη της πειθούς⁶.

Από το 1947, η Ευρώπη, χωρισμένη σε δύο μπλοκ, ήταν στο επίκεντρο του αγώνα μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων. Ο Ψυχρός Πόλεμος έφτασε στην πρώτη του κορύφωση με τον σοβιετικό αποκλεισμό του Βερολίνου. Η έκρηξη της πρώτης σοβιετικής ατομικής βόμβας το καλοκαίρι του 1949 ενίσχυσε την ΕΣΣΔ στο ρόλο της ως παγκόσμιας δύναμης. Αυτή η κατάσταση επιβεβαίωσε τις προβλέψεις του Ουίνστον Τσώρτσιλ, ο οποίος, τον Μάρτιο του 1946, ήταν ο πρώτος Δυτικός πολιτικός που έκανε λόγο για ένα «Σιδηρούν Παραπέτασμα» που τώρα χώρισε την Ευρώπη στα δύο.

⁵ Buck-Morss, S. (2002). *Dreamworld and Catastrophe: The passing of mass utopia in East and West*. Cambridge: MIT Press, σ. 5.

⁶ Engerman, D. (2010). *Ideology and the Origins of the Cold War, 1917-1962*, στο M. Leffer & O. Arne Westad (επιμ.) (2010). *The Cambridge History of the Cold War. Τόμ. I*, Cambridge: Cambridge University Press, σ. 41.

Το παρόν κεφάλαιο εστιάζει στην παρουσίαση των βασικών γεγονότων και προσώπων του Ψυχρού Πολέμου, έτσι ώστε να σκιαγραφηθεί το γενικότερο κλίμα της εποχής, καθώς και οι υφιστάμενες συνθήκες και να ερμηνευτούν οι εξελίξεις.

1.1. Ο κόσμος μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Πριν ακόμη παραδοθούν οι χώρες του Άξονα, οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις, οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Μεγάλη Βρετανία και η Ρωσία, μέσω των αντιπροσώπων τους συγκεντρώθηκαν για να αντιμετωπίσουν την υφιστάμενη κατάσταση και να δώσουν λύση στο πρόβλημα του πώς θα πρέπει να αναδιοργανωθεί ο κόσμος μετά τον πόλεμο, ποια είναι τα βήματα που θα πρέπει να γίνουν προς αυτή την κατεύθυνση⁷. Οι διαφορές μεταξύ των δύο αντιπάλων, ωστόσο, ήταν εξ αρχής παραπάνω από εμφανείς σε όλα τα πεδία⁸.

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος άλλαξε εντελώς το πρόσωπο ολόκληρου του κόσμου, ενώ οδήγησε και σε σημαντικές αναθεωρήσεις. Το κόστος, τόσο από ανθρώπινη όσο και από υλική άποψη, ήταν το βαρύτερο που είχε γνωρίσει ποτέ η ανθρωπότητα. Η Ευρώπη ήταν γονατισμένη, ερειπωμένη και τα κράτη που είχαν βγει από τον πόλεμο, είτε από την πλευρά του νικητή είτε, περισσότερο, από αυτή του ηττημένου, βρίσκονταν σε πλήρη σύγχυση: τα εργοστάσια και οι συγκοινωνιακές συνδέσεις είχαν καταστραφεί, οι παραδοσιακοί εμπορικοί δεσμοί είχαν διακοπεί και η έλλειψη πρώτων υλών και τροφίμων κυριαρχούσε και δυσκόλευε ακόμη περισσότερο την καθημερινότητα των ανθρώπων και την προσπάθεια για ανάκαμψη⁹.

Ωστόσο, η στενή συμμαχία που αναπτύχθηκε μεταξύ των τριών δυνάμεων, των ΗΠΑ, της Μεγάλης Βρετανίας και της ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια του πολέμου σύντομα έδωσε τη θέση της σε ένα κλίμα δυσπιστίας. Στα συνέδρια ειρήνης, οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις συνειδητοποίησαν γρήγορα ότι η Δυτική και η Σοβιετική σφαίρα χωρίζονταν από όλο και

⁷ Ηφαιστος, Π. (2010). *Διπλωματία και στρατηγική των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων*. Αθήνα: Ποιότητα.

⁸ Rice, C. (1991). *The Evolution of Soviet Grand Strategy*. In P. Kennedy (Ed.) *Grand Strategies in War and Peace*, New Haven: Yale University Press.

⁹ Bowker, M. & Williams, P. (1988). *Superpower Détente: A Reappraisal*. London: Sage.

περισσότερο αποκλίνουσες απόψεις. Προϋπάρχοντες ανταγωνισμοί που είχαν μείνει στο περιθώριο κατά τη διάρκεια του πολέμου επανήλθαν στο προσκήνιο και οι συμμαχικές δυνάμεις δεν μπόρεσαν να καταλήξουν σε συμφωνία ειρήνης. Παράλληλα, μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ υπήρχαν σημαντικές διαφωνίες και αποκλίσεις που δεν ήταν εύκολο να γεφυρωθούν και, όπως ήταν μάλλον αναμενόμενο, οδήγησαν σε περαιτέρω ένταση της διάστασης μεταξύ τους στην πορεία των χρόνων¹⁰.

Από τις 4 έως τις 11 Φεβρουαρίου 1945, ο Ουίνστον Τσόρτσιλ, ο Ιωσήφ Στάλιν και ο Φράνκλιν Δ. Ρούσβελτ συναντήθηκαν στη Γιάлта, στην Κριμαία στη Μαύρη Θάλασσα, για να λύσουν τα ζητήματα που ανέδειξε η αναπόφευκτη ήττα των γερμανικών στρατευμάτων¹¹. Σύμφωνα με το σχέδιό τους, η Γερμανία επρόκειτο να χωριστεί σε τέσσερις ζώνες κατοχής, με τη Γαλλία να έχει στη διάθεσή της μία από αυτές. Το Βερολίνο, που βρισκόταν στη σοβιετική ζώνη, θα χωριζόταν, επίσης, σε τέσσερις τομείς¹². Οι αποφάσεις της διάσκεψης της Γιάλτας ήταν ενθαρρυντικές και για το ελληνικό ζήτημα¹³. Η ΕΣΣΔ εξασφάλισε την επέκταση των ανατολικών γερμανικών συνόρων στη γραμμή Όντερ-Νέισε, ενώ οι τρεις αρχηγοί των Μεγάλων Δυνάμεων υπέγραψαν, επίσης, μια «Διακήρυξη σχετικά με την πολιτική που θα ακολουθηθεί στις ελευθερωμένες περιοχές», ένα κείμενο που προέβλεπε τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών και την ανάδειξη των δημοκρατικών κυβερνήσεων¹⁴. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, τέλος, εξασφάλισαν τη συμφωνία της ΕΣΣΔ ώστε να συμμετάσχουν

¹⁰ Rice, C. (1991). *The Evolution of Soviet Grand Strategy*. In P. Kennedy (Ed.) *Grand Strategies in War and Peace*, New Haven: Yale University Press.

¹¹ Davis, A. (2020). *Understanding the role of Tehran and Yalta in creating the Post-War order*. *The General Assembly*, 2(1), Plokhy, S.M. (2020). *Γιάлта. Το τίμημα της ειρήνης*. Μτφρ. Π. Γεωργίου. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

¹² Reynolds, D & Pechatnov, V. (2018). *The Kremlin Letters: Stalin's Wartime Correspondence with Churchill and Roosevelt*. Yale.

¹³ Κοραντής, Α.Ι. (1988). *Τεχεράνη – Γιάлта – Ποτσδαμ*. Αθήνα: Εστία.

¹⁴ Davis, A. (2020). *Understanding the role of Tehran and Yalta in creating the Post-War order*. *The General Assembly*, 2(1).

στον αγώνα ενάντια στην Ιαπωνία και ο Ρούσβελτ είδε την επιτυχή ολοκλήρωση του σχεδίου του για τη δημιουργία μιας οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών, η οποία επρόκειτο να δημιουργηθεί στις 25 Απριλίου 1945¹⁵. Η Γιάλτα φάνηκε ότι ήταν η τελευταία προσπάθεια αναδιοργάνωση του κόσμου βάσει συνεργασίας και συμφωνίας. Ο κόσμος δεν είχε ακόμη χωριστεί σε δύο ημισφαίρια επιρροής, ωστόσο οι Δυτικές Δυνάμεις ήταν υποχρεωμένες να αποδεχτούν τον ρόλο της ΕΣΣΔ του Στάλιν στα εδάφη που απελευθερώθηκαν από τα σοβιετικά άρματα μάχης. Σε αυτό το κλίμα, η Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη ήταν στο εξής υπό τον αποκλειστικό έλεγχο του Κόκκινου Στρατού.

Το τελευταίο από τα συμμαχικά συνέδρια πραγματοποιήθηκε από τις 17 Ιουλίου έως τις 2 Αυγούστου 1945 στο Πότσδαμ¹⁶, κοντά στο Βερολίνο. Επρόκειτο για ένα ακόμη από τα συνέδρια με στόχο την επίλυση του γερμανικού ζητήματος¹⁷. Μεταξύ των ηγετών των Μεγάλων Δυνάμεων, μόνο ο Ιωσήφ Στάλιν ήταν προσωπικά παρών σε όλα τα συμμαχικά συνέδρια¹⁸. Η ατμόσφαιρα στη διάσκεψη του Πότσδαμ ήταν πολύ πιο τεταμένη από ό,τι η αντίστοιχη στη Γιάλτα. Λίγες εβδομάδες πριν την παράδοση του Ράιχ, ο Κόκκινος Στρατός είχε καταλάβει το ανατολικό τμήμα της Γερμανίας, τμήμα της Αυστρίας και ολόκληρη την Κεντρική Ευρώπη. Ο Στάλιν, έχοντας επίγνωση αυτού του εδαφικού πλεονεκτήματος, βρήκε την ευκαιρία να εγκαταστήσει κομμουνιστικές κυβερνήσεις στις χώρες που απελευθερώθηκαν από τους Σοβιετικούς. Οι συμφωνίες του Πότσδαμ ενέκριναν επίσης μεγάλου όγκου μετακινήσεις πληθυσμού¹⁹. Ωστόσο, οι τρεις αρχηγοί κρατών συμφώνησαν στις πρακτικές ρυθμίσεις που αφορούσαν τον πλήρη αφοπλισμό της Γερμανίας, την

¹⁵ Ηρακλείδης, Α. (2015). *Διεθνείς σχέσεις και διεθνής πολιτική*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα – Κάλλιπος.

¹⁶ Potsdam Agreement. Protocol of the Proceedings. August, I, 1945. https://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/doc_files/Potsdam%20Agreement.pdf.

¹⁷ Ήφαιστος, Π. (2010). *Διπλωματία και στρατηγική των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων*. Αθήνα: Ποιότητα, σ. 207, Κοραντής, Α.Ι. (1988). *Τεχεράνη – Γιάλτα – Ποτσδαμ*. Αθήνα: Εστία..

¹⁸ Bowker, M. & Williams, P. (1988). *Superpower Détente: A Reappraisal*. London: Sage.

¹⁹ Plokhy, S.M. (2020). *Γιάλτα. Το τίμημα της ειρήνης*. Μπαρ. Π. Γεωργίου. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

κατάργηση του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος, τη δίκη των εγκληματιών πολέμου και το ποσό που πρέπει να καταβληθεί ως αποζημίωση από την πλευρά των ηττημένων. Οι διαπραγματεύσεις επιβεβαίωσαν, επίσης, την ανάγκη διάλυσης της γερμανικής βιομηχανίας και την κατάληψη των ισχυρών *Konzerns*, οι οποίες επρόκειτο να χωριστούν σε μικρότερες ανεξάρτητες εταιρείες. Επιβεβαιώθηκαν, τέλος, προηγούμενες συμφωνίες για τα καθεστώτα κατοχής για τη Γερμανία και την Αυστρία²⁰.

Στο Πότσδαμ, οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις χωρίστηκαν από τις όλο και πιο αντιφατικές απόψεις που διατύπωναν οι εκπρόσωποί τους, οι οποίες φανέρωναν το χάσμα που υπήρχε μεταξύ τους. Ο πρωταρχικός στόχος δεν ήταν πλέον να ενωθούν για να νικήσουν τον ναζισμό και να δώσουν ένα τέλος στον πόλεμο που είχε οδηγήσει σε σημαντικές απώλειες, αλλά μάλλον να προετοιμαστούν για τη μεταπολεμική εποχή και να χωρίσουν τα «λάφυρα», τα κέρδη που θα αποκόμιζαν από τη συμμετοχή τους στην πολεμική αναμέτρηση και τη συμβολή τους στην τελική λήξη του πολέμου. Λίγους μόνο μήνες μετά το ανακοινωθέν της Γιάλτας που ήταν πολλά υποσχόμενο, ήδη είχαν αρχίσει να δημιουργούνται βαθιές διαιρέσεις μεταξύ της Δύσης και των Σοβιετικών²¹.

1.3. Το ξέσπασμα και οι συμμαχίες του Ψυχρού Πολέμου

Από το 1947 και μετά, ο Ψυχρός Πόλεμος προκάλεσε τοπικές συγκρούσεις που επεκτάθηκαν στα δύο στρατόπεδα χωρίς, όμως, να προκαλέσουν έναν πλήρη πόλεμο μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της ΕΣΣΔ. Οι εξελίξεις εκείνη την εποχή ήταν ραγδαίες σε πολλά στρατόπεδα. Η Ελλάδα βρισκόταν εν μέσω εμφυλίου πολέμου από το φθινόπωρο του 1946 και αφού άφησε αρχικά το Ηνωμένο Βασίλειο να ενεργήσει μόνο του, οι Ηνωμένες Πολιτείες αργότερα επενέβησαν ενεργά για να βοηθήσουν τις αντικομμουνιστικές δυνάμεις. Στην Κίνα, η αμερικανική βοήθεια δόθηκε στον εθνικιστή Τσανγκ Κάι-Σεκ, αλλά αυτό δεν κατάφερε να σταματήσει την πρόοδο των Κομμουνιστών,

²⁰ Malia, A. (2019). *Yalta and Potsdam conferences – The premises of the beginning of the Cold War*. *International Journal of Academic Research and Reflection*, 7(6), 49-55.

²¹ Smyser, W.R. (1999). *From Yalta to Berlin: The Cold War struggle over Germany*. London: MacMillan Press.

υποστηριζόμενων από τη Σοβιετική Ένωση. Ο Ψυχρός Πόλεμος έφτασε στο πρώτο του αποκορύφωμα με τον σοβιετικό αποκλεισμό του Βερολίνου. Τον Ιούνιο του 1950 η σκηνή μετακινήθηκε από την Ευρώπη στη Νοτιοανατολική Ασία καθώς τα κομμουνιστικά στρατεύματα της Βόρειας Κορέας εισέβαλαν στη Νότια Κορέα. Η περιοχή εξελίχθηκε σε ένα αιματηρό ιδεολογικό πεδίο μάχης, που έφερε τη Δύση ενάντια στον κομμουνιστικό κόσμο. Αυτό οδήγησε έμμεσα στον εκ νέου εξοπλισμό της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας²².

Στις 22 Ιανουαρίου 1948, ο Έρνεστ Μπέβιν, υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας, έδωσε μια ομιλία στη Βουλή των Κοινοτήτων στην οποία κατήγγειλε τη σοβιετική απειλή. Επιβεβαίωσε τη διάθεσή του να συμβάλει στην ανάπτυξη μίας συνεργασίας της Βρετανίας με τη Γαλλία και τις χώρες της BENELUX²³ στο πλαίσιο μίας δυτικής συμμαχίας. Λίγες ημέρες αργότερα, το πραξικόπημα στην Πράγα στις 25 Φεβρουαρίου 1948, έπειτα από το οποίο οι κομμουνιστές ανέλαβαν την εξουσία στην Τσεχοσλοβακία με τη βία, κατέστησε ακόμη πιο έντονο το κλίμα της διεθνούς έντασης και της αίσθησης κινδύνου που επικρατούσε κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Στις 17 Μαρτίου 1948, στις Βρυξέλλες, πέντε χώρες υπέγραψαν τη Συνθήκη για την ίδρυση της Δυτικής Συμμαχίας²⁴, η οποία δεν αποσκοπούσε πλέον μόνο στην προστασία από μια πιθανή γερμανική απειλή, αλλά στην πρόληψη κάθε ένοπλης επίθεσης στην Ευρώπη, ανεξαρτήτως προέλευσης.

Η συνθήκη αυτή τροποποιήθηκε με τις Συμφωνίες του Παρισιού της 23ης Οκτωβρίου 1954, με την ίδρυση της Ένωσης της Δυτικής Ευρώπης (Western European Union -

²² Sestanovich, St. (1993). *Did the West Undermine the East? The National Interest*, Spring, σ. 31-33.

²³ Πρόκειται για το Βέλγιο, την Ολλανδία (Κάτω Χώρες) και το Λουξεμβούργο. Βλ. σχετ. Beyers, J., Kerremans, B. & Bursens, P. (2001). *Belgium, the Netherlands and Luxemburg. Diversity among the Benelux Countries*. In E. Zeff & E. Pirro (Eds.). *The European Union and the Member States* (pp. 59-88). Lynne Rienner Publishers.

²⁴ Western Union. In *The Organization of post-war defence in Europe (1948-1954)*. <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/d16547a7-de20-4a4f-9bfe-29dbfc79be69>.

WEU²⁵) λίγο μετά την αποτυχία της προτεινόμενης Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (European Defence Community - EDC²⁶). Οι πέντε υπογράφωντες το Σύμφωνο των Βρυξελλών συνειδητοποίησαν σύντομα ότι από μόνοι τους δεν θα ήταν σε θέση να προβάλουν οποιαδήποτε αποτελεσματική αντίσταση σε ενδεχόμενη επίθεση της ΕΣΣΔ και, ως εκ τούτου, χρειάζονταν περαιτέρω υποστήριξη, προφανώς από το αντίπαλο δέος, τις ΗΠΑ.

Από το 1947 και μετά, ο Ψυχρός Πόλεμος προκάλεσε τοπικές συγκρούσεις που επεκτάθηκαν στα δύο στρατόπεδα και σε όλο τον κόσμο χωρίς, ωστόσο, να προκαλέσουν έναν πόλεμο, με την έως τότε γνωστή έννοια, μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της ΕΣΣΔ. Ο Ψυχρός Πόλεμος έφτασε στην πρώτη του κορύφωση με τον αποκλεισμό του Βερολίνου από τις δυνάμεις της ΕΣΣΔ. Πολλά ήταν τα κράτη που βίωσαν τις συνέπειες του Ψυχρού Πολέμου, εντός και εκτός της ευρωπαϊκής ηπείρου. Στην περίπτωση της Ευρώπης, η Ελλάδα βρισκόταν εν μέσω εμφύλιου πολέμου από το φθινόπωρο του 1946, και αφού άφησε αρχικά το Ηνωμένο Βασίλειο να ενεργήσει μόνο του, οι Ηνωμένες Πολιτείες αργότερα επενέβησαν ενεργά για να βοηθήσουν τις αντικομμουνιστικές δυνάμεις²⁷.

Οι αντιπαραθέσεις, ωστόσο, επεκτάθηκαν σε κάθε γωνιά της υφηγίου. Κατά τη δεκαετία του 1950 το δόγμα του περιορισμού επεκτάθηκε και στην Ασία. Οι αμερικανικές δυνάμεις κατοχής οδήγησαν γρήγορα την Ιαπωνία σε συμμαχία με τις ΗΠΑ και την ανέδειξαν ως προπύργιο στον αγώνα ενάντια στον διεθνή κομμουνισμό. Η ανησυχία αυξήθηκε ραγδαία μετά την «απώλεια» της Κίνας το 1949 από επαναστάτες υπό τον Μάο Τσε Τουνγκ,

²⁵ The establishment of Western European Union (WEU). In *The Organization of post-war defence in Europe (1948-1954)*. <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/6d9db05c-1e8c-487a-a6bc-ff25cf1681e0>.

²⁶ *European Defence Community Treaty*. <http://aei.pitt.edu/5201/1/5201.pdf>.

²⁷ Κλάψης, Α. (2012). *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος στο διεθνές σύστημα: Ένας ιδεολογικός πόλεμος με στρατηγικό περιεχόμενο*; Στο Π. Ήφαιστος, Κ. Κολιόπουλος, Ε. Χατζηβασιλείου (Επιμ.). *Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, 1941-1950: Στρατηγικά ή ιδεολογικά αίτια*; Αθήνα: Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Κλόουζ, Ντ. (2003). *Οι ρίζες του εμφύλιου πολέμου στην Ελλάδα*. Αθήνα: Φιλίστωρ.

γεγονός που προκάλεσε τις περιβόητες κατηγορίες του γεροϋσιαστή Τζόζεφ Μακάρθι εναντίον «προδοτών» στο αμερικανικό Στέιτ Ντιπάρτμεντ. Η εισβολή στη Νότια Κορέα από τη Βόρεια Κορέα το 1950 προκάλεσε μια τριετή σύγκρουση που κατέληξε σε ένα ουσιαστικό αδιέξοδο, επαναφέροντας τη γραμμή οριοθέτησης μεταξύ Βορρά και Νότου στον 38ο παράλληλο²⁸.

Οι εξελίξεις στην Ασία είχαν αρκετές θεμελιώδεις επιπτώσεις στην πολιτική των ΗΠΑ. Η πρώτη ήταν η εγκατάλειψη της ιδέας της «απελευθέρωσης». Πρώτα στην Κορέα και αργότερα στην Ευρώπη, οι Ηνωμένες Πολιτείες αναγνώρισαν τα πρακτικά όρια της σιωπηρής αποδοχής της ύπαρξης μιας σοβιετικής σφαίρας επιρροής το 1956, όταν οι δυτικές δυνάμεις απέτυχαν να παράσχουν υποστήριξη για μια αντισοβιετική εξέγερση στην Ουγγαρία. Η δεύτερη ήταν μια πεποίθηση μέσα στην κοινωνία και την κυβέρνηση των ΗΠΑ ότι το κομμουνιστικό κίνημα ήταν παγκόσμιο, συνεκτικό και μονολιθικό με επικεφαλής τη Μόσχα, σε στενή συνεργασία με το Πεκίνο. Τρίτον ήταν η αντίληψη όλου του κόσμου ως ενιαίου θεάτρου, καθώς γεγονότα στην Ευρώπη και την Ασία συνδέθηκαν άρρηκτα μεταξύ τους με το γεγονός του παγκόσμιου αγώνα. Τέλος, η τέταρτη επίπτωση ήταν η διαρκής εχθρότητα απέναντι στη Σοβιετική Ένωση, τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και όλους τους δορυφόρους τους είτε ενεργούσαν συνειδητά για την επίτευξη των στόχων του κομμουνισμού είτε όχι²⁹.

Τέλος, η εισβολή στη Νότια Κορέα υποστήριξε την άποψη ότι η τακτική των κομμουνιστών δεν θα συνίστατο μόνο στην εσωτερική ανατροπή, όπως στην Ελλάδα, αλλά και στην πλήρη στρατιωτική επίθεση. Αυτή η στάση οδήγησε στο σχηματισμό το 1954 του Southeast Asia Treaty Organization (SEATO), κατ' αρχήν αντίστοιχου στο NATO, αν και αυτό δεν

²⁸ Smith, P.H. (2000). *Dynamics of U.S. – Latin American Relations*. New York: Oxford University Press.

²⁹ Sestanovich, St. (1993). *Did the West Undermine the East? The National Interest*, Spring, σ. 31-33, Beukel, E. (2012). *The last living fossil of the Cold War. The two Koreas, the Dragon and the Eagle: Towards a new regional security complex in East Asia? DIIS Report 2012*, σ. 10.

αποδείχθηκε στην πράξη, και επίσης προκάλεσε μια εντατική εκστρατεία υπέρ του επανεξοπλισμού που διήρκεσε καθ' όλη τη δεκαετία του 1950³⁰.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Ψυχρός Πόλεμος έφτασε στο απόγειό του κατά τη διάρκεια αυτών των ετών. Πράγματι, οδήγησε σε έναν εμμονικό φόβο για τον κομμουνισμό στις Ηνωμένες Πολιτείες και είχε επίσης επίδραση στη Δυτική Ευρώπη, η οποία φαινόταν ότι ήταν όλο και πιο αδύναμη σε σύγκριση με τις δύο Μεγάλες Δυνάμεις στη διεθνή σκηνή. Από τις 18 έως τις 23 Ιουλίου 1955, οι αρχηγοί κυβερνήσεων των τεσσάρων Μεγάλων Δυνάμεων (Ηνωμένες Πολιτείες, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία και ΕΣΣΔ) συναντήθηκαν στη Γενεύη. Αυτή ήταν η πρώτη συνάντηση κορυφής έπειτα από μία δεκαετία. Οι διαπραγματεύσεις επικεντρώθηκαν στην ευρωπαϊκή ασφάλεια, τον αφοπλισμό και τις σχέσεις Ανατολής-Δύσης. Αν και οι τέσσερις δυνάμεις δεν κατέληξαν σε συμφωνία, ειδικά όσον αφορά τη μοίρα της Γερμανίας, η συνάντηση έκλεισε σε ένα κλίμα απογοήτευσης μεταξύ των διαφόρων συμμετεχόντων. Έγινε μάλιστα λόγος για ένα νέο «πνεύμα της Γενεύης»³¹, που αναφέρεται στο ειρηνικό κλίμα που είχε εμπνεύσει την Κοινωνία των Εθνών στα χρόνια του Μεσοπολέμου. Άλλα σημάδια που άφηναν να εννοηθεί αυτή η επιθυμία για ειρηνική συνύπαρξη περιλάμβαναν την επίσκεψη του Καγκελαρίου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, Konrad Adenauer, στη Μόσχα το 1955, το ταξίδι του Χρυστόφορ στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1959 και τη συνάντησή του με τον Αμερικανό πρόεδρο John F. Kennedy στη Βιέννη το 1961. Αλλά, παρά αυτά τα ενθαρρυντικά σημάδια, η δυσπιστία και η ιδεολογική αντίθεση μεταξύ των δύο μπλοκ συνεχίστηκε.

1.4. Το τείχος του Βερολίνου

Ένα από τα πλέον σημαντικά γεγονότα που σημάδεψαν την εποχή του Ψυχρού Πολέμου, αλλά και τα χρόνια που ακολούθησαν ήταν αυτά που σχετίζονταν με το τείχος του Βερολίνου. Κατά τη δεκαετία του 1950, η πόλη του Βερολίνου εξακολουθούσε να

³⁰ Kelly, M. J. & Watts, S. (2010). *Rethinking the Security Architecture of North East Asia*. Victoria University Wellington Law Review, 41, 273.

³¹ CVCE (2016). *The Cold War (1945 – 1989)*. Full text. CVCE.EU by UNI.LU.

χωρίζεται σε μια δυτική ζώνη, που αποτελείται από τον αμερικανικό, τον βρετανικό και τον γαλλικό τομέα και μια σοβιετική ζώνη³². Το Βερολίνο αποτελούσε σημαντική περιοχή κατά τη διάρκεια κάθε διεθνούς κρίσης, καταγράφοντας τον βαθμό σοβαρότητας της κρίσης αυτής που αποτυπωνόταν στην ίδια την πόλη. Οι δυνάμεις των Δυτικών Συμμάχων ήταν αποφασισμένες να διατηρήσουν τα δικαιώματά τους στην πρώην πρωτεύουσα του Ράιχ. Για την Κομμουνιστική Κυβέρνηση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας, το Δυτικό Βερολίνο ήταν μια συνεχής πρόκληση, καθώς ήταν ένας εύκολος δρόμος διαφυγής για πολλούς ανατολικογερμανούς που ήθελαν να φύγουν από τη χώρα.

Το 1953, τα επίπεδα παραγωγής στη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας ήταν φτωχά. Προκειμένου να τονωθεί η παραγωγή, το Κόμμα Σοσιαλιστικής Ενότητας (Socialist Unity Party - SED), με επικεφαλής τον σταλινικό Walter Ulbricht, επέβαλε ολοένα και πιο αυστηρές συνθήκες εργασίας στο εργατικό δυναμικό. Ωστόσο, δεν προσέφερε ως αντάλλαγμα καμία προοπτική βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων. Οι κάτοικοι του Ανατολικού Βερολίνου έβλεπαν με αρνητική ματιά, ακόμη και με φθόνο την ολοένα αυξανόμενη οικονομική ευημερία στους δυτικούς τομείς της πόλης³³.

Στις 16 και 17 Ιουνίου 1953, ξέσπασαν απεργίες και αναταραχές στο Ανατολικό Βερολίνο και εξαπλώθηκαν γρήγορα σε όλη την Ανατολική Γερμανία. Αυτές οι εξεγέρσεις, ωστόσο, καταπνίγηκαν βίαια από τα σοβιετικά στρατεύματα, αφήνοντας πολλούς νεκρούς και τραυματίες. Η ήττα στις ταραχές του Ιουνίου 1953 είχε ως αποτέλεσμα αρκετές εκατοντάδες χιλιάδες Ανατολικογερμανοί να διαφύγουν στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία

³² Carmichael, N. (χ.χ.). A brief history of the Berlin Crisis in 1961. <https://www.archives.gov/files/research/foreign-policy/cold-war/1961-berlin-crisis/overview/berlin-wall-overview.pdf>.

³³ Carmichael, N. (χ.χ.). A brief history of the Berlin Crisis in 1961. <https://www.archives.gov/files/research/foreign-policy/cold-war/1961-berlin-crisis/overview/berlin-wall-overview.pdf>.

της Γερμανίας. Πάνω από δύο εκατομμύρια άνθρωποι είχαν περάσει από την Ανατολή στη Δύση σε λιγότερο από δέκα χρόνια³⁴.

Προκειμένου να σταματήσει αυτή η μαζική έξοδος, η οποία αποδυνάμωσε ιδιαίτερα την οικονομία της χώρας, η Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας θέλησε να αποτρέψει τους πολίτες της από το πέρασμα στο δυτικό κομμάτι της χώρας. Τη νύχτα της 12ης έως 13ης Αυγούστου 1961, οι εργάτες της Ανατολικής Γερμανίας, πλαισιωμένοι από στρατιώτες, έχτισαν ένα τείχος μεταξύ Ανατολικού και Δυτικού Βερολίνου που καθιστούσε αδύνατη τη διέλευση.

Οι δυτικές δυνάμεις, που παραιτήθηκαν, μπορούσαν να καταγράψουν μόνο τις προφορικές τους διαμαρτυρίες. Κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στο Βερολίνο στις 26 Ιουνίου 1963, ο πρόεδρος των ΗΠΑ Τζον Κένεντι εξέφρασε τη συμπάθειά του για το Δυτικό Βερολίνο δηλώνοντας «*Ich bin ein Berliner*»³⁵. Στην πράξη, ήταν ουσιαστικά αδύνατο να διασχιστεί ο «τοιχος της ντροπής»³⁶. Αυτό το κλειστό σύνορο έγινε το πιο απτό σύμβολο του Ψυχρού Πολέμου και της διαίρεσης της Ευρώπης.

³⁴ Ostermann, C. (1994). *The United States, the East German Uprising of 1953 and the limits of rollback*. Working Paper No. 11. Woodrow Wilson International Center for Scholars.

³⁵ *Berlin im Überblick (χ.χ.)*. Rede von US-Präsident John F. Kennedy vor dem Rathaus Schöneberg am 26. Juni 1963. <https://www.berlin.de/berlin-im-ueberblick/geschichte/artikel.453085.php>.

³⁶ *The building of the Berlin Wall*. In *The Cold War (1945-1989)*. <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/55c09dcc-a9f2-45e9-b240-eaef64452cae/89dde220-957b-4451-ba7b-7d35152163fa>.

Κεφάλαιο 2. ΗΠΑ και ΕΣΣΔ: Επιδιώξεις και προοπτικές μετά τον πόλεμο

Το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου δεν σήμανε αυτόματα και την επιστροφή στην κανονικότητα, όπως, ενδεχομένως, θα ανέμενε κανείς. Αντίθετα, οδήγησε σε περαιτέρω ανάδειξη των διαφωνιών μεταξύ των αντίπαλων δυνάμεων της εποχής, των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ. Σε αυτό το κλίμα, οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις που ήταν στην πρώτη γραμμή της διεθνούς σκηνής τη δεκαετία του 1930 ήταν αυτή τη χρονική στιγμή εξαντλημένες και κατεστραμμένες από τον πόλεμο και τις απώλειες. Η συνθήκη αυτή συνέβαλε ώστε να δημιουργηθεί το κατάλληλο σκηνικό για την εμφάνιση δύο νέων παγκόσμιων υπερδυνάμεων. Έτσι, δύο μπλοκ αναπτύχθηκαν γύρω από τη Σοβιετική Ένωση και τις Ηνωμένες Πολιτείες, με τις υπόλοιπες χώρες σε μεγάλο βαθμό να αναγκάζονται να επιλέξουν ανάμεσα στα δύο στρατόπεδα. Πρόκειται για δύο στρατόπεδα με σημαντικές διαφορές σε όλα τα επίπεδα. Εκτός του προφανούς, δηλαδή της διεκδίκησης της αύξησης της σφαίρας επιρροής της κάθε πλευράς, υπήρχε και η διαφορά των καθεστώτων. Επιπλέον, ακόμη και σε βασικά σημεία σχετικά με την αντίληψη της στρατηγικής, υπήρχε διάσταση, καθώς από την πλευρά της ΕΣΣΔ χρησιμοποιούνταν η μαρξιστική έννοια του συσχετισμού δυνάμεων, που διέφερε από τη δυτική προσέγγιση της ισορροπίας δυνάμεων, που προϋπέθετε την πολιτική επικράτηση³⁷.

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τις περιπτώσεις των ΗΠΑ και τις ΕΣΣΔ σε ό,τι αφορά τις επιδιώξεις και τις προοπτικές που είχαν μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Με αυτόν τον τρόπο, είναι δυνατό να διασαφηνιστούν, σε κάποιον τουλάχιστον βαθμό, τα αίτια της μεταξύ τους αντιπαράθεσης και, ως εκ τούτου, και του ξεσπάσματος του Ψυχρού Πολέμου που ακολούθησε.

³⁷ Rice, C. (1991). *The Evolution of Soviet Grand Strategy*. In P. Kennedy (Ed.) *Grand Strategies in War and Peace*, New Haven: Yale University Press.

2.1. Οι ΗΠΑ μετά το τέλος του πολέμου

Οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν ο μεγάλος νικητής του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Οι ανθρώπινες και υλικές απώλειες που σημείωσαν στη διάρκεια του πολέμου ήταν σχετικά χαμηλές, και, παρά το ότι ο αμερικανικός στρατός αποστρατεύτηκε εντελώς λίγους μήνες μετά το τέλος των εχθροπραξιών, οι ΗΠΑ παρέμειναν η κορυφαία στρατιωτική δύναμη στον κόσμο. Το ναυτικό και η αεροπορία των ΗΠΑ ήταν σε ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο και μέχρι το 1949 ήταν η μόνη χώρα με ικανότητα παραγωγής πυρηνικών όπλων, αν και στην πορεία των χρόνων και άλλα κράτη ακολούθησαν την ενίσχυση των πυρηνικών τους εξοπλισμών³⁸. Επιπλέον, στη διάρκεια αυτών των ετών η υπερδύναμη επιβεβαίωσε, επίσης, το καθεστώς της ως κορυφαίας οικονομικής δύναμης στον κόσμο, τόσο από άποψη όγκου εμπορίου όσο και βιομηχανικής και αγροτικής παραγωγής. Οι ΗΠΑ κατείχαν τώρα περισσότερα από τα δύο τρίτα των παγκόσμιων αποθεμάτων χρυσού και το δολάριο έγινε το κύριο διεθνές νόμισμα³⁹.

Από το 1947 και μετά, οι δυνάμεις της Δύσης ανησυχούσαν όλο και περισσότερο για την ανάπτυξη και την επέκταση του κομμουνισμού και της ΕΣΣΔ⁴⁰. Με την πάροδο του χρόνου, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, τα κομμουνιστικά κόμματα άρχιζαν να αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο σε κυβερνήσεις συνασπισμού, όπως συνέβη, για παράδειγμα στην Ουγγαρία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, την Πολωνία, τη Γαλλία, το Βέλγιο και την Ιταλία, μερικές φορές ακόμη και αποκλείοντας άλλα κκόνιαόμματα από την εξουσία. Η Ελλάδα βρισκόταν εν μέσω εμφυλίου πολέμου από το φθινόπωρο του 1946, ενώ και η Τουρκία απειλήθηκε με τη σειρά της από την άνοδο των κομμουνιστικών παρατάξεων.

Σε ό,τι αφορά τις ΗΠΑ, σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις της εποχής διαδραμάτισε το δόγμα Τρούμαν και τα όσα σχετίζονταν με αυτό. Πρόκειται για μία εξέλιξη σημαντική, όχι μόνο

³⁸ Kennedy, P. (1987). *Rise and Fall of Great Powers*. New York: Random House, σ. 506.

³⁹ Wagnleitner, R. (1994). *Coca-Colonization and the Cold War: The Cultural Mission of the United States in Austria after the Second World War*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

⁴⁰ Sestanovich, St. (1993). *Did the West Undermine the East? The National Interest*, Spring 1993, σ. 31-33.

για την ίδια την υπερδύναμη, αλλά και για τις εξελίξεις στο διεθνές πεδίο συνολικά. Σε αυτό το κλίμα και ενώ η διεθνής ατμόσφαιρα ήταν τεταμένη, ο Αμερικανός πρόεδρος Χάρι Σ. Τρούμαν αποφάσισε να μην συνεχίσει την πολιτική του προκατόχου του Φράνκλιν Ρ. Ρούσβελτ και να επαναπροσδιορίσει τις κατευθυντήριες γραμμές της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Στις 12 Μαρτίου 1947, σε μια ομιλία στο Κογκρέσο, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ παρουσίασε το δόγμα του, το οποίο αποσκοπούσε στην παροχή οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας στις χώρες που απειλούνταν από τη σοβιετική επέκταση. Με σαφή στόχο να σταματήσει την εξάπλωση του κομμουνισμού, το Δόγμα Τρούμαν τοποθέτησε τις Ηνωμένες Πολιτείες στον ρόλο του υπερασπιστή ενός ελεύθερου κόσμου απέναντι στην αντιλαμβανόμενη σοβιετική επιθετικότητα. Ένα πακέτο βοήθειας περίπου 400 εκατομμυρίων δολαρίων χορηγήθηκε, σε αυτό το πλαίσιο, στην Ελλάδα και την Τουρκία. Αυτό το νέο δόγμα παρείχε μια νόμιμη βάση για τον ακτιβισμό των Ηνωμένων Πολιτειών κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου⁴¹.

Εφαρμόζοντας το δόγμα Τρούμαν⁴², οι Αμερικανοί ενθάρρυναν την Τουρκία να αντισταθεί στις αξιώσεις των Σοβιετικών για δικαιώματα επί των ναυτικών βάσεων στο Βόσπορο. Εξασφάλισαν, επίσης, την απόσυρση των ρωσικών στρατευμάτων από το Ιράν. Εν τω μεταξύ, από τον Μάρτιο του 1947, οι προσπάθειες για την καταστολή της σοβιετικής κατασκοπίας είχαν συντονιστεί και οι Ηνωμένες Πολιτείες δημιούργησαν την Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών (CIA). Αυτές οι αλλαγές στην εξωτερική πολιτική σηματοδότησαν μια πραγματική ανατροπή στην ιστορία των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία είχε παραμείνει στο περιθώριο των ευρωπαϊκών διαφορών. Για τις ΗΠΑ, ο απομονωτισμός δεν ήταν πλέον επιλογή.

⁴¹ Wagnleitner, R. (1994). *Coca-Colonization and the Cold War: The Cultural Mission of the United States in Austria after the Second World War*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

⁴² Truman H.S. (1947) *The Truman Doctrine*. https://liberalarts.utexas.edu/coretexts/_files/resources/texts/1947%20Truman%20Doctrine.pdf.

2.2. Το σχέδιο Μάρσαλ και η ευρωπαϊκή οικονομική συνεργασία

Μία ακόμη σημαντική σελίδα γράφτηκε με το Σχέδιο Μάρσαλ⁴³. Κατά την ίδια χρονική περίοδο, ο υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Τζορτζ Σ. Μάρσαλ, είχε εκφράσει τις ανησυχίες του για τα οικονομικά προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν τα κράτη μετά από το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη. Μετά τον πόλεμο, το εμπόριο μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών γνώρισε σημαντικές δυσκολίες, κυρίως από την έλλειψη συναλλάγματος και την απουσία μιας διεθνούς οικονομικής αρχής ικανής να οργανώσει αποτελεσματικά το παγκόσμιο εμπόριο.

Αρκετές παράμετροι διαμόρφωσαν το Σχέδιο Μάρσαλ. Αρχικά, ήταν σημαντικό να επισημανθεί ότι η σοβαρότερη απειλή για τα δυτικά συμφέροντα στην Ευρώπη δεν ήταν η προοπτική της σοβιετικής στρατιωτικής επέμβασης, αλλά ο κίνδυνος ότι η πείνα, η φτώχεια και η απελπισία θα μπορούσαν να προκαλέσουν στους Ευρωπαίους την τάση να δώσουν ψήφο εμπιστοσύνης στα δικά τους κομμουνιστικά κόμματα και με αυτόν τον τρόπο να αναλάμβαναν την εξουσία υπηρετώντας τις επιθυμίες της Μόσχας. Επιπλέον, θεωρείτο ότι η αμερικανική οικονομική βοήθεια επρόκειτο να οδηγήσει σε άμεσα ψυχολογικά οφέλη και αργότερα και υλικά, που θα μπορούσαν να αντιστρέψουν αυτήν την τάση. Από την πλευρά της, η Σοβιετική Ένωση δεν θα αποδεχόταν η ίδια τέτοια βοήθεια ή δεν θα επέτρεπε στους δορυφόρους της να επεκτείνουν τη σχέση τους με τις ΗΠΑ που, με τη σειρά τους, θα είχαν μία σημαντική ευκαιρία να αποκομίσουν οφέλη γεωπολιτικά και ηθικά στον αναδυόμενο Ψυχρό Πόλεμο⁴⁴.

Ο Στάλιν, σε αυτές τις συνθήκες, έπεσε στην παγίδα που του δημιουργήθηκε με το Σχέδιο Μάρσαλ, το οποίο τον οδήγησε στην πεποίθηση ότι έπρεπε να δημιουργήσει το τείχος που θα χώριζε την Ευρώπη. Έτσι, έπειτα από την πρόταση του Μάρσαλ, έστειλε μια μεγάλη αντιπροσωπεία στο Παρίσι για να συζητήσουν τη συμμετοχή των Σοβιετικών, στη συνέχεια

⁴³ Magid, J. (2012). *The Marshall Plan*. *Advances in Historical Studies*, 01(01), 1-7.

⁴⁴ Gaddis, J.L. (2005). *The cold war. A new history*. New York: The Penguin Press.

την απέσυρε ενώ επέτρεψε στους Ανατολικοευρωπαίους να μείνουν, και τους απαγόρευσε να λάβουν κάποιου είδους βοήθεια⁴⁵.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες, των οποίων τα συμφέροντα εντοπίζονταν στην προώθηση αυτού του εμπορίου προκειμένου να αυξήσουν τις δικές τους εξαγωγές, αποφάσισαν να βοηθήσουν την ευρωπαϊκή οικονομία μέσω ενός προγράμματος διαρθρωτικής ανάκαμψης μεγάλης κλίμακας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες επεδίωκαν να προστατεύσουν την αμερικανική ευημερία και να αποτρέψουν πιθανές δυσάρεστες συνέπειες. Από την άλλη πλευρά η επιθυμία της υπερδύναμης να παράσχει στην Ευρώπη μαζική οικονομική βοήθεια είχε, ασφαλώς, και πολιτικά κίνητρα. Ο φόβος της κομμουνιστικής επέκτασης στη Δυτική Ευρώπη ήταν αναμφίβολα ένας αποφασιστικός παράγοντας, εξίσου σημαντικός με αυτόν της κατάκτησης νέων αγορών. Οι Αμερικανοί, λοιπόν, αποφάσισαν να συνδράμουν ώστε να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα της φτώχειας και της πείνας στην Ευρώπη, καθώς οι ιθύνοντες θεωρούσαν ότι η ύπαρξη αυτών των προβλημάτων ενθάρρυναν την εξάπλωση του κομμουνισμού στη γηραιά ήπειρο, εξέλιξη, που, προφανώς, τους έβρισκε αντίθετους.

Σε μια ομιλία που πραγματοποιήθηκε στις 5 Ιουνίου 1947 στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ στο Κέιμπριτζ της Μασαχουσέτης, ο Τζορτζ Σ. Μάρσαλ πρότεινε τη χορήγηση οικονομικής και όχι μόνο βοήθειας σε όλες τις χώρες της Ευρώπης, υπό την προϋπόθεση της στενότερης ευρωπαϊκής συνεργασίας. Αυτό ήταν το σχέδιο Μάρσαλ ή, διαφορετικά, το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Ανάκαμψης (ERP)⁴⁶.

Η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία μέσω των αντιπροσώπων τους εξέφρασαν την θετική τους διάθεση απέναντι στο σχέδιο Μάρσαλ και συγκάλεσαν ένα συνέδριο τρεις εβδομάδες αργότερα στο Παρίσι, στο οποίο κάλεσαν, επίσης, την ΕΣΣΔ, έτσι ώστε να εκπονήσουν ένα κοινό πρόγραμμα ως απάντηση στην προσφορά του στρατηγού Μάρσαλ. Ο Βιατσέσλαβ

⁴⁵ Gaddis, J.L. (1997). *We now know: Rethinking Cold War History*. New York: Oxford University Press, σ. 41-42.

⁴⁶ Marshall Plan speech by George Marshall.

https://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/doc_files/Marshall%20Plan%20speech.pdf

Μόλοτοφ, ο Σοβιετικός Υπουργός Εξωτερικών, αρνήθηκε κατηγορηματικά να αποδεχθεί οποιονδήποτε διεθνή έλεγχο και αντιτάχθηκε στην οικονομική βοήθεια για τη Γερμανία. Ως εκ τούτου, η Σοβιετική Ένωση απέρριψε το σχέδιο Μάρσαλ και έπεισε τις χώρες που ήταν θετικά διακείμενες προς αυτή, καθώς και τη Φινλανδία να αρνηθούν τη βοήθεια των ΗΠΑ. Όσες χώρες είχαν εκδηλώσει το ενδιαφέρον τους, όπως, για παράδειγμα, η Πολωνία και η Τσεχοσλοβακία, καλούνταν τώρα να υποχωρήσουν. Αυτή η απόρριψη εμβάθυνε τη διάσπαση μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης.

Τελικά, 16 χώρες υπέγραψαν το σχέδιο Μάρσαλ⁴⁷: Αυστρία, Βέλγιο, Δανία (με τις Νήσους Φερόε και τη Γροιλανδία), Γαλλία, Ελλάδα, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία (και Σαν Μαρίνο), Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες, Νορβηγία, Πορτογαλία (με Μαδέρα και Αζόρες), Σουηδία, Ελβετία (με το Λιχτενστάιν), Τουρκία και Ηνωμένο Βασίλειο. Παράλληλα, δημιουργήθηκε αμέσως μια Επιτροπή Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας η οποία συνέταξε μια έκθεση που καθορίζει τις προτεραιότητες για την ευρωπαϊκή οικονομία. Ωστόσο, οι Αμερικανοί επέμειναν ότι αυτές οι χώρες είναι απαραίτητο να ελέγχουν οι ίδιες τη διαχείριση και τη διανομή των κεφαλαίων. Συνεπώς, οι ευρωπαϊκές χώρες που υπέγραψαν το σχέδιο Μάρσαλ αποφάσισαν να δημιουργήσουν έναν μόνιμο οργανισμό για το σκοπό αυτό. Έτσι, στις 16 Απριλίου 1948, στο Παρίσι, οι 16 χώρες υπέγραψαν σύμβαση για την ίδρυση του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας. Η Δυτική Γερμανία και τα εδάφη της Τεργέστης ενώθηκαν το 1949. Οι αποικίες και τα υπερπόντια εδάφη των χωρών του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας εκπροσωπήθηκαν από τα ευρωπαϊκά κράτη, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο Καναδάς, παρόλο που δεν ανήκαν στον Οργανισμό, συμμετείχαν επίσης στο έργο του⁴⁸.

Επρόκειτο, λοιπόν, για έναν διεθνή οργανισμό, ακόμη και αν το όνομά του αναφερόταν μόνο στην ευρωπαϊκή του διάσταση. Αργότερα, έπειτα από το 1960, ο οργανισμός επεκτάθηκε ακόμη περισσότερο και μετεξελίχθηκε στον Οργανισμό Οικονομικής

⁴⁷ Marshall Plan speech by George Marshall.
https://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/doc_files/Marshall%20Plan%20speech.pdf.

⁴⁸ Magid, J. (2012). *The Marshall Plan*. *Advances in Historical Studies*, 01(01), 1-7.

Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) που, έως και σήμερα, έχει σημαντικό έργο σε όλα τα πεδία της διεθνούς οικονομίας και ανάπτυξης.

Τον Απρίλιο του 1948, οι Ηνωμένες Πολιτείες ψήφισαν νόμο που κάλυπτε την ξένη βοήθεια και δημιούργησαν τη Διοίκηση Οικονομικής Συνεργασίας (Economic Cooperation Administration - ECA) για τη διαχείριση του σχεδίου Μάρσαλ. Αποφάσισαν να στείλουν έναν μόνιμο αντιπρόσωπο στην Ευρώπη και να δημιουργήσουν έναν ειδικό οργανισμό σε κάθε μία από τις εμπλεκόμενες χώρες. Διμερείς συμφωνίες συνήφθησαν μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και κάθε χώρας. Το πρόγραμμα για την ευρωπαϊκή ανάκαμψη χωρίστηκε σε επιδοτήσεις και δάνεια συνολικού ύψους περίπου 13 δισεκατομμυρίων δολαρίων που διανεμήθηκαν μεταξύ Απριλίου 1948 και Ιουνίου 1951. Εκτός από την επένδυση σε προγράμματα εκσυγχρονισμού, η αμερικανική βοήθεια χρησιμοποιήθηκε κυρίως για την αγορά ειδών απαραίτητων για τις ευρωπαϊκές οικονομίες: τρόφιμα και αγροτικά προϊόντα, πρώτες ύλες, εργαλεία και βιομηχανικός εξοπλισμός. Οι Ηνωμένες Πολιτείες διέθεσαν επίσης χρήματα για την ανάπτυξη της παραγωγής στρατηγικών αγαθών στις ευρωπαϊκές αποικίες όπου οι Αμερικανοί ήθελαν να σταματήσουν την εξάπλωση του κομμουνισμού. Τον Οκτώβριο του 1948, ο ΟΟΣΑ δημιούργησε μια Επιτροπή Υπερπόντιων Εδαφών (Committee for Overseas Territories - COT), η οποία, μέσω ειδικού ταμείου, ενθάρρυνε τις ευρωπαϊκές χώρες να συνεργαστούν με τις Ηνωμένες Πολιτείες στην ανάπτυξη της Αφρικής⁴⁹.

Η πολιτική σημασία του σχεδίου Μάρσαλ δεν μπορεί να αμφισβητηθεί⁵⁰. Μέσω αυτής της βοήθειας, ο πρόεδρος των ΗΠΑ Χάρι Τρούμαν ήθελε να βοηθήσει τα ελεύθερα έθνη της Ευρώπης να λύσουν τα οικονομικά τους προβλήματα. Από την άλλη πλευρά, ήταν επίσης ζήτημα να ανασχεθεί η επέκταση του κομμουνισμού, που αποτελούσε απειλή ακόμη και για χώρες όπως η Γαλλία και η Ιταλία. Αυτή η πολιτική των ΗΠΑ απέδωσε, καθώς στις

⁴⁹ Magid, J. (2012). *The Marshall Plan*. *Advances in Historical Studies*, 01(01), 1-7.

⁵⁰ Eichengreen, B. (2011). *Lessons from the Marshall Plan*. *World Development Report 2011. Background case note*. April 2010.

εκλογές του Απριλίου 1948, το Χριστιανοδημοκρατικό Κόμμα νίκησε το Κομμουνιστικό Κόμμα της Ιταλίας, το οποίο μέχρι πριν από λίγο καιρό είχε εξαιρετικά μεγάλη επιρροή.

Έντονες εκστρατείες με στόχο την προπαγάνδα αποτέλεσαν, επίσης, μέρος του σχεδίου Μάρσαλ. Για παράδειγμα, ένα «τρένο για την Ευρώπη»⁵¹, γεμάτο με προμήθειες τροφίμων και βασικά αγαθά, ταξίδεψε στις αποδέκτριες χώρες για να δημοσιοποιήσει το έργο που βρισκόταν σε εξέλιξη και τα αποτελέσματα που έχουν ήδη επιτευχθεί. Ο Τύπος, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση κλήθηκαν επίσης να βοηθήσουν στη συνολική προσπάθεια. Το πρόγραμμα ανάκαμψης στην Ευρώπη ήταν αναμφίβολα ένα όπλο στον Ψυχρό Πόλεμο. Παράλληλα, το σχέδιο Μάρσαλ σηματοδότησε επίσης την είσοδο της Δυτικής Ευρώπης στην εποχή του καταναλωτισμού. Το 1948, ο ΟΟΣΑ διαπραγματεύτηκε μια πολυμερή συμφωνία για ενδοευρωπαϊκές πληρωμές. Ακολούθησε, το 1949, ένα σχέδιο απελευθέρωσης του εμπορίου. Από τον Ιούλιο του 1950 έως τον Δεκέμβριο του 1958, η Ευρωπαϊκή Ένωση Πληρωμών (European Payments Union - EPU) αποκατέστησε τη μετατρεψιμότητα των ευρωπαϊκών νομισμάτων και κατήργησε τους ποσοτικούς εμπορικούς περιορισμούς⁵².

Ο ΟΟΣΑ προώθησε επίσης την οικονομική παραγωγικότητα στην Ευρώπη μέσω του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Παραγωγικότητας (European Agency for Productivity), τον οποίο ίδρυσε το 1953 για να μελετήσει και να διαδώσει πληροφορίες σχετικά με τις τεχνικές εξελίξεις στον βιομηχανικό τομέα. Ως αρχικός οργανισμός-ομπρέλα για τις ευρωπαϊκές δημοκρατικές χώρες με οικονομία ελεύθερης αγοράς, ο ΟΟΣΑ ήταν στην πραγματικότητα ένας σημαντικός πρόδρομος μιας ενωμένης Ευρώπης. Ωστόσο, παρέμεινε ένας οργανισμός διακυβερνητικής συνεργασίας που δεν μπόρεσε να οδηγήσει σε τελωνειακή ένωση.

⁵¹ "Train for Europe". Βλ. σχετ. CVCE (2016). *The Cold War (1945 – 1989). Full text.* CVCE.EU by UNI.LU.

⁵² Eichengreen, B. (2011). *Lessons from the Marshall Plan.* World Development Report 2011. Background case note. April 2010.

2.3. Η περίπτωση της ΕΣΣΔ

Η ΕΣΣΔ βγήκε από τον πόλεμο εδαφικά διευρυμένη και με αυξημένο κύρος εξαιτίας της επικράτησης επί της Γερμανίας του Χίτλερ. Στη χώρα δόθηκε νέα πνοή από την ηρωική της αντίσταση απέναντι στον εχθρό, με φωτεινό παράδειγμα αυτό της νίκης στο Στάλινγκραντ που θα μνημονευόταν για πολλά ακόμη χρόνια. Η ΕΣΣΔ προσέφερε επίσης ένα ιδεολογικό, οικονομικό και κοινωνικό μοντέλο που επεκτάθηκε όσο ποτέ άλλοτε στην υπόλοιπη Ευρώπη επηρεάζοντας πολλά ακόμη κράτη. Επιπλέον, ο Κόκκινος Στρατός, σε αντίθεση με τον αμερικανικό στρατό, δεν αποστρατεύτηκε στο τέλος του πολέμου. Η Σοβιετική Ένωση είχε έτσι μια πραγματική αριθμητική υπεροχή όσον αφορά τόσο το έμφυχο δυναμικό όσο και τον βαρύ οπλισμό⁵³.

Η ΕΣΣΔ έπειτα από το τέλος του πολέμου είχε ένα ακόμη πλεονέκτημα έναντι των αντιπάλων της, ότι η ηγεσία της δοκιμάστηκε σε αυτή τη συνθήκη και ήταν πλέον αρκετά έμπειρη. Αντίθετα με τις ΗΠΑ, όπου ο θάνατος του Ρούσβελτ στις 12 Απριλίου 1945, σε συνδυασμό με την απροσδόκητη ήττα του Τσόρτσιλ στις βρετανικές εκλογές έφερε σημαντικές εξελίξεις στον Λευκό Οίκο, η Σοβιετική Ένωση εξακολουθούσε να έχει στο τιμόνι της τον Στάλιν, τον αδιαμφισβήτητο ηγεμόνα της από το 1929, τον άνθρωπο που έφτιαξε τη χώρα του και στη συνέχεια την οδήγησε στη νίκη στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ο ηγέτης της ΕΣΣΔ αν και έχει δεχθεί δριμυία κριτική, ήταν, αναμφισβήτητα, μία σημαντική προσωπικότητα, αλλά και ένας πολιτικός με σαφείς στόχους κατά τη μεταπολεμική εποχή, γεγονός που του έδινε το πλεονέκτημα έναντι των αντιπάλων του⁵⁴.

Οι μεταπολεμικοί στόχοι του Στάλιν ήταν η ασφάλεια για τον ίδιο, το καθεστώς του, τη χώρα του και την ιδεολογία του, με αυτή ακριβώς τη σειρά⁵⁵. Προσπάθησε να διασφαλίσει ότι καμία εσωτερική πρόκληση δεν θα μπορούσε ποτέ να θέσει σε κίνδυνο την προσωπική του κυριαρχία και ότι καμία εξωτερική απειλή δεν θα έθετε ποτέ ζανά τη χώρα του σε

⁵³ Sestanovich, St. (1993). *Did the West Undermine the East? The National Interest*, Spring 1993, σ. 31-33.

⁵⁴ Kennan, G.F. (1967). *Memoirs: 1925-1950*. Boston: Atlantic- Little Brown, σ. 279.

⁵⁵ Gaddis, J.L. (2005). *The cold war. A new history*. New York: The Penguin Press, σ. 15.

κίνδυνο⁵⁶. Ο ηγέτης της ΕΣΣΔ θεωρούσε ότι θα έπρεπε να ανακτήσει τα εδάφη που είχε απωλέσει από τους Γερμανούς στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά και να διατηρήσει τα εδάφη που είχε κατακτήσει η χώρα του⁵⁷. Η επέκταση του σοβιετικού καθεστώτος και σε άλλα κράτη ενισχύθηκε από τη ρητορική του επαναστατικού χαρακτήρα που η ηγεσία της ΕΣΣΔ επικαλούνταν και διέδιδε⁵⁸.

Τον Αύγουστο του 1949, η ΕΣΣΔ έριξε την πρώτη της ατομική βόμβα και, στη συνέχεια, το 1953, την πρώτη της βόμβα υδρογόνου. Το γεγονός ότι είναι παγκόσμια δύναμη δεν μπορεί πλέον να αμφισβητηθεί. Στη Σοβιετική Ένωση, ο Στάλιν συνέχισε να κυβερνά μόνος του. Οι τάσεις απελευθέρωσης που είχαν εμφανιστεί κατά τη διάρκεια του πολέμου εξαφανίστηκαν για άλλη μια φορά και η λατρεία της προσωπικότητας του Στάλιν έφτασε στο αποκορύφωμά της. Ένα ακόμη κύμα καταστολής διακόπηκε, ωστόσο, από το θάνατο του Στάλιν στις 5 Μαρτίου 1953.

Εδαφικά διευρυμένη, η ΕΣΣΔ βγήκε από τον πόλεμο με αύρα κύρους από το να πολεμήσει τη Γερμανία του Χίτλερ. Αν και το 1945 ο κομμουνιστικός κόσμος περιορίστηκε στη Σοβιετική Ένωση, εξαπλώθηκε γρήγορα στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, σχηματίζοντας μια προστατευτική ζώνη προστασίας και επιρροής για την ΕΣΣΔ. Η κομμουνιστική προπαγάνδα ενισχύθηκε πολύ από την παρουσία του σοβιετικού στρατού στις χώρες που είχε βοηθήσει να απελευθερωθούν στην Κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη.

Οι ηγέτες των μη κομμουνιστικών κομμάτων απομακρύνθηκαν προοδευτικά: είτε απαξιώθηκαν, είτε εκφοβίστηκαν είτε υποβλήθηκαν σε δίκες που οδήγησαν στη φυλάκιση ή ακόμη και στην εκτέλεσή τους. Τρία χρόνια ήταν αρκετά για την ΕΣΣΔ να δημιουργήσει

⁵⁶ Bullock, A. (1992). *Hitler and Stalin: Parallel Lives*. New York: Knopf, σ. 464.

⁵⁷ Pechnatov, V.O., & Edmondson, C.E. (2002). *The Russian perspective*. In R.B. Levering, V.O. Pechatnov, V. Botzenhart-Viehe & C.E. Edmondson (Eds.). *Debating the origins of the Cold War: American and Russian Perspectives*. New York: Rowman & Littlefield, σ. 92.

⁵⁸ Aspaturian, V. (1976). *The Foreign Policy of the Soviet Union*. In J. Rosenau - K. Thompson - G. Boyd (Eds.), *World Politics: An Introduction*. New York: The Free Press, σ. 87-95.

λαϊκές δημοκρατίες που κυβερνούνται από κομμουνιστικά κόμματα. Η Πολωνία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία και η Τσεχοσλοβακία ήταν μεταξύ αυτών των κρατών που βρέθηκαν στη σοβιετική επιρροή. Παρ' όλα αυτά, η άρνηση το 1948 από τους Γιουγκοσλάβους Κομμουνιστές να ακολουθήσουν τη γραμμή που όρισε η ΕΣΣΔ έδειξε ότι η ΕΣΣΔ είχε κάποια δυσκολία να διατηρήσει τον έλεγχο όλων των χωρών που την ακολουθούσαν.

Στις 22 Σεπτεμβρίου 1947, αντιπρόσωποι από τα Κομμουνιστικά Κόμματα της Σοβιετικής Ένωσης, την Πολωνία, τη Γιουγκοσλαβία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία, την Τσεχοσλοβακία, την Ιταλία και τη Γαλλία συγκεντρώθηκαν κοντά στη Βαρσοβία και δημιούργησαν την *Cominform*⁵⁹, ένα γραφείο πληροφοριών που βρισκόταν στο Βελιγράδι και σύντομα αναδείχθηκε σε σημαντικό μέσο του κομμουνιστικού κινήματος για τη διάδοση της ιδεολογίας του μέσω της εφημερίδας του για μια διαρκή ειρήνη και μια λαϊκή δημοκρατία. Παρουσιάστηκε ως «αναβίωση» της Κομιντέρν, ενώ χρησίμευσε στην πραγματικότητα ως μέσο για την ΕΣΣΔ ώστε να διατηρήσει τον στενό έλεγχο των δυτικών κομμουνιστικών κομμάτων. Ο στόχος ήταν να διασφαλιστεί ότι οι Ευρωπαίοι κομμουνιστές ήταν σύμφωνοι με τις σοβιετικές πολιτικές. Ενδεικτικό ήταν το γεγονός ότι η Γιουγκοσλαβία του Τίτο, που κατηγορήθηκε για αποκλίσεις από τις εντολές των σοβιετικών, σύντομα θα αποκλειόταν από την *Cominform*.

Ο Αντρέι Ζντάνοφ, ο σοβιετικός εκπρόσωπος, ιδεολόγος στο CPSU και το δεξί χέρι του Στάλιν, έπεισε τους συμμετέχοντες στη συντακτική συνάντηση να εγκρίνουν ένα δόγμα σύμφωνα με το οποίο ο κόσμος τώρα χωρίζεται σε δύο ασυμβίβαστα στρατόπεδα: ένα «ιμπεριαλιστικό και αντιδημοκρατικό» στρατόπεδο από τις Ηνωμένες Πολιτείες και ένα «αντιιμπεριαλιστικό και δημοκρατικό» στρατόπεδο με επικεφαλής την ΕΣΣΔ. Αυτό το δόγμα αποτέλεσε την σοβιετική απάντηση στο δόγμα του Τρούμαν. Ο Ζντάνοφ καταδίκασε

⁵⁹ Pechnatov, V.O., & Edmondson, C.E. (2002). *The Russian perspective*. In R.B. Levering, V.O. Pechatnov, V. Botzenhart-Viehe & C.E. Edmondson (Eds.). *Debating the origins of the Cold War: American and Russian Perspectives*. New York: Rowman & Littlefield.

τον ιμπεριαλισμό και τον αποικισμό αλλά υποστήριξε τη «νέα δημοκρατία»⁶⁰. Τόνισε το γεγονός ότι το αντιιμπεριαλιστικό μπλοκ σε όλο τον κόσμο βασίστηκε στο δημοκρατικό εργατικό κίνημα, στα κομμουνιστικά κόμματα και σε εκείνους που εμπλέκονται σε απελευθερωτικά κινήματα σε αποικιακές χώρες.

Το 1947, λοιπόν, ο κόσμος έγινε διπολικός, χωρισμένος σε δύο αλληλοσυγκρουόμενα μπλοκ. Στη συνέχεια, τον Ιανουάριο του 1949, σε απάντηση του σχεδίου Μάρσαλ, η ΕΣΣΔ δημιούργησε ένα πρόγραμμα οικονομικής συνεργασίας με τις χώρες του σοβιετικού μπλοκ γνωστό ως Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας (*Council for Mutual Economic Assistance - CMEA ή Comecon*).

⁶⁰ *Aspaturian, V. (1976). The Foreign Policy of the Soviet Union. In J. Rosenau - K. Thompson - G. Boyd (Eds.), World Politics: An Introduction. New York: The Free Press, σ. 87-95.*

Κεφάλαιο 3. Η Λατινική Αμερική κατά τον Ψυχρό Πόλεμο – χρονολόγιο και σημαντικά γεγονότα

Εκτός από την Ευρώπη και την Ασία, τα γεγονότα του Ψυχρού Πολέμου επεκτάθηκαν και στη Λατινική Αμερική. Οι ισορροπίες επηρεάστηκαν και σε αυτή τη μεριά της υφελίου, με τις ΗΠΑ να συναντούν σημαντικές δυσκολίες και ανατροπές, καθώς κράτη της Λατινικής Αμερικής βρέθηκαν στην επιρροή της ΕΣΣΔ και του κομμουνισμού. Συνολικά, ο Ψυχρός Πόλεμος άλλαξε τη λογική των διαμερικανικών σχέσεων, ανεβάζοντας την προστασία και τον παράγοντα της «εθνικής ασφάλειας» στην κορυφή της ατζέντας της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής και μετατρέποντας τη Λατινική Αμερική, καθώς και άλλες αναπτυσσόμενες περιοχές, σε πεδίο μάχης και σε έπαθλο στη σύγκρουση μεταξύ κομμουνισμού και καπιταλισμού, Ανατολής και Δύσης, της ΕΣΣΔ και των ΗΠΑ. Σε απάντηση των σοβιετικών προκλήσεων, οι Ηνωμένες Πολιτείες προσπάθησαν να επεκτείνουν και να εδραιώσουν την πολιτική τους υπεροχή σε όλο το ημισφαίριο. Ξεκινώντας μια αντικομμουνιστική σταυροφορία, οι Ηνωμένες Πολιτείες επεδίωξαν να πετύχουν θεσμοθετημένες στρατιωτικές και πολιτικές συμμαχίες με έθνη της περιοχής, προσφέρθηκαν να συνεργαστούν με αυταρχικά καθεστώτα, εφόσον αυτά ήταν σαφώς αντικομμουνιστικά.

Επιπλέον, η δύναμη του αμερικανικού βορρά ενθάρρυνε, ή, πολλές φορές, ακόμη και υποχρέωνε τις φιλικές προς αυτή κυβερνήσεις να συντρίψουν τα αριστερά εργατικά κινήματα και να θέσουν εκτός νόμου τα κομμουνιστικά κόμματα. Σε αυτό το πλαίσιο, οι ΗΠΑ συχνά πρωτοστατούσαν στην ενορχήστρωση μιας στρατιωτικής ανατροπής, ενός πραξικοπήματος έναντι μιας νόμιμα εκλεγμένης κυβέρνησης με τη δικαιολογία ότι ήταν «ήπια» η στάση της απέναντι στον κομμουνισμό. Ο φόβος για μια «σοβιετική απειλή» στην Αμερική ήταν σε ορισμένες περιπτώσεις, ίσως, υπερβολικός, αλλά είχε κρίσιμες επιπτώσεις στην πολιτική των ΗΠΑ. Στα μέσα της δεκαετίας του 1950 η Ουάσινγκτον καθόρισε πολιτικές γραμμές που θα συνεχιζόταν μέχρι τη δεκαετία του 1980⁶¹.

⁶¹ Smith, P.H. (2000). *Dynamics of U.S. – Latin American Relations*. New York: Oxford University Press.

3.1. Η σημασία της Λατινικής Αμερικής για τις ΗΠΑ και τις επιδιώξεις του Ψυχρού Πολέμου

Η Λατινική Αμερική συγκέντρωσε μεγάλη προσοχή από τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια και αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τον Δεκέμβριο του 1943, το Συμβουλευτικό Συμβούλιο Στρατού και Ναυτικού (Joint Army and Navy Advisory Board) καθιέρωσε το αμυντικό του πρόγραμμα στο Δυτικό Ημισφαίριο. Το State Department πίεσε τις λατινικές χώρες να ενταχθούν στις συμμαχικές δυνάμεις σε όλη τη διάρκεια του πολέμου. Κατά την ίδρυση των Ηνωμένων Εθνών, το 1946, οι διπλωμάτες των ΗΠΑ έδωσαν ιδιαίτερη προσοχή στην περιοχή-η οποία εκείνη την εποχή ήλεγχε σχεδόν τα δύο πέμπτα των ψήφων στη Γενική Συνέλευση (είκοσι από πενήντα ένα). Η Λατινική Αμερική προσέφερε επίσης στους παραγωγούς των ΗΠΑ μια σημαντική εξαγωγική αγορά και ένα πεδίο για άμεσες επενδύσεις. Το 1946-47 το ένα τέταρτο των αμερικανικών εξαγωγών εισήλθε στη Λατινική Αμερική, ενώ το 1950, οι επενδύσεις των ΗΠΑ στην περιοχή ανήλθαν σε περισσότερα από το ένα τρίτο από το συνολικό ποσό των 12 δισεκατομμυρίων δολαρίων της χώρας στο εξωτερικό⁶².

Καθώς ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος έφτανε στο τέλος του, η Ουάσινγκτον φαίνεται να είχε οραματιστεί τη συνέχιση (ή την επιστροφή) στην πολιτική της Καλής Γείτονας, συμπεριλαμβανομένης της διαβεβαίωσης της ηγεμονίας της στο δυτικό ημισφαίριο. Το 1945, ένας κορυφαίος αξιωματούχος του State Department, ο Τσαρλς Μπόλεν, προσέφερε επανερμηνεία και επιβεβαίωση του δόγματος της μη επέμβασης, αναφέροντας ότι οι ΗΠΑ διεκδικούν το δικαίωμα να έχουν μια καθοδηγητική φωνή σε μια περιορισμένη σφαίρα των εξωτερικών σχέσεων της Λατινικής Αμερικής, αλλά δεν επιχειρούν με βάση αυτό το δικαίωμα να υπαγορεύσουν την εσωτερική τους πολιτική ή να περιορίσουν τις συναναστροφές τους με ξένα έθνη, εκτός από αυτήν την περιορισμένη σφαίρα, δηλαδή τις εξωτερικές τους σχέσεις και την αντίστοιχη πολιτική. Ωστόσο, όπως διαπιστώθηκε

⁶² Blight, J.G., Allyn, B.J., Welch, D.A. (1993). *Cuba on the brink: Castro, the Missile Crises and the soviet collapse*. New York: Pantheon.

σύντομα, οι ΗΠΑ επεδίωξαν να θέσουν περιορισμούς στην εξωτερική πολιτική των κρατών της Λατινικής Αμερικής.

Με αυτό το πνεύμα, οι Ηνωμένες Πολιτείες ενέκριναν την ώθηση της Λατινικής Αμερικής για την υποστήριξη των περιφερειακών οργανώσεων ασφαλείας στην ιδρυτική διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών το 1946. Το άρθρο 51 του καταστατικού του ΟΗΕ παρείχε έτσι μια νομική βάση για το Σύμφωνο του Ρίο του 1947, μια συνθήκη αμοιβαίας άμυνας μεταξύ των λαών της Λατινικής Αμερικής και των Ηνωμένων Πολιτειών. Διατυπώθηκαν, ωστόσο, διαφορετικές απόψεις για τη σημασία αυτής της εξέλιξης. Ο υπουργός Πολέμου Στίμσον ερμήνευσε το άρθρο 51 ως διατήρηση του μονομερούς χαρακτήρα του δόγματος Μονρόε, καθώς οι Ηνωμένες Πολιτείες θα μπορούσαν να αναλάβουν δράση στη Λατινική Αμερική χωρίς να χρειαστούν την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Αντίθετα, οι Λατινοαμερικανοί υπέθεταν ότι το άρθρο 51 θα ενθάρρυνε τον σχηματισμό μιας περιφερειακής συμφωνίας ασφάλειας που θα μπορούσε να παρέχει προστασία στις υπάρχουσες κυβερνήσεις και, ταυτόχρονα, να θέσει περιορισμούς στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ουσιαστικά, η ελπίδα τους ήταν ότι ο διεθνής οργανισμός θα μπορούσε να επιτύχει τους στόχους που είχαν επιδιώξει νωρίτερα μέσω του διεθνούς δικαίου⁶³.

Η αρχή της μη επέμβασης έλαβε περαιτέρω έκφραση στην ιδρυτική σύνοδο του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών (Organization of American States) στη Μπογκοτά το 1948. Επιδιώκοντας να ενισχύσουν την αυτονομία τους, οι Λατινοαμερικανοί αντιπρόσωποι βρέθηκαν κερδισμένοι από τα όσα αναγράφονταν στο Κεφάλαιο 15, όπου αναφερόταν ότι κανένα κράτος ή ομάδα κρατών δεν έχει το δικαίωμα να παρέμβει, άμεσα ή έμμεσα, για οποιονδήποτε λόγο, στις εσωτερικές ή εξωτερικές υποθέσεις οποιουδήποτε άλλου κράτους. Αυτός ο όρος απαγόρευε ρητά όχι μόνο την ένοπλη επέμβαση, τόσο συνηθισμένη στην προπολεμική περίοδο, αλλά και κάθε άλλη μορφή παρέμβασης ή απόπειρας απειλής. Έτσι, οι Ηνωμένες Πολιτείες συνέχισαν να αφήνουν στο παρελθόν τη χρήση βίας στις σχέσεις τους με τη Λατινική Αμερική και να καλλιεργούν τη συνεργασία στο όνομα της ημισφαιρικής ενότητας δημιουργώντας έτσι το πνεύμα της καλής πολιτικής γειτονίας.

⁶³ Smith, P.H. (2000). *Dynamics of U.S. – Latin American Relations*. New York: Oxford University Press.

Ωστόσο, το 1950 σηματοδότησε ένα σημείο καμπής στην αμερικανική στάση και πολιτική απέναντι στη Λατινική Αμερική. Τον Μάιο, ο Πρόεδρος Τρούμαν ενέκρινε ένα υπόμνημα του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας για την «Διαμερικανική Στρατιωτική Συνεργασία» επιμένοντας ότι ο ψυχρός πόλεμος είναι στην πραγματικότητα ένας πραγματικός πόλεμος στον οποίο διακυβεύεται η επιβίωση του ελεύθερου κόσμου. Το επόμενο έτος, μάλιστα, το Κογκρέσο ψήφισε 38,2 εκατομμύρια δολάρια για άμεση στρατιωτική βοήθεια στη Λατινική Αμερική · το 1952 ο αριθμός ανήλθε στα 51,7 εκατομμύρια δολάρια. Στα τέλη του 1950 σε επίσημη δήλωση ανέφερε ότι η ασφάλεια των ΗΠΑ είναι ο στόχος της παγκόσμιας εξωτερικής πολιτικής μας σήμερα, καθώς η ασφάλεια των ΗΠΑ είναι συνώνυμη με την ασφάλεια του δυτικού ημισφαιρίου⁶⁴.

Οι υπολογισμοί του Ψυχρού Πολέμου προκάλεσαν επίσης την επανερμηνεία της μη επέμβασης. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε σε μία εμφάνισή του ο αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών Έντουαρντ Μίλερ που εξήγησε τη θέση των ΗΠΑ το 1950, οι πρώτες παρεμβάσεις των Ηνωμένων Πολιτειών μπορεί να είναι λυπηρές, αλλά δικαιολογούνται από το δόγμα Μονρόε. Σύμφωνα με τους όρους του Συμφώνου του Ρίο και του ΟΑΣ θα μπορούσε πλέον να υπάρξει μόνο συλλογική και όχι μονομερής δράση. Τονίστηκε επίσης, το γεγονός ότι το δόγμα της μη επέμβασης, στο πλαίσιο της πολιτικής της καλής γειτονίας, δεν απαγόρευσε ποτέ την υπόθεση από την οργανωμένη κοινότητα μιας νόμιμης ανησυχίας για οποιεσδήποτε συνθήκες που απειλούν την συλλογική ευημερία. Αντίθετα, καθιστά επιτακτική τη δυνατότητα μιας τέτοιας δράσης. Μια τέτοια συλλογική επιχείρηση, μακριά από το να αντιπροσωπεύει την παρέμβαση, είναι η εναλλακτική λύση της παρέμβασης. Είναι το αποτέλεσμα της μη επέμβασης.

Προειδοποιώντας για τις προοπτικές της κομμουνιστικής πολιτικής επιθετικότητας, που βρισκόταν πολύ υψηλά στην ατζέντα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, ο Μίλερ συνέχισε να αποκαλεί το Σύμφωνο του Ρίο «ένα δόγμα Μονρόε της διαμερικανικής μας κοινότητας». Έτσι, οι Ηνωμένες Πολιτείες άρχισαν να διακυβεύουν τον ισχυρισμό τους ότι

⁶⁴ Pedemonte, R. (2021). *The Soviet Union and Latin American revolutions during the Cold War (Cuba, Chile, Nicaragua)*. *Guerres mondiales et conflits contemporains*, 281, 83-96.

τα μέλη του Συμφώνου του Ρίο και/ή του ΟΑΣ θα μπορούσαν, ως συλλογικά όργανα, να αποφασίσουν νόμιμα να παρέμβουν στις υποθέσεις ενός κράτους μέλους και ότι αυτή η ενέργεια δεν θα παραβίαζε το δόγμα της μη επέμβασης. Μια πρώτη δικαιολογία για μια τέτοια ενέργεια θα ήταν η κομμουνιστική πολιτική επιθετικότητα⁶⁵.

Την ίδια περίπου περίοδο ο George Kerman, επικεφαλής αρχιτέκτονας της πολιτικής συγκράτησης, προσέφερε την αντίληψή του για τους στόχους της πολιτικής των ΗΠΑ στη Λατινική Αμερική, που περιελάμβαναν την προστασία των πρώτων υλών της χώρας, την πρόληψη της στρατιωτικής εκμετάλλευσης της Λατινικής Αμερικής από τον εχθρό, και την πρόληψη της ψυχολογικής κινητοποίησης της Λατινικής Αμερικής εναντίον των ΗΠΑ υπό την επίδραση των επιρροών που επρόκειτο να δεχθεί. Εξάλλου, σε αυτή τη χρονική στιγμή θεωρήθηκε ότι οι κομμουνιστές αντιπροσώπευαν το σοβαρότερο πρόβλημά των ΗΠΑ στην περιοχή της Λατινικής Αμερικής και έχουν προχωρήσει στο σημείο όπου πρέπει να θεωρηθούν ως επείγον, μείζον πρόβλημα που έπρεπε άμεσα να βρει δραστική λύση. Θεωρήθηκε, λοιπόν, ότι σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να επιτραπεί στα κομμουνιστικά καθεστώτα να αναλάβουν την εξουσία. Με βάση τα παραπάνω, υποστηρίχθηκε ότι δεν θα ήταν αθέμιτη ακόμη και η λήψη δραστικών μέτρων και ότι δεν θα έπρεπε να υπάρχει δισταγμός απέναντι ακόμη και στις τοπικές κυβερνήσεις, αφού οι κομμουνιστές εξ' ορισμού θεωρείτο ότι είναι προδότες. Τονίστηκε ότι η ύπαρξη ισχυρών καθεστώτων στην εξουσία ήταν πιο σημαντική από την ύπαρξη φιλελεύθερων καθεστώτων που θα μπορούσαν να προσεγγιστούν και να αλλοιωθούν από τους εκπροσώπους των κομμουνιστών με κίνδυνο για την ασφάλεια των ΗΠΑ⁶⁶.

⁶⁵ Pedemonte, R. (2021). *The Soviet Union and Latin American revolutions during the Cold War (Cuba, Chile, Nicaragua)*. *Guerres mondiales et conflits contemporains*, 281, 83-96.

⁶⁶ Smith, P.H. (2000). *Dynamics of U.S. – Latin American Relations*. New York: Oxford University Press.

3.2. Χρονολόγιο των σημαντικών γεγονότων

Πριν την παρουσίαση των συγκεκριμένων γεγονότων που συνέβαλαν στη διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ ΗΠΑ και Λατινικής Αμερικής στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, είναι χρήσιμο να παρουσιαστούν συνοπτικά τα γεγονότα αυτά κατά χρονική σειρά, έτσι ώστε να καταστεί σαφές ότι πρόκειται για μία μακρά πορεία που σηματοδεύτηκε από διαφορετικά γεγονότα και εξελίξεις, όπως παρουσιάζεται ακολούθως:

1945-89: Η ιδεολογία του Ψυχρού Πολέμου καθοδηγεί και διαμορφώνει την αμερικανική πολιτική της Λατινικής Αμερικής σε όλη τη διάρκεια αυτών των ετών.

1947: Υπογράφεται το Σύμφωνο του Ρίο, το οποίο προβλέπει αμοιβαία άμυνα ενάντια στον κομμουνισμό.

1948: Ιδρύεται ο Οργανισμός Αμερικανικών Πολιτειών (Organization of American States).

1954: Η CIA ανατρέπει την συνταγματική κυβέρνηση του Jacobo Arbenz στη Γουατεμάλα.

1956: Ο δικτάτορας Anastasio Somoza που υποστηρίζεται από τις ΗΠΑ δολοφονείται στη Νικαράγουα.

1957-86: Ο Papa Doc και ο Baby Doc Duvalier κυβερνούν την Αϊτή ως δικτάτορες, με την υποστήριξη των ΗΠΑ.

5/1958: Ο αντιπρόεδρος Ρίτσαρντ Νίζον συναντά έντονο αντιαμερικανικό συναίσθημα στην περιοδεία «καλής θέλησης» στη Λατινική Αμερική.

1/1959: Ο δικτάτορας Fulgencio Batista, υποστηριζόμενος από τις ΗΠΑ μέχρι το 1958, δραπετεύει από την επανάσταση του Κάστρο στην Κούβα.

11/1957: Αμερικανοί μαθητές λυκείου στη ζώνη του καναλιού του Παναμά καίνε μια σημαία του Παναμά, προκαλώντας ταραχές που σκοτώνουν και τραυματίζουν περισσότερους από 100 ανθρώπους.

1960-: Η CIA σχεδιάζει να καθίσει ή να δολοφονήσει τον Fidel Castro με την επιχείρηση που ονομάστηκε Operation Mongoose.

1/1961: Η διοίκηση του Αϊζενχάουερ διακόπτει τις διπλωματικές σχέσεις με τον Κάστρο στην Κούβα.

4/1961: Αποτυχημένη εισβολή Bag of Pigs στην Κούβα

1961: Ο δικτάτορας Rafael Trujillo που υποστηρίζεται από τις ΗΠΑ δολοφονείται στη Δομινικανή Δημοκρατία.

1961-69: Η Συμμαχία για την Πρόοδο του Κένεντι προσπαθεί να φέρει μεταρρύθμιση και ανάπτυξη στη Λατινική Αμερική.

10/1962: Πυραυλική κρίση με την Κούβα και την ΕΣΣΔ

1964: Ο πρόεδρος της Βραζιλίας Joao Goulart ανατράπηκε από τον στρατό, με τη μυστική υποστήριξη των ΗΠΑ.

1965: Οι αμερικανικές δυνάμεις, φοβούμενες την κομμουνιστική ανάληψη, καταλαμβάνουν τη Δομινικανή Δημοκρατία.

1969: Ο Rich Slatta πραγματοποιεί το πρώτο του ταξίδι στη Λατινική Αμερική, στην εκπαίδευση του Σώματος της Ειρήνης στο Πουέρτο Ρίκο και υπηρεσία εκτός της πόλης του Παναμά, στον Παναμά.

1970-73: Οι ΗΠΑ και πολυεθνικές εταιρείες εργάζονται κρυφά για να ανατρέψουν τη σοσιαλιστική κυβέρνηση του Salvador Allende στη Χιλή. Ο Allende πέθανε στο στρατιωτικό πραξικόπημα του Σεπτεμβρίου 1973.

1977: Οι ΗΠΑ και ο Παναμάς υπογράφουν μια νέα συνθήκη που προβλέπει ότι ο Παναμάς θα έχει τον έλεγχο του καναλιού το 1999.

1977-80: Ο Πρόεδρος Τζίμι Κάρτερ καθιστά τα ανθρώπινα δικαιώματα σημαντικό στόχο στην πολιτική του στη Λατινική Αμερική.

1980: Η Mariel φέρνει 125.000 Κουβανούς στις ΗΠΑ.

1981-86: Αξιωματούχοι της κυβέρνησης Ρέιγκαν κατευθύνουν κρυφά αντεπαναστατικές δυνάμεις κατά της κυβέρνησης των Σαντινίστας στη Νικαράγουα. Περισσότεροι από δώδεκα υπάλληλοι του Reagan καταδικάστηκαν για ποικίλα εγκλήματα στο Iran-Contra Scandal.

1981-88: Η κυβέρνηση Ρέιγκαν στηρίζει σθεναρά τον στρατό του Salvadoran στον αγώνα τους ενάντια στους αντάρτες του FMLN.

4/1982: Η Αργεντινή εισβάλλει στα νησιά Falklands/Malvinas, που ελέγχονται από το 1833 από τη Μεγάλη Βρετανία. Αξιωματούχοι της κυβέρνησης Ρέιγκαν συζητούν για δύο εβδομάδες πριν ταχθούν με τη Μεγάλη Βρετανία.

1983: Ο Ρέιγκαν διατάζει τις αμερικανικές δυνάμεις να εισβάλουν στο νησί της Γρενάδα για να σταματήσουν οι κουβανικές εργασίες σε αεροδιάδρομο.

12/1986: Το Κογκρέσο ξεκινά έρευνες για το σκάνδαλο Iran-Contra.

1989-: Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου μειώνει τη σημασία της Λατινικής Αμερικής στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ.

12/1989: Ο Τζορτζ Μπους διατάζει την επιχείρηση με όνομα «Operation Just Cause», δηλαδή την εισβολή στον Παναμά για να συλλάβει τον συνεργάτη της CIA και δικτάτορα Manuel Noriega.

1991: Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης δημιουργεί προβλήματα στην Κούβα και εισάγει μια "ειδική περίοδο".

Αναλυτικότερα, τα πιο σημαντικά γεγονότα της συγκεκριμένης περιόδου παρουσιάζονται στις ενότητες που ακολουθούν.

3.3. Η κρίση της Κούβας

Το 1962, ο Ψυχρός Πόλεμος και τα γεγονότα του μεταφέρθηκαν και στην Κούβα: για δύο εβδομάδες, ο κόσμος βρισκόταν στα πρόθυρα του πυρηνικού πολέμου. Από την ανατροπή της στρατιωτικής δικτατορίας του Φουλτζένσιο Μπατίστα τον Ιανουάριο του 1959, η Κούβα είχε στο τιμόνι της τον Φιντέλ Κάστρο. Κατά τη διάρκεια της γεωργικής μεταρρύθμισης, ο Κάστρο εθνικοποίησε την κουβανική περιουσία των αμερικανικών επιχειρήσεων στο νησί, προκαλώντας έτσι την οργή της Ουάσινγκτον. Σε απάντηση, ο φιλοκομμουνιστής ηγέτης της Κούβας πλησίασε την ΕΣΣΔ, η οποία ήταν στην ευχάριστη θέση να βρει έναν νέο σύμμαχο στο δυτικό ημισφαίριο και μέσα στην αμερικανική ζώνη ασφαλείας. Το κουβανικό και το σοβιετικό καθεστώς υπέγραψαν διαδοχικές συμφωνίες για εμπορική και στρατιωτική συνεργασία. Τον Απρίλιο του 1961, οι Ηνωμένες Πολιτείες προσπάθησαν να ανατρέψουν το νέο καθεστώς, μεριμνώντας για την αποβίβαση των εξόριστων κατά του Κάστρο στον Κόλπο των Χοίρων⁶⁷. Η επιχείρηση απέτυχε και τελικά μόνο ενίσχυσε τη θέση του Κάστρο. Παράλληλα, παρέσυρε πολλούς επαναστάτες της Λατινικής Αμερικής στην Κούβα, η οποία ήταν η μόνη κομμουνιστική χώρα στην αμερικανική ήπειρο και απειλούσε το κύρος των Ηνωμένων Πολιτειών στην περιοχή. Ο Χρουστσόφ αποφάσισε να παράσχει κρυφά στους Κουβανούς επιθετικούς πυραύλους μεσαίου βεληνεκούς που θα μπορούσαν να αποτελέσουν άμεση απειλή για το έδαφος των Ηνωμένων Πολιτειών, γεγονός που συνιστούσε αδιαμφισβήτητη απειλή για την αμερικανική κυριαρχία⁶⁸.

Στις 14 Οκτωβρίου 1962, αφού τα σοβιετικά φορτηγά που μετέφεραν πυραύλους είχαν ταυτοποιηθεί στην πορεία τους προς την Κούβα, αμερικανικά κατασκοπευτικά αεροσκάφη εντόπισαν, επίσης, εκτοξευτές σοβιετικών πυραύλων μεσαίου βεληνεκούς. Σε αυτό το κλίμα έντασης και απειλής, ο πρόεδρος των ΗΠΑ, Τζον Κένεντι, αποφάσισε να επιβάλει ναυτικό

⁶⁷ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

⁶⁸ Blight, J.G., Allyn, B.J., Welch, D.A. (1993). *Cuba on the brink: Castro, the Missile Crises and the soviet collapse*. New York: Pantheon.

αποκλεισμό, περιορίζοντας ολοκληρωτικά την πρόσβαση στην Κούβα. Οποιαδήποτε προσπάθεια των σοβιετικών πλοίων να περάσουν με τη βία θα μπορούσε να προκαλέσει ένταση, ακόμη και ανοιχτή σύγκρουση μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης. Η Ευρώπη, και συγκεκριμένα η Γερμανία, αναπόφευκτα θα γινόταν τότε θέατρο πολέμου⁶⁹.

Ωστόσο, μετά από επανειλημμένη επαφή μεταξύ Μόσχας και Ουάσινγκτον, σε μεγάλο βαθμό μέσω του διαμεσολαβητή των Ηνωμένων Εθνών, προέκυψε ένας συμβιβασμός: τα σοβιετικά πλοία συμφώνησαν να γυρίσουν πίσω και οι Αμερικανοί ανέλαβαν να μην εισβάλουν στην Κούβα και να απομακρύνουν τους πυραύλους τους από την Τουρκία. Στις 28 Οκτωβρίου, ο κόσμος απέφυγε τον πυρηνικό πόλεμο και οι δύο Μεγάλες Δυνάμεις επέστρεψαν στις διαπραγματεύσεις για τον αφοπλισμό. Παράλληλα, στην Ευρώπη, οι γαλλογερμανικοί δεσμοί ενισχύθηκαν από την κρίση⁷⁰.

Έχοντας αποφύγει σε κρίσιμη καμπή τον πυρηνικό πόλεμο, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η ΕΣΣΔ έβγαλαν συμπεράσματα από την Κουβανική Κρίση. Αυτή η άμεση σύγκρουση μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων επέφερε ένα είδος ανακωχής στον Ψυχρό Πόλεμο. Το 1963, μια απευθείας γραμμή - το περίφημο «κόκκινο τηλέφωνο» - δημιουργήθηκε μεταξύ Ουάσινγκτον και Μόσχας και οι δύο Μεγάλες Δυνάμεις ξεκίνησαν συζητήσεις για τον περιορισμό του ανταγωνισμού στο πεδίο των εξοπλισμών. Υπήρχαν άλλοι λόγοι πίσω από τη μετριοπαθή προσέγγιση που υιοθέτησαν τα δύο μέρη. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δυσκολεύονταν όλο και περισσότερο να χρηματοδοτήσουν την παγκόσμια στρατιωτική παρουσία τους και η αυξανόμενη εμπλοκή τους στον πόλεμο του Βιετνάμ από το 1964 και μετά αντιμετώπιζε έντονη κριτική από το ευρύ κοινό. Στην Ευρώπη, όλα τα βλέμματα στράφηκαν τώρα στην πολιτική για την Ανατολή, καθώς η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας ανέπτυξε στενότερες σχέσεις με τη Γερμανική Λαϊκή Δημοκρατία, την Πολωνία,

⁶⁹ Pedemonte, R. (2021). *The Soviet Union and Latin American revolutions during the Cold War (Cuba, Chile, Nicaragua)*. *Guerres mondiales et conflits contemporains*, 281, 83-96.

⁷⁰ Blight, J.G., Allyn, B.J., Welch, D.A. (1993). *Cuba on the brink: Castro, the Missile Crises and the soviet collapse*. New York: Pantheon.

την Τσεχοσλοβακία και την ΕΣΣΔ. Καθώς η Ευρώπη παρέμεινε στο επίκεντρο της αντιπαράθεσης Ανατολής-Δύσης, προσπάθησε να προωθήσει την απόκλιση μεταξύ των δύο στρατιωτικών μπλοκ. Συνέβαλε επίσης στη διατήρηση της παγκόσμιας ειρήνης και αύξησε τις ελπίδες για επανένωση της ηπείρου στη Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι το 1975⁷¹.

Ωστόσο, η προσπάθεια του Αλεξάντερ Ντουμπτσέκ να απελευθερώσει το κομμουνιστικό καθεστώς στην Τσεχοσλοβακία καταστράφηκε τον Αύγουστο του 1968 από τα στρατεύματα του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, οι δύο υπερδυνάμεις προσπάθησαν να επεκτείνουν την αντίστοιχη επιρροή τους. Η σοβιετική πολιτική στην Αφρική και η εισβολή της ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν οδήγησε σε ψύξη των σχέσεων μεταξύ των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η ρητορική «Η Αμερική επιστρέφει»⁷² που υιοθέτησε ο νέος πρόεδρος Ρόναλντ Ρέιγκαν έδωσε τον τόνο για τον Ψυχρό Πόλεμο στη δεκαετία του 1980. Αυτή η περίοδος σημαδεύτηκε από μια νέα κούρσα εξοπλισμών.

3.4. Η παρέμβαση των ΗΠΑ στη Γουατεμάλα και τη Βολιβία

Σύμφωνα με μη ταξινομημένα έγγραφα της CIA, οι ελίτ στη Γουατεμάλα έπεισαν Αμερικανούς δημοσιογράφους και μέλη του Κογκρέσου ότι η κυβέρνηση της Γουατεμάλας προχωρά περαιτέρω προς τον Κομμουνισμό⁷³. Υποστηρίχθηκε ότι οι ΗΠΑ είχαν τον φόβο ότι ο Arbenz αποτελούσε μια κομμουνιστική απειλή και χρησιμοποίησαν τη CIA για να τον ανατρέψουν στο πραξικόπημα του 1954, γνωστό και ως «Operation Success». Μετά το πραξικόπημα, θεωρήθηκε ότι ο κίνδυνος σύνδεσης της Γουατεμάλας με τους σοβιετικούς είχε στην ουσία αποτραπεί⁷⁴.

⁷¹ Blight, J.G., Allyn, B.J., Welch, D.A. (1993). *Cuba on the brink: Castro, the Missile Crises and the soviet collapse*. New York: Pantheon.

⁷² Pedemonte, R. (2021). *The Soviet Union and Latin American revolutions during the Cold War (Cuba, Chile, Nicaragua)*. *Guerres mondiales et conflits contemporains*, 281, 83-96.

⁷³ Barrett, D.M. (2011). *Congress, the CIA, and Guatemala, 1954*. Central Intelligence Agency.

⁷⁴ Schlesinger, S., & Kinzer, S. (2005). *Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University, David Rockefeller center for Latin American Studies.

Πριν από την έναρξη του πραξικοπήματος, υποστηρίχθηκε ο ισχυρισμός ότι ο Arbenz ήταν κομμουνιστής και αυτό αποτυπωνόταν ξεκάθαρα στο σχέδιο μεταρρύθμισης της γης του. Προειδοποίησαν ότι οι κομμουνιστές στη συνέχεια θα χρησιμοποιούσαν το πρόγραμμα ως μέσο για να καταλάβουν τη Γουατεμάλα⁷⁵. Επιπλέον, μέλη του αμερικανικού Κογκρέσου υποστήριζαν ότι το πρόγραμμα ήταν παρόμοιο με την εθνικοποίηση των πετρελαϊκών εταιρειών στο Ιράν, παρόλο που και τα δύο αυτά προγράμματα έγιναν νόμιμα σύμφωνα με την τοπική νομοθεσία⁷⁶.

Ένα σημαντικό μέρος της ανατροπής της κυβέρνησης Arbenz ήταν ο ψυχολογικός πόλεμος. Μέσα από πολλαπλές επιδρομές, επιθέσεις μικρής κλίμακας κατά του Arbenz, οι ΗΠΑ εργάστηκαν για να πείσουν τους πολίτες και τους πολιτικούς και στρατιωτικούς ηγέτες της Γουατεμάλας ότι επρόκειτο να πραγματοποιηθεί μεγάλη εισβολή. Μέσω αυτής της στρατηγικής, η κυβέρνηση κατέρρευσε χωρίς μεγάλη προσπάθεια⁷⁷. Μετά το πραξικόπημα, οι μεταρρυθμίσεις του Arbenz ακυρώθηκαν, επαναφέροντας την ψυχική ηρεμία στις ΗΠΑ και τους πολιτικούς του αντιπάλους. Με τη βοήθεια της CIA, ο Πρόεδρος Castillo Armas ανέλαβε την εξουσία με την αντικομμουνιστική, αλλά και δικτατορική κυβερνητική ατζέντα του. Οι Αμερικανοί αξιωματούχοι πίστευαν ότι αν μπορούσαν να μετατρέψουν τη Γουατεμάλα σε «βιτρίνα για τη δημοκρατία», αυτή θα ήταν η καλύτερη απάντηση ενάντια στον κομμουνισμό⁷⁸.

Από την άλλη πλευρά, οι ΗΠΑ δεν έπαψαν να αναφέρουν ότι δεν είχαν καμία σχέση με το πραξικόπημα, καθώς οι κραυγές για επιστροφή στη δημοκρατία στη Γουατεμάλα άρχισαν

⁷⁵ Schlesinger, S., & Kinzer, S. (2005). *Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University, David Rockefeller center for Latin American Studies, σ.107.

⁷⁶ Schlesinger, S., & Kinzer, S. (2005). *Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University, David Rockefeller center for Latin American Studies.

⁷⁷ Barrett, D.M. (2011). *Congress, the CIA, and Guatemala, 1954*. Central Intelligence Agency.

⁷⁸ Brockett, C. D. (2010). *US Labour and Management Fight It Out in Post-1954 Guatemala*. *Journal of Latin American Studies*. 42(3), 535.

κάτω από το αυταρχικό καθεστώς *Castillo Armas*. Παρ' όλα αυτά, η ανατροπή έγινε γνωστή ως μία από τις γνωστές επιτυχίες της CIA και οι ΗΠΑ συνέχισαν την υποστήριξή τους στον *Castillo Armas*. Ο *Brockett*⁷⁹ τονίζει ότι πολλοί από τους κορυφαίους μελετητές σχετικά με τη σχέση Ηνωμένων Πολιτειών και Κεντρικής Αμερικής υποστηρίζουν ότι τα συμφέροντα υλικών και ασφάλειας συνδέθηκαν στο πραξικόπημα του 1954. Οι Ηνωμένες Πολιτείες πάντα ήθελαν να ελέγχουν ή να κυριαρχήσουν στην περιοχή. Η CIA σημείωσε μία σημαντική επιτυχία στη Γουατεμάλα και τη χρησιμοποίησε ως παράδειγμα για το τι θα μπορούσε να γίνει σε επιχειρήσεις εναντίον του Σουκάρνο στην Ινδονησία και του Castro στην Κούβα⁸⁰.

Παρά τις αρνήσεις των ιθυνόντων, σύμφωνα με αποχαρακτηρισμένα έγγραφα πληροφοριών, κατά τη δεκαετία του 1960, οι ΗΠΑ συμμετείχαν σε μεγάλο βαθμό στην εκπαίδευση και τον εξοπλισμό των δυνάμεων ασφαλείας της Γουατεμάλας που ήταν υπεύθυνες για τον θάνατο εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου που τάραξε τη χώρα. Ο *Bracken*⁸¹ υποστηρίζει ότι η χειρότερη περίοδος ήταν όταν ο Πρόεδρος *Rios Montt*, ένας άνθρωπος που εκπαιδεύτηκε στη Στρατιωτική Σχολή των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής στη ζώνη του καναλιού του Παναμά, ήρθε στην εξουσία με πραξικόπημα, με την υποστήριξη της CIA. Ο στόχος του ήταν να «στραγγίσει τη θάλασσα» του αντάρτικου κινήματος και να εξαλείψει την υποστήριξη των πολιτών.

Κατά τη διάρκεια της θητείας του, ο *Montt* ηγήθηκε της επιχείρησης που είναι γνωστή ως *Scorched Earth*, στη διάρκεια της οποίας περισσότεροι από 70.000 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους ή εξαφανίστηκαν. Στόχευσε συγκεκριμένα τις αυτόχθονες κοινότητες των Μάγια,

⁷⁹ *Brockett, C. D. (2010). US Labour and Management Fight It Out in Post-1954 Guatemala. Journal of Latin American Studies. 42(3), 535.*

⁸⁰ *Schlesinger, S., & Kinzer, S. (2005). Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala. Cambridge (Massachusetts): Harvard University, David Rockefeller center for Latin American Studies.*

⁸¹ *Bracken, A. (2016, December 29). Why you need to know about Guatemala's civil war. Retrieved from <https://www.pri.org/stories/2016-12-29/why-you-need-know-aboutguatemalas-civil-war>.*

επιτέθηκε σε 626 χωριά και προσπάθησε να εξοντώσει την εθνοτική ομάδα Ixil, μια κοινότητα των Ινδιάνων των Μάγια. Σύμφωνα με τον Farah, η CIA γνώριζε τις μαζικές δολοφονίες Ινδιάνων χωρικών. Σφαγιάστηκαν ακόμη και παιδιά και ηλικιωμένοι, ανθρώπους που δεν μπορούσαν να είναι αντάρτες και, στην πραγματικότητα επρόκειτο για γενοκτονία. Επισημαίνεται, επίσης, ότι το 1977, ο Jimmy Carter προσπάθησε να πιέσει τη Γουατεμάλα να σταματήσει τις καταχρήσεις απαγορεύοντας την πώληση στρατιωτικών όπλων στη χώρα. Ο Ρόναλντ Ρέιγκαν έγινε πρόεδρος και όλες οι προσπάθειες του Carter ανατράπηκαν.

Σύμφωνα με τον Grandin⁸², υπάρχουν και άλλα διαβαθμισμένα έγγραφα που αποκαλύπτουν ότι ο Λευκός Οίκος δεν ανησυχούσε για τις σφαγές όσο ανησυχούσε για την αντιμετώπιση της κακής δημοσιότητας. Σε ένα αποχαρακτηρισμένο έγγραφο του Υπουργείου Εξωτερικών, αξιωματούχοι του κράτους συζητούν ότι εάν ο Πρόεδρος Lucas μπορεί να προχωρήσει μόνος του στην πολιτική καταστολής του, δεν είναι ανάγκη οι ΗΠΑ να παράσχουν περιττή πολιτική και στρατιωτική υποστήριξη στην κυβέρνηση, διότι η παροχή μιας τέτοιας βοήθειας θα καθιστούσε τη χώρα άσκοπα συνένοχο μέρος στην καταστολή.

Οι ΗΠΑ, σε κάθε περίπτωση, γνώριζαν ακριβώς τι συνέβαινε στον εμφύλιο πόλεμο της Γουατεμάλας και, αντί να παρέμβουν για να αποφύγουν τη γενοκτονία δεν επενέβησαν. Μετά την έγκριση του Montt από τον Ρέιγκαν, αυτός συνέχισε να επιτίθεται στις αυτόχθονες κοινότητες, δημιουργώντας αστάθεια και κίνδυνο για τους κατοίκους της χώρας. Κατά την ύστερη περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, η ανατροπή του 1954 θεωρήθηκε ως ντροπή για τις ΗΠΑ. Θεωρήθηκε, επίσης, ότι έβλαψε τα αμερικανικά συμφέροντα στη Λατινική Αμερική και ενίσχυσε τον βαθιά ριζωμένο αντιαμερικανισμό σε όλη την ήπειρο⁸³.

⁸² Grandin, G. (2013, May 21). *Guatemalan Slaughter Was Part of Reagan's Hard Line*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/roomfordebate/2013/05/19/what-guilt-does-the-us-bear-in-guatemala/guatemalan-slaughter-was-part-of-reagans-hard-line>.

⁸³ Schlesinger, S., & Kinzer, S. (2005). *Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University, David Rockefeller center for Latin American Studies, σ.229.

Οι κυβερνήσεις μετά την ανατροπή του Arbenz ήταν πολύ πιο βίαιες, κατασταλτικές και επιζήμιες για τη Γουατεμάλα στο σύνολό της. Με τη βοήθεια των ΗΠΑ ο Castillo Armas ανέλαβε την εξουσία μετά το πραξικόπημα.

Παρά το γεγονός ότι οι ΗΠΑ αρνήθηκαν να παράσχουν οποιαδήποτε βοήθεια στη Γουατεμάλα κατά τη διάρκεια των διοικήσεων Arévalo και Arbenz, έδωσαν στην κυβέρνηση Armas 80 εκατομμύρια δολάρια τα πρώτα τρία χρόνια μετά το πραξικόπημα, κεφάλαια που χρησιμοποιήθηκαν για να τονώσουν ορισμένες πτυχές του ιδιωτικού τομέα, αλλά δεν έκαναν σχεδόν τίποτα για τους φτωχούς του έθνους⁸⁴.

Ο Armas είχε ως στόχο να επιστρέψει την οικονομία της χώρας στις παλιές εποχές που βασιζόνταν στην καλλιέργεια καφέ και μπανάνας και θέλησε να εκτοπίσει την πλειοψηφία αυτών που είχαν αποκτήσει γη στα πλαίσια της αγροτικής μεταρρύθμισης του Arbenz. Παρόλο που πολλοί από αυτούς τους φτωχούς αγρότες μπόρεσαν να βελτιώσουν τη ζωή τους εκθετικά λόγω των μεταρρυθμίσεων του Arbenz στη γη, στη συνέχεια αναγκάστηκαν να απωλέσουν τα κεκτημένα τους. Όλα αυτά έγιναν έχοντας την αμέριστη υποστήριξη της αμερικανικής κυβέρνησης⁸⁵.

Μια παρόμοια πορεία γεγονότων συνέβη στη Βολιβία όπου ένα αυτοαποκαλούμενο «επαναστατικό» κόμμα, γνωστό ως Εθνικό Επαναστατικό Κίνημα (Movimiento Nacional Revolucionario ή MNR), κατέλαβε την εξουσία σε μια βίαιη εξέγερση το 1952, αλλά προχώρησε στην τροποποίηση των ριζοσπαστικών πολιτικών του οικονομικού εθνικισμού και σημαντική μεταρρύθμιση της γης. Η Βολιβιανή Επανάσταση, ωστόσο, δεν προκάλεσε τις ίδιες δυσκολίες με την προηγούμενη, επειδή το MNR συμφώνησε να αποζημιώσει τις ξένες εταιρείες κασσίτερου που υπέστησαν απαλλοτριώσεις⁸⁶. Σε αντάλλαγμα, οι Ηνωμένες

⁸⁴ Schlesinger, S., & Kinzer, S. (2005). *Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University, David Rockefeller center for Latin American Studies.

⁸⁵ Schlesinger, S., & Kinzer, S. (2005). *Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University, David Rockefeller center for Latin American Studies.

⁸⁶ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

Πολιτείες συμφώνησαν να συνεχίσουν τα προγράμματα οικονομικής βοήθειας και να διατηρήσουν σημαντικές αγορές κασσίτερου της Βολιβίας, στο βαθμό που έπρεπε να αποθηκεύσουν μεγάλες ποσότητες. Σε αυτό το πλαίσιο, η Βολιβία δέχθηκε τη βοήθεια των ΗΠΑ και, μάλιστα, ο βοηθός υπουργός Εξωτερικών του Αϊζενχάουερ, Χένρι Ολάντ, παρατήρησε το 1955 ότι η αμερικανική οικονομική βοήθεια είχε μεγάλη συνεισφορά στη διατήρηση της οικονομικής και πολιτικής σταθερότητας και, επίσης στην ενίσχυση της κυβέρνησης της Βολιβίας ώστε να αντιμετωπίσει τις κομμουνιστικές πιέσεις⁸⁷.

3.5. Η εξέλιξη των αντιπαραθέσεων

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το σκάνδαλο *Watergate* οδήγησε στην παραίτηση του Προέδρου *Richard Nixon* στις 8 Αυγούστου 1974. Αυτή η υπόθεση δυσφήμησε τον θεσμό της Προεδρίας σε μια χώρα που είχε ήδη τραυματιστεί από την ήττα στον πόλεμο του Βιετνάμ⁸⁸ και την απώλεια διεθνούς επιρροής. Πέντε χρόνια αργότερα, στις 4 Νοεμβρίου 1979, στο Ιράν που είχε επικεφαλής τον Αγιατολάχ Χομεινί, Ιρανοί φοιτητές κατέλαβαν την πρεσβεία των ΗΠΑ στην Τεχεράνη και κράτησαν ομήρους περισσότερους από 50 ανθρώπους. Οι Ηνωμένες Πολιτείες φάνηκαν ανίκανες να διευθετήσουν το θέμα και τον Απρίλιο του 1980 η αμερικανική στρατιωτική επιχείρηση για τη διάσωση των ομήρων κατέληξε σε φιάσκο, δυσφημώντας ακόμη περισσότερο τον πρόεδρο Κάρτερ. Επιπλέον, ήρθε η σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν τον Δεκέμβριο του 1979, η οποία είχε σημαντικό αντίκτυπο στην αμερικανική κοινή γνώμη⁸⁹.

Το 1980, μετά από όλες αυτές τις αποτυχίες και ταπεινώσεις, οι Αμερικανοί ψήφισαν έναν πρόεδρο που ήταν αποφασισμένος να αποκαταστήσει την εικόνα των Ηνωμένων

⁸⁷ Pérez, L.A. Jr. (1973). *International dimensions of inter-American relations, 1944–1960*, *Inter-American Economic Affairs*, 27, p. 48

⁸⁸ Pedemonte, R. (2021). *The Soviet Union and Latin American revolutions during the Cold War (Cuba, Chile, Nicaragua)*. *Guerres mondiales et conflits contemporains*, 281, 83-96.

⁸⁹ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

Πολιτειών στον κόσμο⁹⁰. Ο νέος πρόεδρος Ρόναλντ Ρέιγκαν χρησιμοποίησε τον όρο «κακή αυτοκρατορία» για να περιγράψει την ΕΣΣΔ και ξεκίνησε ξανά τον αγώνα οπλισμού. Η προεδρία του Ρέιγκαν χαρακτηρίστηκε ιδιαίτερα από την αύξηση των στρατιωτικών δαπανών και τη σημαντική αύξηση του προϋπολογισμού για τις ένοπλες δυνάμεις. Ο αγώνας του εξοπλισμού έφτασε σε τέτοια κλίμακα που ο όρος «ισορροπία τρόμου» επινοήθηκε για να περιγράψει την παγκόσμια κατάσταση. Η έννοια του αφοπλισμού σταδιακά ξεχάστηκε και ο αριθμός των άμεσων και έμμεσων επεμβάσεων αυξήθηκε: οι Ηνωμένες Πολιτείες υποστήριζαν το Ηνωμένο Βασίλειο στον Πόλεμο των Φώκλαντ (1982), προσέφεραν την υποστήριξή τους σε αντεπαναστάτες στη Λατινική Αμερική (για παράδειγμα το Κόντρας στη Νικαράγουα) και ανέτρεψαν το υπέρ -Σοβιετικό καθεστώς στη Γρενάδα (1983)⁹¹.

Σε αυτό το πλαίσιο, όπως ήταν λογικό, οι σχέσεις των ΗΠΑ με τα κράτη της Λατινικής Αμερικής εντάθηκαν και δημιουργήθηκαν σημαντικές συγκρούσεις και αντιπαραθέσεις που, συχνά, οδήγησαν ακόμη και σε ένοπλο αγώνα.

3.6. Ο Ψυχρός Πόλεμος στην Αργεντινή

Η Αργεντινή, η πατρίδα της *la guerra sucia*⁹², έχει κερδίσει το ενδιαφέρον των ερευνητών και κατέχει σημαντική θέση στην ιστορική έρευνα για τη συγκεκριμένη περίοδο. Οι στρατηγοί και οι ναύαρχοι που είχαν σκοτώσει 30.000 Αργεντινούς εγκατέλειψαν το αξίωμά τους με ντροπή μετά το στρατιωτικό χτύπημα που ήταν ο πόλεμος για την απελευθέρωση των Μαλβίνων. Έπειτα από την ήττα και τις μετέπειτα εξελίξεις, ο λαός της Αργεντινής εξοργίστηκε με το καθεστώς. Ο στρατηγός Leopoldo Galtieri (1981-82) παραιτήθηκε από την προεδρία και αντικαταστάθηκε από έναν υπηρεσιακό στρατηγό που

⁹⁰ Armony, A. (1997). *Argentina, the United States and the anti-communist crusade in Central America, 1977-1984*. Athens, OH: Ohio University Centre of International Studies.

⁹¹ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

⁹² Armony, A. (1997). *Argentina, the United States and the anti-communist crusade in Central America, 1977-1984*. Athens, OH: Ohio University Centre of International Studies.

έδωσε υπόσχεση για τη διενέργεια εκλογών. Ο λαός της Αργεντινής είχε πλέον αντιληφθεί ότι στρατιωτικοί ηγέτες της χώρας, που είχαν εξ αρχής ταχθεί ενάντια στον κομμουνισμό, είχαν έντονη παρουσία σε βασανιστήρια και δολοφονίες πολιτών. Έτσι, το 1983 οι Αργεντινοί εξέλεξαν τον Raúl Alfonsín (1983-89) του Ριζοσπαστικού Κόμματος ως πρόεδρο της χώρας.

Ο Πρόεδρος Alfonsín συγκρότησε την *Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas* (CONADEP) με στόχο να διαπιστωθεί η αλήθεια για την κρατική τρομοκρατία στην Αργεντινή. Το 1984, η CONADEP, στην οποία τη θέση του προέδρου είχε ο συγγραφέας και επιστήμονας Ernesto Sabato, εξέδωσε την έκθεσή του με την ονομασία *Nunca Más*⁹³.

Η έκθεση αυτή ήταν ιδιαίτερα σημαντική, καθώς μέσα από αυτή τεκμηριώθηκε ότι υπήρχαν στη χώρα 340 μυστικά κέντρα κράτησης και 8.960 «εξαφανισμένα» από το προηγούμενο καθεστώς άτομα. Η έκθεση κατέληξε ότι ο αριθμός των εξαφανισθέντων ήταν σημαντικά υψηλότερος από τον αριθμό που υπολογίζεται, λόγω του ότι υπήρχαν και άλλα άτομα για τα οποία δεν είχαν τεκμηριωθεί οι λόγοι της εξαφάνισης. Η *Nunca Más* άνοιξε με έναν υπαινιγμό για την καταστροφή του ευρωπαϊκού εβραϊσμού, σημειώνοντας ότι πολλά από τα γεγονότα που περιγράφονται σε αυτήν την έκθεση θα είναι δύσκολο να γίνουν πιστευτά, κυρίως λόγω του ότι οι άνδρες και οι γυναίκες του έθνους της Αργεντινής είχαν ακούσει για τέτοια φρίκη μόνο σε αναφορές από μακρινές χώρες που δεν τους φαίνονταν οικείες.

Η CONADEP κατηγορήσε επίσης τις αντικομμουνιστικές λογικές του στρατού, τα δόγματα εθνικής ασφάλειας, χαρακτηρίζοντάς τα ως ολοκληρωτικά⁹⁴. Η *Nunca Más* αποτέλεσε έμπνευση για άλλους υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλη τη Λατινική Αμερική. Η Χιλή, το Ελ Σαλβαδόρ και η Γουατεμάλα θα εξέδιδαν παρόμοιες εκθέσεις τη δεκαετία του 1990 σχετικά με τις θηριωδίες κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

⁹³ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

⁹⁴ CONADEP *Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas* (1984). *Nunca Más*. Buenos Aires: EUDEBA.

Στη Βραζιλία, η Αρχιεπισκοπή του Σάο Πάολο, υπό την ηγεσία του Καρδινάλου Πάουλο Εβαρίστα Άρνς, δημοσίευσε το 1985 την έκθεσή της, την αντίστοιχη *Nunca Mais*, για κρατικά βασανιστήρια και δολοφονίες στη Βραζιλία. Η έκθεση βασίστηκε σε ένα αντίγραφο του αρχείου του Ανώτατου Στρατιωτικού Δικαστηρίου, το οποίο περιείχε έγγραφα και φωτογραφίες που παράχθηκαν από στρατιωτικά δικαστήρια κατά πολιτικών κρατουμένων⁹⁵. Καθώς οι Αργεντινοί άρχισαν την αναζήτηση των *desaparecidos*⁹⁶ σε ομαδικούς τάφους, οδηγήθηκαν στην εκταφή και τον εντοπισμό πτωμάτων. Αργεντινοί ανθρωπολόγοι στη συνέχεια βοήθησαν άλλα έθνη στη Λατινική Αμερική στην ανάκτηση και τον εντοπισμό των λειψάνων, ενώ επιστήμονες εργάστηκαν επισταμένως για την αποκάλυψη στοιχείων που σχετίζονταν με τα ιστορικά γεγονότα της περιόδου⁹⁷.

3.7. Το δόγμα Johnson και η επέμβαση στη Δομινικανή Δημοκρατία και τη Χιλή

Η ήττα του κομμουνιστικού αντάρτικου κινήματος στη Βολιβία ήταν επίσης μια αντανάκλαση των ουσιαστικών προσπαθειών που κατέβαλαν οι Ηνωμένες Πολιτείες για την οικοδόμηση της εσωτερικής ασφάλειας στις χώρες της Λατινικής Αμερικής και της ενίσχυσης των αντεπαναστάσεων μέσω της παροχής γνώσεων και εξοπλισμού. Πράγματι, η αμερικανική διπλωματία έδωσε μεγάλο βάρος στην αξία των προγραμμάτων στρατιωτικής βοήθειας και των μυστικών επιχειρήσεων για τον περιορισμό της εξάπλωσης του κομμουνισμού στο δυτικό ημισφαίριο. Οι ΗΠΑ, όπως επεσήμανε ο Πρόεδρος Κένεντι το 1962, ήταν απαραίτητο να δώσουν πολύ μεγαλύτερη έμφαση στα προγράμματα αστυνομικής βοήθειας σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, όπως αυτές της Λατινικής

⁹⁵ Evaristo Arns, P. (1986). *Brasil: NuncaMais: Um Relato Para a História*. Petrópolis: Vozes.

⁹⁶ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

⁹⁷ Cardenas, S. (2010). *Human Rights in Latin America: A Politics of Terror and Hope*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Αμερικής, όπου υπάρχει πραγματική ή δυνητική απειλή εσωτερικής ανατροπής ή εξέγερσης⁹⁸.

Μια ιδιαίτερα στενή σχέση δημιουργήθηκε, σε αυτό το πλαίσιο, με τον στρατό της Βραζιλίας. Όχι μόνο η οικονομική βοήθεια αυξήθηκε σημαντικά, αλλά και οι προσωπικές σχέσεις ενισχύθηκαν σε μεγάλο βαθμό με τον διορισμό του συνταγματάρχη *Vernon Walters* το 1962 εκ μέρους των ΗΠΑ στο Ρίο ντε Τζανέιρο. Ο *Walters* είχε υπηρετήσει ως αξιωματικός - σύνδεσμος και διερμηνέας της Βραζιλιάνικης Εκστρατευτικής Δύναμης που είχε πολεμήσει στην Ιταλία κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και γνώριζε προσωπικά έναν σημαντικό αριθμό ανώτερων Βραζιλιάνων στρατιωτικών διοικητών. Η σχέση μεταξύ της αμερικανικής πρεσβείας και του στρατού της Βραζιλίας ήταν τόσο φιλική που υπήρξε υποψία αμερικανικής συνενοχής στο στρατιωτικό πραξικόπημα που ανέτρεψε τη ριζοσπαστική κυβέρνηση του προέδρου *João Goulart* τον Απρίλιο του 1964. Η πρεσβεία των ΗΠΑ στη χώρα, πράγματι, παραδέχθηκε ότι είχε σημαντικές επαφές, ωστόσο δεν συμμετείχε στον σχεδιασμό του πραξικοπήματος κατά του *Goulart*.

Από την άλλη πλευρά, η κυβέρνηση *Johnson* είχε προετοιμάσει κρυφά ένα σχέδιο έκτακτης ανάγκης με την κωδική ονομασία «*Operation Brother Sam*» που περιλάμβανε την κινητοποίηση μιας αμερικανικής υπεράκτιας ναυτικής ομάδας με οδηγίες για επέμβαση στη Βραζιλία για την προστασία των Αμερικανών πολιτών σε περίπτωση αποτυχίας του στρατιωτικού πραξικοπήματος. Στην πραγματικότητα, ο πρόεδρος της Βραζιλίας δεν ήταν μεταξύ των προτιμήσεων ούτε του Κένεντι ούτε του *Johnson*. Προστατευόμενος του *Getúlio Vargas* και γνωστός για τις στενές του σχέσεις με τα εργατικά συνδικάτα, ο *Goulart* είχε προκαλέσει εδώ και καιρό την υποψία των Αμερικανών αξιωματούχων ότι ήταν φιλοκομμουνιστής. Μάλιστα, όπως επεσήμανε ο Κένεντι, μια σημαντική συνέπεια του πολιτικού ομορτισμού του *Goulart* ήταν η εύνοια και η υποστήριξη που έδειξε στους Κομμουνιστές και τους ύποπτους για κομμουνισμό καθ' όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας

⁹⁸ *Smith, J. (2005). The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200. London & New York: Routledge.*

του, με αντάλλαγμα την πολιτική υποστήριξή τους⁹⁹. Αφού έγινε πρόεδρος το 1961, ο Goulart ανανέωσε επίσημα τις διπλωματικές σχέσεις της Βραζιλίας με τη Σοβιετική Ένωση και επέκρινε τις προσπάθειες των Αμερικανών να διώξουν την Κούβα από τον ΟΑΣ. Η ανησυχία του στρατού της Βραζιλίας εκφράστηκε από τον στρατηγό Humberto de Alencar Castelo Branco, ο οποίος φοβόταν ότι οι πολιτικές του Goulart ήταν πιθανό να υποβάλουν το έθνος στον κομμουνισμό της Μόσχας¹⁰⁰.

Επειτα από τα παραπάνω, καθίσταται εμφανές ότι η κυβέρνηση Johnson είχε θετική αντίδραση στην είδηση για την πτώση του Goulart από την εξουσία το 1964. Παρόλο που ο Goulart ήταν ακόμα γνωστό ότι βρισκόταν στη Βραζιλία και η ακριβής συνταγματική θέση ήταν αβέβαιη, ο Johnson σύντομα μετέφερε σε τηλεφωνική επικοινωνία τις «θερμότερες ευχές» του στον νέο προσωρινό πρόεδρο της Βραζιλίας¹⁰¹. Καμία αντίρρηση δεν διατυπώθηκε καθώς ο στρατός της Βραζιλίας εγκαταστάθηκε στην κυβέρνηση και, κηρύσσοντας πόλεμο κατά της διαφθοράς και του κομμουνισμού, όπως χαρακτηριστικά ανέφερε, προχώρησε χωρίς δισταγμούς για να καταστείλει οποιαδήποτε σημάδια πολιτικής αντιπολίτευσης. Η πρώτη κρίση εξωτερικής πολιτικής της Λατινικής Αμερικής της κυβέρνησης του Johnson είχε πράγματι συμβεί μερικούς μήνες νωρίτερα στον Παναμά. Η CIA είχε προβλέψει την εξέλιξη επειδή, όπως είχε αναφερθεί, ο Fidel Castro, συνεργαζόμενος στενά με το Κομμουνιστικό Κόμμα του Παναμά, έστελνε όπλα, χρήματα και πράκτορες στον Παναμά¹⁰².

⁹⁹ Report from the Inter-Departmental Survey Team on Brazil, 3 November 1962, Department of State, Foreign relations of the United States (1961–3), XII, p. 475.

¹⁰⁰ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

¹⁰¹ Parker, P. R. (1979). *Brazil and the quiet intervention, 1964*. Austin, TX: University of Texas Press, p. 85.

¹⁰² Johnson, L. B. (1972). *The vantage point: perspectives on the presidency, 1963–1969*. London: Weidenfeld & Nicolson, p. 180.

Κατά συνέπεια, ο πρόεδρος αρνήθηκε να κάνει παραχωρήσεις στην κυβέρνηση του Παναμά όταν διέκοψε τις διπλωματικές σχέσεις μετά από διαταραχές στη ζώνη του καναλιού του Παναμά τον Ιανουάριο του 1964, στις οποίες σκοτώθηκαν τέσσερις Αμερικανοί και είκοσι τέσσερις κάτοικοι του κράτους της Λατινικής Αμερικής. Ο Johnson, ωστόσο, εκτίμησε την επιθυμία του Παναμά για μια νέα ματιά στις ρυθμίσεις της συνθήκης για το κανάλι, αλλά επέμεινε ότι οι αποφάσεις έπρεπε να ληφθούν επί της ουσίας της υπόθεσης, όχι ως απάντηση στις ταραχές στον Παναμά ή στις προσπάθειες των ΗΠΑ¹⁰³.

Με παρόμοια αποφασιστικότητα και με την πρόθεση να μην θεωρηθεί ότι υποκύπτει σε πιέσεις εκδηλώθηκε η στάση του Johnson στα γεγονότα στη Δομινικανή Δημοκρατία το 1965. Στην πραγματικότητα, σε αυτήν την περίπτωση, οι αντιληπτές επιταγές της πολιτικής του Ψυχρού Πολέμου οδήγησαν σε μονομερή αμερικανική στρατιωτική επέμβαση και επιστροφή στην πολιτική αποστολής πεζοναυτών, παρόλο που αυτό σήμανε την ανατροπή της δέσμευσης του Φράνκλιν Ρούσβελτ για μη επέμβαση το 1934. Με τον ίδιο τρόπο που ήταν αποφασισμένος να μην «χάσει» το Νότιο Βιετνάμ από τον κομμουνισμό, ο Lyndon Johnson δεν θα επέτρεπε άλλη μία Κούβα στο δυτικό ημισφαίριο. Τον Απρίλιο του 1965, όταν ξέσπασε πολιτικό χάος και βία στον Άγιο Δομίνικο, την πρωτεύουσα της Δομινικανής Δημοκρατίας, υπήρξε η υποψία ότι για την κατάσταση αυτή ευθύνεται μια κομμουνιστική συνωμοσία υπέρ του Castro. Πάνω από 20.000 Αμερικανοί στρατιώτες στάλθηκαν για να αποκαταστήσουν την τάξη, στην πρώτη απροκάλυπτη στρατιωτική επέμβαση των Ηνωμένων Πολιτειών στη Λατινική Αμερική μετά τη Νικαράγουα στα τέλη της δεκαετίας του 1920¹⁰⁴.

Οι μάχες στη Δομινικανή Δημοκρατία ήταν η συνέχεια μιας εσωτερικής πολιτικής πάλης που προέκυψε από τη δολοφονία του Προέδρου Rafael Leonidas Trujillo y Molina τον Μάιο του 1961, μια ενέργεια που έβαλε τέλος σε τρεις δεκαετίες κατά τις οποίες η

¹⁰³ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

¹⁰⁴ Johnson, L. B. (1972). *The vantage point: perspectives on the presidency, 1963–1969*. London: Weidenfeld & Nicolson.

οικογένεια Trujillo είχε κυβερνήσει τη χώρα ουσιαστικά ως προσωπική τους περιουσία. Ο ριζοσπαστικός πολιτικός ηγέτης και ποιητής Juan Bosch εξελέγη πρόεδρος και ανέλαβε τα καθήκοντά του τον Φεβρουάριο του 1963, αλλά ένα στρατιωτικό πραξικόπημα τον Σεπτέμβριο τον ανάγκασε να αναζητήσει εξορία στο Πουέρτο Ρίκο. Κατά τη διάρκεια της σύντομης περιόδου του ως προέδρου, ο Bosch εισήγαγε ένα νέο σύνταγμα και επιδίωξε πολιτική και αγροτική μεταρρύθμιση. Ωστόσο, η κυβέρνηση Κένεντι τον θεωρούσε αδύναμο ηγέτη. Υπήρχε, επίσης, η υποψία ότι ορισμένα μέλη της κυβέρνησής του είχαν συμπάθεια προς τις κομμουνιστικές ιδέες. Συνεπώς, οι Αμερικανοί αξιωματούχοι δεν δυσασεστήθηκαν από την ανατροπή του το 1963. Ο πρέσβης των ΗΠΑ στη Δομινικανή Δημοκρατία, John Bartlow Martin, το συνόψισε αυτό λέγοντας ότι κατά τη διάρκεια των επτά μηνών του στη θητεία του ο Bosch δεν κατάφερε τίποτα, έκανε μοιραία πολιτικά λάθη, και δεν γνώριζε τι σημαίνει να είσαι πρόεδρος, καθώς και ότι προσπαθούσε στην ουσία να διαιρέσει τη χώρα, παρά να την οικοδομήσει στα πλαίσια της ενότητας¹⁰⁵.

Παρ' όλα αυτά, ο Martin αναγνώρισε ότι ο Bosch εγκαινίασε μια περίοδο έντιμης διακυβέρνησης και έφερε την προοπτική πραγματικής μεταρρύθμισης σε μια κοινωνία που υπέφερε τόσο πολύ κάτω από την καταπιεστική δικτατορία της οικογένειας Trujillo¹⁰⁶. Η αντάρτικη στρατιωτική παράταξη που προσπάθησε να καταλάβει την εξουσία το 1965 ονομάστηκε «constitutionalists» και ισχυρίστηκε ότι ήθελε να αποκαταστήσει το Σύνταγμα του 1963 και να εξασφαλίσει την επαναφορά του Bosch στη θέση του προέδρου. Ο Lyndon Johnson, ωστόσο, αγνόησε αυτήν την εσωτερική πολιτική πτυχή της κρίσης και αντ' αυτής ανέδειξε την εξωτερική κομμουνιστική απειλή. Με αυτόν τον τρόπο, προκάλεσε μια έντονη συζήτηση εντός των Ηνωμένων Πολιτειών, επειδή μόνο ένας πολύ μικρός αριθμός κομμουνιστών εντοπίστηκε ποτέ στις αντάρτικες δυνάμεις. Στην πραγματικότητα, ο Johnson κατηγορήθηκε ότι επιδίωκε να διατηρήσει τη συντηρητική Δομινικανή πολιτική

¹⁰⁵ Gleijeses, P. (1979). *The Dominican crisis: the 1965 constitutionalist revolt and American intervention*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

¹⁰⁶ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

ελίτ στην εξουσία, εκθέτοντας υπερβολικά την απειλή «μιας άλλης Κούβας» και αντιδρώντας με υπερβολική στρατιωτική δύναμη¹⁰⁷.

Τα αμερικανικά στρατεύματα αποσύρθηκαν από τη Δομινικανή Δημοκρατία εντός έξι μηνών και ένας ένθερμος αντικομμουνιστής και φιλοαμερικανός πολιτικός, *Joaquín Balaguer*, νίκησε τον *Bosch* στις προεδρικές εκλογές του 1966. Λίγα χρόνια νωρίτερα, το 1961, ο Πρόεδρος Κένεντι είχε εκφράσει ιδιωτικά τον «θαυμασμό» του για τον *Balaguer* και την ελπίδα του ότι θα αντέξει ως μία από τις μεγάλες προσωπικότητες της ιστορίας της χώρας του και σημαντική προσωπικότητα στην ιστορία αυτού του ημισφαιρίου¹⁰⁸.

Όταν βρέθηκε στην εξουσία το 1966, ο *Balaguer* ξεκίνησε μια συστηματική εκστρατεία για την καταστολή των υποστηρικτών του *Bosch*. Ταυτόχρονα, εδραίωσε τον προσωπικό του έλεγχο στο πολιτικό σύστημα της Δομινικανής Δημοκρατίας που θα διαρκούσε για το υπόλοιπο του εικοστού αιώνα. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, καθώς το ζήτημα έγινε λιγότερο πολιτικά αμφιλεγόμενο και η διαμάχη υποχώρησε, η φαινομενική «επιτυχία» της παρέμβασης του 1965 ερμηνεύτηκε ως επιβεβαίωση της υπεροχής της Αμερικής στην περιοχή της Κεντρικής Αμερικής και της Καραϊβικής και ως ένα βαθμό η αποζημίωση για την προηγούμενη καταστροφή στον Κόλπο των Χοίρων. Για τους Λατινοαμερικανούς, ωστόσο, ήταν περαιτέρω απόδειξη ότι οποιαδήποτε υποψία εμπλοκής στην πολιτική του Ψυχρού Πολέμου από την πλευρά της Σοβιετικής Ένωσης ή της Κούβας θα προκαλούσε σοβαρή αμερικανική δυσαρέσκεια. Η παρέμβαση των Δομινικανών έδειξε επίσης τους περιορισμούς του ΟΑΣ ως μέσο περιορισμού της ισχύος των Ηνωμένων Πολιτειών στο Δυτικό Ημισφαίριο¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Gleijeses, P. (1979). *The Dominican crisis: the 1965 constitutionalist revolt and American intervention*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

¹⁰⁸ Telegram from Kennedy to Department of State, 16 December 1961, Department of State, Foreign relations of the United States (1961–3), XII, p. 683.

¹⁰⁹ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

Το κρίσιμο γεγονός στη Χιλή συνέβη όταν ο Salvador Allende Gossens κέρδισε μια μικρή προεδρική νίκη το 1970. Ο δηλωμένος μαρξιστής και ηγέτης του Σοσιαλιστικού Κόμματος, ο Allende είχε ήδη σημειώσει ήττες σε εκλογές το 1952, το 1958 και το 1964. Το 1970 εκπροσώπησε μια ευρεία αριστερή αριστερά συνασπισμός που ονομάστηκε Συμμαχία της Λαϊκής Ενότητας (Unidad Popular ή UP). Έχοντας ανοικτά υπόψη το πρότυπο της Κουβανικής Επανάστασης, η παράταξή του υποσχέθηκε ένα ριζοσπαστικό πρόγραμμα για τη μετατροπή της Χιλής σε σοσιαλιστικό κράτος με ιδιαίτερη έμφαση στη σημαντική αγροτική μεταρρύθμιση και την επίτευξη οικονομικής ανεξαρτησίας με την απαλλοτρίωση ξένων εταιρειών, ιδίως στον τραπεζικό τομέα και την εξόρυξη. Οι εκλογές διεξήχθησαν και τελείωσαν με νίκη του Allende, ο οποίος συγκέντρωσε το 36% της λαϊκής ψήφου και ήταν μόλις 1,2% μπροστά από τον επόμενο υποψήφιο, τον Jorge Alessandri.

Η νίκη του Allende στις εκλογές του Σεπτεμβρίου 1970, ωστόσο, δεν ήταν δεδομένη, επειδή δεν είχε καταφέρει να κερδίσει την απόλυτη πλειοψηφία της λαϊκής ψήφου. Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Χιλής, δεν μπορούσε να γίνει επίσημα πρόεδρος μέχρι να εξασφαλίσει ψήφο επιβεβαίωσης από το Κογκρέσο της Χιλής εντός πενήντα ημερών από τις πρώτες εκλογές. Δεδομένου ότι αυτή η στιγμή ήταν τόσο κοντά, οι Αμερικανοί αξιωματούχοι πίστευαν ότι το αποτέλεσμα θα μπορούσε ακόμη να αντιστραφεί στο Κογκρέσο της Χιλής. Κατά συνέπεια, η διοίκηση του Νίξον αποφάσισε να παρέμβει κρυφά στην πολιτική της Χιλής και να παράσχει κεφάλαια για την εκτύπωση και τη διανομή πολιτικής προπαγάνδας κατά του Allende, με τη μορφή φυλλαδίων, άρθρων εφημερίδων, ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών προγραμμάτων. Τα χρήματα θα χρησιμοποιούνταν, επίσης, για τη δωροδοκία μελών του Κογκρέσου της Χιλής για να καταψηφίσουν τον Allende και να ευνοήσουν την εκλογή εναλλακτικού υποψηφίου που θα ήταν αποδεκτή από τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η πολιτική της αμερικανικής μυστικής παρέμβασης στην πολιτική της Χιλής δεν ήταν νέα και χρησιμοποιήθηκε τακτικά από τη CIA, μερικές φορές με οικονομική υποστήριξη από αμερικανικές εταιρείες καθ' όλη τη δεκαετία του 1960 και στις προεδρικές εκλογές του 1970. Εκτιμήθηκε ότι η CIA είχε δαπανήσει περισσότερα από 1 εκατομμύριο δολάρια σε

εκείνες τις εκλογές¹¹⁰. Η στρατηγική για την αποτροπή της επιβεβαίωσης του Allende ονομάστηκε αργότερα «Track I» για να διακριθεί από μια άλλη επιχείρηση, γνωστή ως «Track II». Η δεύτερη επιχείρηση προέκυψε απευθείας από μια ιδιωτική συνάντηση στις 15 Σεπτεμβρίου μεταξύ του προέδρου Νίξον και του διευθυντή της CIA Ρίτσαρντ Χελμς, κατά την οποία ο Νίξον έδωσε εντολή στον Χελμς να «σώσει τη Χιλή» από τον κομμουνισμό, προκαλώντας ένα εσωτερικό στρατιωτικό πραξικόπημα που θα απέτρεπε τον Allende από την ανάληψη των καθηκόντων του. ήταν τόσο μυστικό που ούτε το υπουργείο Εξωτερικών, ο Αμερικανός πρέσβης στη Χιλή ούτε το διπλωματικό του προσωπικό ενημερώθηκαν σχετικά. Πρόκειται για το πραξικόπημα με το οποίο ήλθε στην εξουσία ο στρατηγός Augusto Pinochet Ugarte¹¹¹.

3.8. Η περίπτωση της Νικαράγουα

Σημαντικές επιπτώσεις του Ψυχρού Πολέμου υπήρχαν και σε άλλες περιπτώσεις κρατών της Λατινικής Αμερικής, όπως είναι η Νικαράγουα. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν πολέμησαν τη Δυναστεία Somoza, κυρίως επειδή τα συμφέροντά τους στη Νικαράγουα ήταν ασφαλή όσο αυτοί ήταν στην εξουσία. Καθώς κυβερνούσε η οικογένεια Somoza, ο Anastasio Somoza Garcia έβαλε τους δύο γιους του να εκπαιδεύονται για να αναλάβουν τη χώρα όταν εκείνος θα εγκατέλειπε αυτή τη θέση. Ο μικρότερος γιος του Somoza, Anastasio Somoza Debayle, αποφοίτησε από την Ακαδημία West Point, μια από τις πιο διάσημες στρατιωτικές σχολές των Ηνωμένων Πολιτειών. Ο Luis, ο μεγαλύτερος γιος, αναγκάστηκε να αναλάβει τη διοίκηση της χώρας μετά τη δολοφονία του πατέρα του το 1956¹¹². Ο Luis και ο Anastasio έλεγχαν την εξουσία τόσο άμεσα όσο και έμμεσα μέσω προέδρων που εσκεμμένα είχαν τοποθετηθεί στην εξουσία. Καθ' όλη τη διάρκεια της διακυβέρνησης των Somoza και τα δύο αδέρφια διατήρησαν μια φιλική σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες,

¹¹⁰ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

¹¹¹ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

¹¹² Keen, B., & Haynes, K. (2000). *A history of Latin America*. Boston: Houghton Mifflin Company, σ. 472.

γεγονός που επέτρεψε και στις δύο πλευρές να συνεχίσουν να έχουν οφέλη από την υφιστάμενη κατάσταση. Λόγω της φοίτησης του Anastasio στο West Point και τη διατήρηση φιλικών σχέσεων με τις Ηνωμένες Πολιτείες, δεν έγινε προσπάθεια από την δύναμη του βορρά ώστε να καταλάβει την εξουσία στη χώρα¹¹³.

Οι Somoza, ωστόσο, δεν ήταν γνωστοί για τη χρηστή διακυβέρνησή τους, αλλά, αντίθετα, για τη διοχέτευση μεγάλων ποσών του κεφαλαίου της Νικαράγουας στους ιδιωτικούς τους λογαριασμούς. Η πλειοψηφία των πολιτών της Νικαράγουας άρχισε να οργανώνει μια εξέγερση ενάντια στο υφιστάμενο καθεστώς, αλλά χρειαζόνταν βοήθεια και πολιτική υποστήριξη, νέες ιδέες και φιλοσοφίες, σαν αυτές που είχε μοιραστεί η Σοβιετική Ένωση με την Κούβα. Η Σοβιετική Ένωση, σε αυτό το πλαίσιο, ήρθε στη Νικαράγουα με φιλοσοφίες και πολιτικές ιδέες που θα βοηθούσαν να οδηγήσει τη Νικαράγουα σε μια επανάσταση ενάντια στο καθεστώς που αναγνώριζαν και επέτρεπαν οι ΗΠΑ¹¹⁴.

Εκτός από τη Νικαράγουα και άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής, η Σοβιετική Ένωση υποστήριξε και την ένοπλη εξέγερση στο Ελ Σαλβαδόρ το 1932. Στη χώρα αυτή υπήρχε ένα ακραίο χάσμα μεταξύ των πλουσίων και των φτωχών που δημιούργησε τις τέλειες συνθήκες για να ευδοκιμήσει ένα σοσιαλιστικό δόγμα. Στο πλαίσιο αυτών των εξελίξεων, μια εξέγερση στη Νικαράγουα ήταν θέμα χρόνου, αν και δεν συνέβη παρά 27 χρόνια αργότερα, έπειτα από την Κουβανική Επανάσταση που ανέτρεψε το καθεστώς Batista το 1959. Έπειτα από την επιτυχία αυτής της επανάστασης, η Νικαράγουα θεωρήθηκε ως το επόμενο μέρος για μια επανάσταση. Δύο ήταν οι κύριοι στόχοι που έπρεπε να επιτευχθούν στη Νικαράγουα. Ο πρώτος στόχος ήταν η Σοβιετική Ένωση να δημιουργήσει μια βάση για περαιτέρω οικονομική και γεωπολιτική επέκταση στην περιοχή. Ο δεύτερος στόχος ήταν να

¹¹³ Keen, B., & Haynes, K. (2000). *A history of Latin America*. Boston: Houghton Mifflin Company, σ. 473.

¹¹⁴ Paszyn, D. (2000). *The soviet attitude to political and social change in central America, 1979-1990*. New York: St. Martin's Press, σ. 10.

δημιουργηθεί μια επιτυχημένη επανάσταση στη Νικαράγουα για να ανοίξει η πόρτα για περαιτέρω εξαγωγή επανάστασης στον ισθμό της Κεντρικής Αμερικής¹¹⁵.

Το κίνημα των Sandinista ήταν ακριβώς αυτό που επεδίωκε η Σοβιετική Ένωση που ξεκίνησε ως προϊόν κινήματων κατά του Somoza από φοιτητές το 1944-48¹¹⁶. Το Κόμμα των Sandinista ήταν επίσης γνωστό ως Sandinista National Liberation Front, FSLN. Το πρωταρχικό μέλος και ιδρυτής του FSLN ήταν ο Carlos Fonseca Amador, ο οποίος εντάχθηκε στο Σοσιαλιστικό Κόμμα της Νικαράγουας (PSN) τη δεκαετία του 1950, δείχνοντας την υποστήριξή του στον κομμουνισμό. Μετά το γυμνάσιο, ο Carlos Fonseca ταξίδεψε στη Μανάγκουα για να σπουδάσει στο Εθνικό Αυτόνομο Πανεπιστήμιο¹¹⁷.

Το FSLN απέκτησε δύναμη και την υποστήριξη πολλών πολιτών της Νικαράγουας. Ωστόσο, ο Somoza κατάφερε να διατηρήσει την πολιτική υποστήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών. Οι Ηνωμένες Πολιτείες συνέχισαν την πορεία τους και δεν αμφιταλαντεύτηκαν στην υποστήριξή τους προς την οικογένεια Somoza μέχρι την προεδρία του Τζίμι Κάρτερ στα τέλη της δεκαετίας του 1970. Η βοήθεια των Ηνωμένων Πολιτειών στους αδελφούς Somoza ήταν, από την άποψη των ΗΠΑ, ένας τρόπος για να προωθηθεί η πολιτική σταθερότητα υπέρ τους στη Νικαράγουα. Όπως δηλώνει ο John Booth στη μελέτη του για την επανάσταση, η θεωρία ήταν ότι η βοήθεια θα μπορούσε να προωθήσει τον μη κομμουνισμό, τον φιλοαμερικανισμό και τη σταθερότητα, τα οποία θεωρήθηκαν ευνοϊκά για την αμερικανική ασφάλεια στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου¹¹⁸.

¹¹⁵ Sand, G.W. (1989). *Soviet aims in central America. The case of Nicaragua*. New York: Praeger Publishers, σ. 20.

¹¹⁶ Booth, J.A. (1985). *The end and the beginning. The Nigaraguan Revolution*. Boulder: Westview Press, σ. 138.

¹¹⁷ Booth, J.A. (1985). *The end and the beginning. The Nigaraguan Revolution*. Boulder: Westview Press, σ. 138.

¹¹⁸ Booth, J.A. (1985). *The end and the beginning. The Nigaraguan Revolution*. Boulder: Westview Press, σ. 75.

Η κυβέρνηση Reagan κατήγγειλε τις εκλογές του 1984 ως απάτη και το εμπορικό εμπόργκο των ΗΠΑ στη Νικαράγουα κηρύχθηκε το 1985. Το εμπόργκο και η ζημιά και η οικονομική εξάρθρωση που προκάλεσε ο εμφύλιος πόλεμος σε συνδυασμό με τα οικονομικά λάθη των Sandinista προκάλεσαν πτώση της οικονομίας της Νικαράγουας από το 1985 κι έπειτα. Ένα ετήσιο ποσοστό πληθωρισμού άνω του 30.000% το 1988 ακολουθήθηκε από αυστηρά και αντιλαϊκά μέτρα λιτότητας το 1989. Τα κυβερνητικά προγράμματα για την υγεία, την εκπαίδευση, τη στέγαση και τη διατροφή περιορίστηκαν δραστικά. Σε αυτό το πλαίσιο, το 1987, μετά από έντονες διεθνείς προσπάθειες για τον τερματισμό του εμφυλίου πολέμου και την επαναφορά της δημοκρατίας στη χώρα, υπογράφηκε μια περιφερειακή ειρηνευτική συμφωνία μεταξύ της κυβέρνησης των Sandinista και των Contras, οι οποίοι είχαν σταματήσει να λαμβάνουν στρατιωτική βοήθεια από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτά τα γεγονότα μετέφεραν σταδιακά το επίκεντρο της σύγκρουσης στη Νικαράγουα στην πολιτική.

Οι γενικές εκλογές του 1990 διεξήχθησαν υπό προσεκτική διεθνή παρακολούθηση. Η αντιπροσώπευση αυξήθηκε κατά την εκλογική περίοδο. Στις 25 Φεβρουαρίου 1990, ο συνασπισμός της Εθνικής Αντιπολίτευσης (Unión Nacional Opositor, UNO) που υποστηριζόταν από τις ΗΠΑ, πολιτικά και οικονομικά, και η υποψήφια του για την προεδρία, Violeta Barrios de Chamorro, πήρε τη νίκη. Η κυβέρνηση Chamorro αντέστρεψε πολλές πολιτικές των Sandinistas και συνολικά επιδίωξε την εθνική συμφιλίωση, την ειρήνευση και τη μεταρρύθμιση του κράτους. Επιδιώκοντας την εθνική συμφιλίωση, η κυβέρνηση βρέθηκε τελικά σε έναν σιωπηρό νομοθετικό συνασπισμό με το FSLN. Ο συνασπισμός, ωστόσο, δεν κατάφερε να επιτύχει πραγματική προσέγγιση μεταξύ των δύο πλευρών. Αντίθετα, η ιδεολογική πόλωση που κληρονομήθηκε από τη δικτατορία Somoza και τον εμφύλιο πόλεμο συνεχίστηκε μεταξύ των Sandinistas και των αντιπάλων τους εξακολούθησε να υφίσταται. Έτσι, για σχεδόν τέσσερα χρόνια το νομοθετικό σώμα παρέμεινε ασταθές εξαιτίας αυτών των εντάσεων, οι οποίες εκδηλώθηκαν περαιτέρω με πολιτική ανυπακοή και επαναλαμβανόμενα κύματα βίας. Οι δυσαρεστημένοι πρώην Contras, οι οποίοι έγιναν γνωστοί ως Recontras, πήραν ξανά τα όπλα, ως αντίδραση απέναντι στη συνεχιζόμενη βία από τον στρατό που κυριαρχείται από τους Sandinistas και επικρίνοντας την κυβέρνηση του Contras με το πρόσχημα ότι δεν τήρησε την υπόσχεσή της

να αναδιανείμει τη γη. Ένοπλοι πολίτες *Sandinistas*, που ήταν γνωστοί ως *Recompas*, εμφανίστηκαν για να πολεμήσουν τους *Recontras* σε μία συνέχιση της αντιπαράθεσης.

Κεφάλαιο 4. Οι σχέσεις ΗΠΑ και Λατινικής Αμερικής στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και οι επιπτώσεις στην αμερικανική ήπειρο

Τα γεγονότα που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο αποτελούν κομβικά σημεία της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου για την αμερικανική ήπειρο. Τόσο οι ΗΠΑ στη βόρεια πλευρά της ηπείρου, όσο και τα κράτη της Νότιας Αμερικής, βίωσαν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό τις επιπτώσεις του ψυχρού πολέμου και της αντιπαράθεσης ΗΠΑ και ΕΣΣΔ που παρουσιάστηκε στα πρώτα κεφάλαια αυτής της προσέγγισης. Ο κίνδυνος επέκτασης του κομμουνισμού και στην αμερικανική ήπειρο αποτέλεσε την πιο σημαντική, ενδεχομένως, παράμετρο διαμόρφωσης της πολιτικής των ΗΠΑ για τα κράτη της Λατινικής Αμερικής και των σχέσεων που αναπτύχθηκαν με αυτά.

Το παρόν κεφάλαιο αποσκοπεί στη σκιαγράφηση των επιπτώσεων των σχέσεων μεταξύ των ΗΠΑ και των κρατών της Λατινικής Αμερικής στην πορεία τους, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο οι κάτοικοί τους βίωσαν την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, αλλά και, σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως αυτή της Κούβας, τα χρόνια που ακολούθησαν.

4.1. Επιπτώσεις του Ψυχρού Πολέμου για τα κράτη της Λατινικής Αμερικής

Ο Ψυχρός Πόλεμος αποδείχθηκε μια ιδιαίτερα ταραχώδης περίοδος για τους Λατινοαμερικανούς. Στις τέσσερις δεκαετίες που ακολούθησαν την ανατροπή της συνταγματικής κυβέρνησης του προέδρου Jacobo Arbenz¹¹⁹ το 1954, πάνω από 200.000 κάτοικοι της Γουατεμάλας έχασαν τη ζωή τους από πολιτική βία. Στο μικροσκοπικό El Salvador¹²⁰, μια χώρα μόνο 5 εκατομμυρίων ανθρώπων, πάνω από 75.000 πολίτες έχασαν τη ζωή τους, κυρίως κατά τη δεκαετία του 1980 εξαιτίας των γεγονότων που σχετίζονταν με τον Ψυχρό Πόλεμο και τις εξαιτίας αυτού αντιπαραθέσεις. Πάνω από 500.000 πολίτες

¹¹⁹ Armony, A. (1997). *Argentina, the United States and the anti-communist crusade in Central America, 1977-1984*. Athens, OH: Ohio University Centre of International Studies.

¹²⁰ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

εγκατέλειψαν τη χώρα και άλλοι 500.000 εκτοπίστηκαν εσωτερικά στα πλαίσια άσκησης πολιτικής βίας.

Ο πόλεμος είχε σημαντικές συνέπειες, επίσης, και στη Νικαράγουα κατά τη δεκαετία του 1970 και του 1980. Κατά κεφαλήν, η Νικαράγουα έχασε περισσότερους πολίτες κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου της από ό,τι οι Ηνωμένες Πολιτείες στον Εμφύλιο Πόλεμο. Ο στρατηγός Efraín Ríos Montt ενορχήστρωσε, μεταξύ 1982 και 1983, τη σφαγή πάνω από 40.000 κατοίκων της Γουατεμάλα, εκ των οποίων το 80 % ήταν άνθρωποι που ανήκαν στη φυλή των Μάγια. Η σκληρότητα, ο θάνατος και η καταστροφή δεν περιορίστηκαν στην Κεντρική Αμερική, αλλά επεκτάθηκαν σε όλη την έκτασή της. Κατά τη διάρκεια του *la guerra sucia*¹²¹ στα τέλη της δεκαετίας του 1970, ο στρατός της Αργεντινής και οι αντίστοιχες ομάδες θανάτου σφαγίασαν 30.000 Αργεντινούς. Πολλοί από τους νεκρούς είχαν τον τίτλο του *desaparecido*. Τα θύματα, μερικές φορές ζωντανά, συχνά πετάγονταν στον ψυχρό νότιο Ατλαντικό από αεροπλάνα.

Σημαντικές ήταν οι απώλειες και στην περίπτωση της Χιλής, όπου ο στρατηγός Augusto Pinochet (1973-90) και οι συνεργάτες του προχώρησαν σε θανατώσεις, αλλά και σε φυλακίσεις και βασανιστήρια πολιτικών τους αντιπάλων που προέρχονταν από την κομμουνιστική παράταξη της χώρας. Οι μελετητές εκτιμούν ότι 100.000 Χιλιανοί βασανίστηκαν ενώ βρισκόνταν στα χέρια των δυνάμεων ασφαλείας του Pinochet. Άλλοι 200.000 Χιλιανοί εγκατέλειψαν τον τρόπο και αναγκάστηκαν να βρεθούν στην εξορία. Πρόκειται για εντυπωσιακά στοιχεία για μια χώρα 10 εκατομμυρίων κατοίκων.

Η Michelle Bachelet, δημοφιλής και επιτυχημένη πρόεδρος της Χιλής μεταξύ 2006 και 2010, υπέμεινε κι αυτή βασανιστήρια και κακοποίηση από τον στρατό της χώρας κατά την περίοδο της νεότητάς της, ενώ ο πατέρας της, ένας Χιλιανός στρατηγός, πέθανε από καρδιακή προσβολή μετά από βασανιστήρια¹²².

¹²¹ Gleijeses, P. (2002). *Conflicting missions: Havana, Washington and Africa, 1959-1976*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

¹²² Rabe, S. G. (2011). *The Killing Zone: The United States Wages Cold War in Latin America*. New York: Oxford University Press, pp. 36-174.

Τα παραδείγματα ανθρώπων που υπέμειναν αυτή τη φρίκη στην περίοδο των συγκρούσεων είναι πολλές για την περίπτωση των κρατών της Λατινικής Αμερικής και, σε κάθε περίπτωση, σημάδεψαν όχι μόνο τη συγκεκριμένη γενιά, αλλά και συνολικά την ιστορία τους¹²³.

Αξιοσημείωτο είναι ότι οι πολιτικοί ακτιβιστές που κυνηγήθηκαν από τις συντηρητικές, φιλοαμερικανικές δυνάμεις ασφαλείας έχουν αποκτήσει πολιτική δύναμη στον εικοστό πρώτο αιώνα. Εκτός από τον πρώην πρόεδρο Bachelet της Χιλής, υπάρχει και ο πρόεδρος José Mujica της Ουρουγουάης. Ο Mujica βασανίστηκε κατά τη διάρκεια των 14 χρόνων του ως πολιτικός κρατούμενος στις φυλακές της χώρας. Οι δύο προηγούμενοι πρόεδροι της Αργεντινής, ο Néstor Kirchner και η Cristina Fernández de Kirchner, αναζήτησαν την ασφάλεια στα βόρεια της Παταγονίας κατά τη διάρκεια του *la guerra sucia*¹²⁴. Ο αδελφός του προέδρου Mauricio Funes του Ελ Σαλβαδόρ σκοτώθηκε από την αστυνομία κατά τη διάρκεια φοιτητικής διαμαρτυρίας το 1980. Επιπλέον, η Dilma Rousseff είναι πρόεδρος της Βραζιλίας, της μεγαλύτερης χώρας της Λατινικής Αμερικής. Το 1970, σε ηλικία 22 ετών, η Rousseff φυλακίστηκε σε στρατιωτική φυλακή, όπου υπέστη κι αυτή βασανιστήρια από τις συντηρητικές δυνάμεις της χώρας της.

Αυτό το «ριζοσπαστικό κακό», όπως ονομάστηκε από τον Καντ, που οδήγησε τη Λατινική Αμερική σε μία μαύρη σελίδα της ιστορίας της κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, διαιωνίστηκε σε μεγάλο βαθμό από στρατιωτικές δικτατορίες και τις συμμαχικές «διμοιρίες θανάτου». Διάφοροι διεθνείς ερευνητικοί φορείς ή «Επιτροπές Αλήθειας»¹²⁵ διαπίστωσαν ότι, ανάλογα με τη χώρα - Γουατεμάλα, Ελ Σαλβαδόρ, Χιλή ή Αργεντινή - οι δυνάμεις της ακροδεξιάς είχαν την ευθύνη για το 85 έως 99% της βίας. Κατά την περίοδο μεταξύ 1950

¹²³ Grandin, G. (2004). *The Last Colonial Massacre: Latin America in the Cold War*. Chicago: University of Chicago Press.

¹²⁴ Gleijeses, P. (2002). *Conflicting missions: Havana, Washington and Africa, 1959-1976*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

¹²⁵ Gleijeses, P. (2002). *Conflicting missions: Havana, Washington and Africa, 1959-1976*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

και 1989, η Λατινική Αμερική γνώρισε 52 στρατιωτικά πραξικοπήματα, γεγονός ενδεικτικό της κατάστασης που επικρατούσε στην περιοχή κατά την περίοδο εκείνη¹²⁶.

Ειδικά κατά τη δεκαετία του 1970 και του 1980, οι Λατινοαμερικανοί σε όλη την Κεντρική και Νότια Αμερική έζησαν σε καθεστώτα που διαμορφώθηκαν από στρατιωτικές κυβερνήσεις. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου συνολικά, αλλά ιδιαίτερα στη διάρκεια αυτών των δύο δεκαετιών, οι Ηνωμένες Πολιτείες βοήθησαν κρυφά στρατιωτικούς αξιωματούχους στην κατάληψη της εξουσίας τους και στη συνέχεια τους υποστήριζαν δημόσια με όπλα και στήριξη κατά των ανταρτών. Στην επιδίωξη του Ψυχρού Πολέμου, οι Ηνωμένες Πολιτείες συνέβαλαν ώστε να αποσταθεροποιηθούν οι κυβερνήσεις στην Αργεντινή, τη Βραζιλία, τη Βρετανική Γουιάνα, τη Βολιβία, τη Χιλή, τη Δομινικανή Δημοκρατία, τον Ισημερινό, το Ελ Σαλβαδόρ, τη Γουατεμάλα, τη Νικαράγουα και την Ουρουγουάη. Προσπάθησε αλλά απέτυχε να αποσταθεροποιήσει δύο άλλες χώρες-την Κούβα και την Αϊτή. Εργάστηκαν, επίσης, για την ενίσχυση των κατασταλτικών στρατιωτικών καθεστώτων, όπως αυτό στην Ονδούρα της δεκαετίας του 1980, και των αστυνομικών κρατών, όπως η Ουρουγουάη της δεκαετίας του 1970¹²⁷.

4.2. Διώξεις και καταδίκες

Μετα το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την πτώση των αντίστοιχων κυβερνήσεων στα κράτη της Λατινικής Αμερικής, ακολούθησε η αποτίμηση και η προσπάθεια για απόδοση δικαιοσύνης. Σε αυτό το κλίμα, έγιναν προσπάθειες ώστε να διαπιστωθεί ο αριθμός των θυμάτων, αλλά και οι υπεύθυνοι για τις διώξεις, τις δολοφονίες και τα βασανιστήρια εις βάρος αντιφρονούντων. Οι προσπάθειες αυτές, ωστόσο, φαίνεται ότι δεν οδήγησαν πάντοτε σε απόδοση της δικαιοσύνης.

¹²⁶ Smith, P.H. (2012). *Democracy in Latin America: Political Change in Comparative Perspective*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, pp. 352-53.

¹²⁷ Rabe, S. G. (2011). *The Killing Zone: The United States Wages Cold War in Latin America*. New York: Oxford University Press.

Στην Αργεντινή, ο Πρόεδρος Alfonsín ενέκρινε τη δίωξη μελών της χούντας, έξι στρατηγών και τριών ναυάρχων, που βρέθηκαν σε ηγετικές θέσεις στην Αργεντινή από το 1976 έως το 1982. Οι στρατιωτικοί ηγέτες ήταν αμετανόητοι, με τον ναύαρχο Emilio Massera να ισχυρίζεται ότι είχε πολεμήσει έναν «δίκαιο πόλεμο» κατά της τρομοκρατίας. Ο εισαγγελέας χαρακτήρισε τους στρατιωτικούς ηγέτες ως «εγκληματίες» που διέταξαν τη δολοφονία και τα βασανιστήρια αθώων πολιτών. Μια ομάδα δικαστών σε ομοσπονδιακό εφετείο έκρινε ένοχα πέντε από τα μέλη της χούντας και τα καταδίκασε σε φυλάκιση. Ο στρατηγός Jorge Videla και ο ναύαρχος Massera καταδικάστηκαν σε ισόβια κάθειρξη. Τρεις από τους τέσσερις αθωωμένους έλαβαν στη συνέχεια ποινές φυλάκισης από στρατιωτικά δικαστήρια. Οι Αργεντίνοι, συμπεριλαμβανομένων των απογόνων των θυμάτων της Plaza de Mayo¹²⁸, ζήτησαν στη συνέχεια τη δίωξη των στρατιωτικών υφισταμένων που είχαν απαγάγει, δολοφονήσει και βασανίσει πολίτες. Αντιμέτωπος με έναν ολοένα και πιο ανυπότακτο και άπιστο στρατό, ο Πρόεδρος Alfonsín αποφάσισε να αποδεχτεί τους νόμους που θα περιορίζαν απότομα τις διώξεις, ενώ παραδέχθηκε ότι θα έπρεπε να αποτρέψει το ενδεχόμενο ενός νέου στρατιωτικού πραξικοπήματος και να διαφυλάξει το Σύνταγμα και τη δημοκρατία της χώρας. Υποστηρίζοντας ότι η Αργεντινή έπρεπε να προχωρήσει και να επικεντρωθεί στην οικονομική ανάπτυξη, ο Πρόεδρος Carlos Saúl Menem (1989-99), διάδοχος του Alfonsín, έδωσε χάρη στους αξιωματικούς που είχαν κατηγορηθεί και καταδικαστεί και, με αυτόν τον τρόπο, θεωρήθηκε ότι η αιτιωσιότητα φαινομενικά είχε θριαμβεύσει επί της δικαιοσύνης στην Αργεντινή¹²⁹.

4.3. Συνολική αποτίμηση

Οι σποραδικές εκφράσεις δυσαρέσκειας για τον ρόλο που διαδραμάτισαν οι ΗΠΑ στη Λατινική Αμερική στον Ψυχρό Πόλεμο δεν ενέπνευσαν, στις περισσότερες περιπτώσεις, απαιτήσεις για έρευνα και λογοδοσία. Στη σφαίρα του δημόσιου λόγου, η χαρά και η

¹²⁸ Gleijeses, P. (2002). *Conflicting missions: Havana, Washington and Africa, 1959-1976*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

¹²⁹ Wright, T.C. (2007). *State Terrorism in Latin America: Chile, Argentina, and International Human Rights*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, pp. 141-78.

ικανοποίηση για την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και την απελευθέρωση της Ανατολικής Ευρώπης από την απειλή του κομμουνισμού κυριάρχησαν και δεν άφησαν μεγάλο περιθώριο για την μελέτη του τιμήματος που πλήρωσαν οι Λατινοαμερικανοί κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Οι ενθουσιώδεις αναπαραστάσεις της πτώσης του Τείχους του Βερολίνου, έστελναν το μήνυμα ότι η Δύση είχε ενεργήσει με τρόπο δίκαιο και γενναίο για την αντιμετώπιση της Σοβιετικής Ένωσης και του κομμουνισμού. Στα πλέον πρόσφατα χρόνια, οι φωτογραφίες σύγχρονων ηγετών, όπως της καγκελαρίου της Γερμανίας, Angela Merkel, του Lech Walsea της Πολωνίας και του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ από την πρώην Σοβιετική Ένωση μαζί στο νέο Βερολίνο σε μια ενωμένη Γερμανία έστελναν το μήνυμα ότι ο Ψυχρός Πόλεμος ήταν ένας «καλός πόλεμος»¹³⁰.

Μόνο η συνεχιζόμενη παρουσία του Henry Kissinger, βοηθού του Richard Nixon, οδήγησε σε δεύτερες σκέψεις σε ό,τι αφορά τις ενέργειες των ΗΠΑ στη Λατινική Αμερική. Ο Kissinger απολάμβανε μια θέση σημαντικού σχολιαστή στις διεθνείς υποθέσεις, έως ότου ο Christopher Hitchens ανέφερε ότι θα πρέπει να αντιμετωπίσει δίκες για εγκλήματα πολέμου για τις αποφάσεις και τις πολιτικές του, συμπεριλαμβανομένης της συμμετοχής του στη δολοφονία του στρατηγού René Schneider της Χιλής¹³¹.

Ο Kissinger αντιμετώπισε, επίσης, εκκλήσεις διεθνών νομικών στην Αργεντινή και τη Χιλή να καταθέσουν για τη συμμετοχή του στην επιχείρηση Condor και την ανατροπή του Salvador Allende. Ο Κίσινγκερ, μέσω των εκπροσώπων του, έδωσε μία αόριστη απάντηση, καθώς ανέφερε ότι θα ήθελε να βοηθήσει με ό,τι μπορεί να ανασύρει από τη μνήμη του για τα γεγονότα του μακρινού παρελθόντος. Στα απομνημονεύματά του, μάλιστα, προσπάθησε πολύ για να απαλλάξει τον εαυτό του από την ευθύνη για τα όσα συνέβησαν κατά την περίοδο εκείνη στη Νότια Αμερική¹³².

¹³⁰ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

¹³¹ Hitchens, C. (2001). *The Trial of Henry Kissinger*. London: Verso.

¹³² Rohter, L. (2002). *A Door Opens for Legal Action in Chilean Coup, Kissinger Is Numbered among the Hunted*. *New York Times*, 28 March 2002.

Ένα αμερικανικό θύμα του Ψυχρού Πολέμου στη Λατινική Αμερική ήταν το περιβόητο *School of Americas*. Μέχρι το 2000, το *School of Americas* είχε εκπαιδεύσει πάνω από 60.000 μέλη του στρατού της Λατινικής Αμερικής. Μια ανάλυση της έκθεσης της Επιτροπής Αλήθειας για το Ελ Σαλβαδόρ κατέδειξε ότι το 75% των στρατιωτικών αξιωματικών που αναφέρθηκαν για συμμετοχή σε μεγάλες σφαγές στο Ελ Σαλβαδόρ είχαν εκπαιδευτεί στη συγκεκριμένη μονάδα, ενώ άλλοι εγκληματίες που είχαν περάσει από αυτή ήταν ο *Leopoldo Galtieri* της Αργεντινής και ο *Efraim Ríos Montt* της Γουατεμάλας. Οι Ρωμαιοκαθολικοί ακτιβιστές ειρήνης, οι οποίοι αντιτάχθηκαν στις πολιτικές των ΗΠΑ στην Κεντρική Αμερική τη δεκαετία του 1980, είχαν ζητήσει σταθερά το κλείσιμο της εγκατάστασης. Στη δεκαετία του 1990, ο εκπρόσωπος Τζόζεφ Κένεντι, γιος του πρώην γενικού εισαγγελέα και ανιψιός του προέδρου Κένεντι, ανέλαβε την υπόθεσή τους. Ο εκπρόσωπος Κένεντι, ο οποίος εκπροσώπησε την πολιτεία της Μασαχουσέτης, πίεσε τον αμερικανικό στρατό να αποχαρακτηρίσει εκπαιδευτικά εγχειρίδια που χρησιμοποιούνταν στο σχολείο. Τα εγχειρίδια αναφέρονταν σε τακτικές ψευδούς φυλάκισης, κακοποίησης κρατουμένων, βασανιστηρίων και «εξουδετέρωσης» ή δολοφονίας υπόπτων. Το Υπουργείο Άμυνας διέκοψε τη χρήση των εγχειριδίων το 1996.

Ο Κένεντι και οι διάδοχοί του προσπαθούσαν κάθε χρόνο να κόψουν τη χρηματοδότηση για το *School of Americas*, επιτυγχάνοντας αυτό τον στόχο τελικά το 1999. Η κυβέρνηση Κλίντον έκλεισε το *School of Americas* το 2000 αλλά το άνοιξε ξανά τον Ιανουάριο του 2001 ως το *Western Hemisphere Institute for Security Cooperation*¹³³. Η νέα αυτή δομή, που βρίσκεται στο *Ft. Benning* στη Γεωργία, ισχυριζόταν ότι έδωσε έμφαση στη δημοκρατία και τα ανθρώπινα κατά την εκπαίδευση αξιωματούχων από τη Λατινική Αμερική¹³⁴.

¹³³ Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.

¹³⁴ Gill, L. (2004). *The School of the Americas: Military Training and Political Violence in the Americas*. Durham, North Carolina: Duke University Press.

Κεφάλαιο 5. Προς το τέλος του Ψυχρού Πολέμου

Την 1η Αυγούστου 1975, η Τελική Πράξη της Συνόδου Κορυφής του Ελσίνκι έκλεισε τη Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (*Conference on Security and Cooperation in Europe - CSCE*), η οποία είχε αρχίσει στις 3 Ιουλίου 1973. Επρόκειτο για ένα μόνιμο φόρουμ διαπραγματεύσεων που, χωρίς να θεσμοθετηθεί, επιδίωξε να ενισχύσει τη συνεργασία μεταξύ των μακροχρόνιων εχθρών και, έμμεσα, να βοηθήσει ώστε να ξεπεραστεί η διαίρεση της Ευρώπης σε δύο μεγάλα μπλοκ εκατέρωθεν του Τείχους του Βερολίνου. Με βάση μια ευρωατλαντική προσέγγιση, όλα τα κράτη των οποίων το έδαφος ήταν εν μέρει ή εξ ολοκλήρου στην ήπειρο της Ευρώπης είχαν το δικαίωμα να συμμετέχουν ως πλήρη μέλη, όπως και οι Ηνωμένες Πολιτείες και ο Καναδάς. Μόνο η Αλβανία αρνήθηκε να συμμετάσχει στο CSCE. Οι 35 συμμετέχοντες, συμπεριλαμβανομένων μελών του NATO και του Συμφώνου της Βαρσοβίας, καθώς και μη συνδεδεμένα κράτη, αναγνώρισαν τα *de facto* σύνορα που καθιερώθηκαν στην Ευρώπη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η συμφωνία του Ελσίνκι κάλυψε τη μη ανάμειξη σε εσωτερικές υποθέσεις, στρατιωτικά ζητήματα, οικονομική, τεχνική και επιστημονική συνεργασία, τις δημοκρατικές αρχές, ακόμη και ζητήματα που σχετίζονταν με την προστασία του περιβάλλοντος.

Οι αρχές της δεκαετίας του 1970 σημαδεύτηκαν επίσης από την επιθυμία των δύο υπερδυνάμεων για συμβιβασμό. Στη συνθήκη SALT I (*Strategic Arms Limitation Talks*) της 26ης Μαΐου 1972 για τον περιορισμό των στρατηγικών όπλων, συμφώνησαν να μην κατασκευάζουν στρατηγικά όπλα για περίοδο πέντε ετών, να μην κατασκευάζουν εκτοξευτές εδάφους και να περιορίσουν τον αριθμό των αντιπυραυλικών πυραύλων ABM. Ωστόσο, η συμφωνία δεν κατόρθωσε να περιορίσει την ισχύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της ΕΣΣΔ, καθώς η καθεμία από τις δύο δυνάμεις διατήρησε ένα πυρηνικό οπλοστάσιο με πολλαπλές δυνατότητες υπερπλήρωσης. Με άλλα λόγια, οι δύο χώρες είχαν αρκετά πυρηνικά όπλα για να καταστρέψουν η μία την άλλη πολλές φορές¹³⁵.

¹³⁵ Sestanovich, St. (1993). *Did the West Undermine the East? The National Interest*, Spring 1993, σ. 31-33.

Ένα άλλο σημάδι της μείωσης της έντασης ήταν η μερική άρση του εμπορικού εμπάργκο από τις ΗΠΑ που επιβλήθηκε στην ΕΣΣΔ το 1949 και η υπογραφή εμπορικής συμφωνίας με τη Μόσχα τον Οκτώβριο του 1972. Η επίσκεψη του Λεονίντ Μπρέζνιεφ στις Ηνωμένες Πολιτείες τον Ιούνιο του 1973 ήταν η αφορμή για την υπογραφή συνθήκης για την πρόληψη του πυρηνικού πολέμου¹³⁶. Η τρίτη σύνοδος κορυφής μεταξύ του Λεονίντ Μπρέζνιεφ και του Ρίτσαρντ Νίξον στη Μόσχα και την Κριμαία τον Ιούνιο και τον Ιούλιο του 1974 ήταν λιγότερο επιτυχής, καθώς οι σχέσεις υπερδυνάμεων επηρεάστηκαν αρνητικά από τον πόλεμο μεταξύ του Ισραήλ και ενός αραβικού συνασπισμού με επικεφαλής την Αίγυπτο και τη Συρία.

Παραδόξως, η συμφωνία SALT I τροφοδότησε τον αγώνα εξοπλισμών: η ανάπτυξη πυραύλων με πολλαπλές πυρηνικές κεφαλές, τακτικά όπλα, βομβαρδιστικά και η «βόμβα νετρονίων» ενισχύθηκε επειδή αυτά τα όπλα δεν καλύπτονταν από τη συμφωνία του 1972. Αυτό σήμαινε ότι οι διαπραγματεύσεις για μια δεύτερη συμφωνία SALT καθυστέρησαν και οι σοβιετικές και αμερικανικές στρατιωτικές δαπάνες αυξήθηκαν. Η συμφωνία SALT II, που περιόριζε τον αριθμό των εκτοξευτών πυραύλων και των βομβαρδιστικών, υπογράφηκε τελικά στις 18 Ιουνίου 1979. Δεν τέθηκε σε ισχύ λόγω της σοβιετικής επέμβασης στο Αφγανιστάν. Επιπλέον, δεν εμπόδισε την ανάπτυξη νέων σοβιετικών πυραύλων μεσαίου βεληνεκούς, των SS-20, στην Ευρώπη.

Συνολικά, τα πολιτικά γεγονότα και οι οικονομικές μεταβολές στην Ανατολική Ευρώπη στα τέλη της δεκαετίας του 1980 άλλαξαν ριζικά τη γεωπολιτική κατάσταση στην Ευρώπη και μεταμόρφωσαν τους υπάρχοντες θεσμούς και δομές. Οι φιλοδοξίες για ελευθερία, δημοκρατία και υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που είχαν καταπνίξει εδώ και καιρό τα αυταρχικά καθεστώτα του Σοβιετικού μπλοκ, άρχισαν να εκφράζονται όλο και πιο ανοιχτά, ιδίως χάρη στις μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε στη Σοβιετική Ένωση ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ και η πολιτική του που στόχευε στο σταδιακό άνοιγμα προς τη Δύση.

Οι κομμουνιστικές κυβερνήσεις, ήδη αποδυναμωμένες, κατέρρευσαν γρήγορα, ενθαρρύνοντας την αφύπνιση των εθνικών ταυτοτήτων και μειονοτήτων στα δορυφορικά

¹³⁶ Kontorovich, V. (1993). *The Economic Fallacy*. *The National Interest*, Spring, σ. 38-39.

κράτη της ΕΣΣΔ και στη συνέχεια στην ίδια τη Σοβιετική Ένωση. Οι διαδηλώσεις και οι απεργίες για την υποστήριξη της πολιτικής και οικονομικής μεταρρύθμισης έγιναν όλο και πιο συχνές. Η πτώση του Τείχους του Βερολίνου τον Νοέμβριο του 1989 επιτάχυνε ακόμη περισσότερο την απομάκρυνση των κομμουνιστικών καθεστώτων. Μετά την Πολωνία και την Ουγγαρία, οι αυταρχικές κυβερνήσεις έδωσαν τη θέση τους σε εκλεγμένους πολυκομματικούς συνασπισμούς στην Τσεχοσλοβακία, τη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας, τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Οι δημοκρατικές επαναστάσεις έβαλαν επίσης τέλος στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας και στο σύστημα προγραμματισμένης οικονομίας της Comecon.

Η Σοβιετική Ένωση σε αυτό το πλαίσιο δεν μπόρεσε να αποτρέψει το κύμα εθνικής ανεξαρτησίας στα κράτη της Βαλτικής και στις περισσότερες δημοκρατίες που απάρτιζαν την πρώην ΕΣΣΔ. Το 1991, μια ομάδα συντηρητικών κομμουνιστών, που ήταν αντίθετοι με την εξέλιξη των γεγονότων, πραγματοποίησαν ένα ανεπιτυχές πραξικόπημα για την ανατροπή του προέδρου Γκορμπατσόφ. Η Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών (Commonwealth of Independent States - CIS), ενσωματώνοντας μερικές από τις πρώην δημοκρατίες, αντικατέστησε την παλιά Σοβιετική Ένωση. Τα πρώην δορυφορικά κράτη της Σοβιετικής Ένωσης, που ήθελαν να υπερασπιστούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και να υιοθετήσουν τις αρχές της οικονομίας της αγοράς, στράφηκαν αμέσως στις δομές της Δύσης¹³⁷.

Στις 11 Μαρτίου 1985, σε ηλικία 54 ετών, ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, μηχανικός του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης (Communist Party of the Soviet Union - CPSU), διορίστηκε Γενικός Γραμματέας του CPSU από την Κεντρική Επιτροπή. Στόχος του ήταν να πραγματοποιήσει μια ριζική μεταρρύθμιση του σοβιετικού συστήματος, η γραφειοκρατική αδράνεια του οποίου αποτελούσε εμπόδιο στην οικονομική ανασυγκρότηση («περεστρόικα»), και, ταυτόχρονα, να απελευθερώσει το καθεστώς και να

¹³⁷ Gaddis, J.L. (2005). *The cold war. A new history*. New York: The Penguin Press.

εισαγάγει τη διαφάνεια («glasnost»¹³⁸), δηλαδή μια ορισμένη ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης.

Προκειμένου να εφαρμοστεί επιτυχώς αυτή η φιλόδοξη πολιτική, ο Γκορμπατσόφ έπρεπε να περιορίσει τις διεθνείς δεσμεύσεις της ΕΣΣΔ και να μειώσει τις στρατιωτικές της δαπάνες για να θέσει τέλος στην ηθική και οικονομική παρακμή της χώρας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την επανέναρξη του διαλόγου μεταξύ των Αμερικανών και των Σοβιετικών σχετικά με τα πυρηνικά όπλα και τη δημιουργία στενότερων σχέσεων με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Ταυτόχρονα, ο Γκορμπατσόφ τερμάτισε τη σοβιετική εμπλοκή σε άλλα μέρη του κόσμου, αποχωρώντας από το Αφγανιστάν, όπου ο ρωσικός στρατός είχε παγιδευτεί, ασκώντας πίεση στους Βιετναμέζους να αποσυρθούν από την Καμπότζη και αποκαθιστώντας τις σχέσεις της χώρας με την Κίνα, αποσύροντας τη σοβιετική υποστήριξη του καθεστώτος Μενγκίστου στην Αιθιοπία και για τα κουβανικά στρατεύματα στην Αγκόλα, τερματισμό της οικονομικής βοήθειας στην Κούβα και απόσυρση των σοβιετικών στρατευμάτων από το νησί, αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων με το Ισραήλ και καταδίκη της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ. Η πολιτική του Γκορμπατσόφ, είχε, κατά συνέπεια, άμεση σχέση και με την εξέλιξη των σχέσεων ανάμεσα στις ΗΠΑ και την Κούβα στην περιοχή της Λατινικής Αμερικής¹³⁹.

Η πολιτική απεμπλοκής του Γκορμπατσόφ θα ήταν ακόμη πιο έντονη στην Ευρώπη, σε σχέση με τα πρώην δορυφορικά κράτη της ΕΣΣΔ. Αν και δημοφιλής στη Δύση, ο Γκορμπατσόφ ήταν πολύ λιγότερο αποδεκτός στη χώρα του, όπου οι μεταρρυθμίσεις του είχαν ως αποτέλεσμα τη διαταραχή του κεντρικού συστήματος σχεδιασμού χωρίς την εφαρμογή πραγματικών μηχανισμών της αγοράς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της παραγωγής, τις ελλείψεις και την κοινωνική δυσαρέσκεια, που οδήγησαν σε απεργίες. Αυτή η δυσαρέσκεια θα μπορούσε να εκφραστεί ακόμη πιο έντονα στο σύστημα της «διαφάνειας». Όλες οι πληροφορίες που είχαν παρακρατηθεί προηγουμένως σχετικά με τις δραστηριότητες του κράτους και των διοικητικών οργάνων του θα μπορούσαν στο εξής να

¹³⁸ Gaddis, J.L. (2005). *The cold war. A new history*. New York: The Penguin Press.

¹³⁹ Sestanovich, St. (1993). *Did the West Undermine the East?* *The National Interest*, Spring, σ. 31-33.

αποκαλυφθούν και να συζητηθούν δημόσια. Η άρση των ταμπού που επέβαλε το κομμουνιστικό καθεστώς, από τα οποία οι διανοούμενοι και οι απελευθερωμένοι αντιφρονούντες επωφελήθηκαν πλήρως, επέτρεψε την κρίσιμη κρίση για την ιστορία της Σοβιετικής Ένωσης και την πολιτική, οικονομική και κοινωνική δομή της.

Η κατάρρευση του σοβιετικού κομμουνισμού οδήγησε σε εξάρθρωση της Σοβιετικής Ένωσης, που επήλθε έπειτα από μια ιδεολογική, πολιτική και οικονομική κρίση. Αυτό με τη σειρά του προκάλεσε τη διάλυση της αυτοκρατορίας, αιτίας και αποτελέσματος του τέλους του κομμουνισμού. Οι ειδικές οργανώσεις για τον «σοβιετικό φεντεραλισμό»¹⁴⁰ επιτάχυναν την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, παρά το γεγονός ότι είχαν ως στόχο κυρίως να την εδραιώσουν. Η μια μετά την άλλη οι Σοβιετικές Σοσιαλιστικές Δημοκρατίες (*Soviet Socialist Republics - SSR*) διακήρυξαν την κυριαρχία τους το καλοκαίρι του 1991. Τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, μερικές από αυτές τις δημοκρατίες, που είχαν ανεξαρτητοποιηθεί στο μεταξύ, επαναπροσδιόρισαν τους αντίστοιχους δεσμούς τους δημιουργώντας την Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών (*Commonwealth of Independent States - CIS*).

Ενώ ο Γκορμπατσόφ ελευθέρωνε το σοβιετικό καθεστώς και τα κινήματα που αντιτίθενται στον κομμουνισμό αποκτούσαν περισσότερη δύναμη στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, η Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας έδινε την εντύπωση ότι είναι ένα απόρθητο φρούριο, κατασκευασμένο από το Κομμουνιστικό Κόμμα, το οποίο υποστηρίχθηκε από τον στρατό και τη μυστική αστυνομία, οι ηγέτες της οποίας αντιτάχθηκαν σε οποιαδήποτε αλλαγή και υπολόγιζαν στην υποστήριξη των σοβιετικών στρατευμάτων που ήταν εγκατεστημένα στα εδάφη της περιοχής. Στις 10 Νοεμβρίου, οι ηγέτες της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας υποσχέθηκαν ότι θα πραγματοποιηθούν ελεύθερες και μυστικές εκλογές τον Μάιο του 1990. Ωστόσο, οι συνεχιζόμενες διαδηλώσεις τους ανάγκασαν να προχωρήσουν στις εκλογές στις 18 Μαρτίου. Οι σοσιαλιστές μεταρρυθμιστές ηττήθηκαν και ο Χριστιανοδημοκράτης *Lothar de Maizière* αναδείχθηκε επικεφαλής της

¹⁴⁰ Gaddis, J.L. (2005). *The cold war. A new history*. New York: The Penguin Press.

κυβέρνησης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας, η οποία στις 12 Απριλίου δήλωσε υπέρ μιας ενιαίας Γερμανίας εντός του NATO και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Συνολικά, η κατάρρευση του κομμουνισμού στο ανατολικό μπλοκ και η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης έβαλαν τέλος στον Ψυχρό Πόλεμο. Τα νέα καθεστάτα δήλωσαν σύντομα την πρόθεσή τους να στραφούν στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης για την απαραίτητη οικονομική βοήθεια και την ενίσχυση για τη διευκόλυνση της μετάβασης. Η φιλοδοξία για ιδιοκτησία και νεωτερικότητα που ενσαρκώνεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν η κινητήρια δύναμη πίσω από τον μετασχηματισμό των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Όμως, η Ευρωπαϊκή Ένωση, επιφορτισμένη με αυτήν την ιστορική αποστολή, έπρεπε επίσης να εργαστεί για να προσφέρει σε αυτά τα κράτη την προοπτική πρόσβασης στον χώρο της ειρήνης και της ευημερίας, καθώς και τα μέσα και τις μεθόδους που θα οδηγούσαν σε αυτή την εξέλιξη.

Η πτώση του τείχους του Βερολίνου άνοιξε επίσης το δρόμο για την επανένωση της Γερμανίας και στη συνέχεια ολόκληρης της Ευρώπης. Οι ευρωπαϊκές υποδομές ήταν απαραίτητο, επίσης, να διευρυνθούν και να μετασχηματιστούν έτσι ώστε να είναι πιο κατάλληλες για τη νέα πολιτική τάξη που επρόκειτο να επικρατήσει στην Ανατολική Ευρώπη. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, οι δύο πρώην αντίπαλοι του Ψυχρού Πολέμου ξεκίνησαν μια διαδικασία αφοπλισμού. Οι διαπραγματεύσεις οδήγησαν στην υπογραφή συμφωνιών για προοδευτική μείωση του αριθμού των συμβατικών και πυρηνικών όπλων σε ευρωπαϊκό έδαφος. Οι σχέσεις μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ρωσικής Ομοσπονδίας άρχισαν επίσης να ομαλοποιούνται και οι δύο χώρες ξεκίνησαν διμερείς διαπραγματεύσεις για τη μείωση των στρατηγικών όπλων.

Τέλος, την 1η Ιουλίου 1991 στην Πράγα, οι επτά χώρες μέλη του Συμφώνου της Βαρσοβίας (ΕΣΣΔ, Βουλγαρία, Ρουμανία, Γερμανική Λαϊκή Δημοκρατία, Ουγγαρία, Πολωνία και Τσεχοσλοβακία) αποφάσισαν να διαλύσουν την Πολιτική Συμβουλευτική Επιτροπή του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Με την κατάρρευση του κομμουνιστικού στρατοπέδου, το οποίο ενίσχυσε τη μεταστροφή σε δυτικές αξίες (πολιτικός πλουραλισμός, οικονομία της αγοράς, η πρωτοκαθεδρία του δικαίου), ο ρόλος της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη

Συνεργασία στην Ευρώπη (Conference on Security and Cooperation in Europe - CSCE) θα μπορούσε να αναβαθμιστεί.

Κατόπιν αιτήματος του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, πραγματοποιήθηκε μια αναβίωση που είχε σκοπό να εδραιώσει τη δημοκρατία και να επιταχύνει τον αφοπλισμό. Η Σύνοδος Κορυφής των αρχηγών κρατών ή κυβερνήσεων που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι στις 19-21 Νοεμβρίου 1990 υιοθέτησε τον Χάρτη του Παρισιού για μια Νέα Ευρώπη, υπενθυμίζοντας τις αρχές της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι. Ο Χάρτης χαιρέτισε το τέλος μιας εποχής αντιπαράθεσης και διχασμού και διακήρυξε την επιθυμία οικοδόμησης, εδραίωσης και ενίσχυσης της δημοκρατίας ως το μόνο σύστημα διακυβέρνησης. Αποφασίστηκε στη Σύνοδο Κορυφής να μετατραπεί η CSCE σε μόνιμο ίδρυμα, χωρίς να επεκταθούν οι εξουσίες και οι αρμοδιότητές της. Αυτό θα επιτευχθεί στο Συμβούλιο της CSCE στη Βουδαπέστη τον Δεκέμβριο του 1994 με τη δημιουργία του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Organisation for Security and Cooperation in Europe - OSCE).

Όσον αφορά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου στην περιοχή της Λατινικής Αμερικής, αυτό, όπως φάνηκε και από το προηγούμενο κεφάλαιο, δεν οδήγησε πάντοτε στη δίκαιη τιμωρία όσων ενεπλάκησαν σε βιαιότητες έναντι των αντιφρονούντων στα διάφορα κράτη της περιοχής. Πολλά χρόνια αργότερα, με τη βοήθεια, σε ορισμένες περιπτώσεις, και των ΗΠΑ, οι υπεύθυνοι οδηγήθηκαν σε συλλήψεις.

Το 2007, η κοινότητα υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χαιρέτισε τη σύλληψη στην περιοχή της Ουάσινγκτον και την επακόλουθη έκδοσή του στην Αργεντινή του Ernesto Guillermo Barreiro. Ο ταγματάρχης Barreiro ήταν ο κύριος ανακριτής στο κέντρο κράτησης La Perla στην Córdoba. Η νέα κυβέρνηση Μπαράκ Ομπάμα (2009-), που χαρακτηριζόταν από μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εξέδωσε φερόμενους ως εγκληματίες στο Ελ Σαλβαδόρ και τη Γουατεμάλα. Το νομικό σύστημα των ΗΠΑ απέτυχε, ωστόσο, να καταδικάσει τον Luis Posada Carriles, έναν Κουβανό εξόριστο και πρώην υπάλληλο της CIA, ο οποίος αναζητείται στην Κούβα και τη Βενεζουέλα με την κατηγορία της οργάνωσης της καταστροφής ενός κουβανικού αεροσκάφους κατά την διάρκεια μίας πτήσης το 1976, σκοτώνοντας 73 άτομα, μεταξύ των

οποίων και 24 μέλη της εθνικής ομάδας ξιφασκίας της Κούβας, καθώς και ένα παιδί από την Guyana, που έχασαν τη ζωή τους έπειτα από την έκρηξη.

Ο Posada, ο οποίος εκπαιδεύτηκε σε εκρηκτικά και δολιοφθορά στο *School of the Americas* στη δεκαετία του 1960, αρνήθηκε δημόσια τη συμμετοχή του στην καταστροφή της πτήσης 455 της *Cubana Airlines* ή την οργάνωση τρομοκρατικών επιθέσεων σε τουριστικές εγκαταστάσεις στην Κούβα το 1997 που σκότωσαν και τραυμάτισαν Ευρωπαίους τουρίστες. Ο Posada ζει ελεύθερα στο Μαϊάμι από το 2007, όπου έχει βρει υποστήριξη μεταξύ των εξόριστων αντιπάλων του Castro. Το 2011, μια κριτική επιτροπή στο Ελ Πάσο έκρινε ότι ο ηλικιωμένος Posada, 83 ετών πλέον, δεν ήταν ένοχος για όλες τις κατηγορίες, παρόλο που οι ένορκoi άκουσαν ηχογραφήσεις του που έκαναν λόγο για τον ρόλο του στους βομβαρδισμούς του 1997¹⁴¹.

Η ικανότητα του Luis Posada να κερδίσει την ατιμωρησία του κατέδειξε το γεγονός ότι ο Ψυχρός Πόλεμος δεν είχε ακόμη λήξει μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Κούβας, υπό την έννοια ότι το εχθρικό κλίμα, στην πραγματικότητα, δεν έπαψε να υπάρχει, ακόμη και μετά το τέλος των επίσημων αντιπαραθέσεων. Η πολιτική εχθρότητας των ΗΠΑ απέναντι στην Κούβα του Fidel Castro συνέχιζε να υφίσταται μεταξύ 1989 και 2013, παρόλο που ο Castro δεν ήταν πλέον ο ηγέτης στο νησί της Κούβας. Στα μέσα του 2006, εξαιτίας της σοβαρής ασθένειας του Castro, ανέλαβε την ηγεσία ο αδελφός του, Raúl. Οι δημοσκοπήσεις έδειξαν ότι οι Αμερικανοί πολίτες πίστευαν ότι η πολιτική μη αναγνώρισης και το εμπορικό εμπάργκο ήταν αναχρονιστικές, και οι Αμερικανοί εξαγωγείς, ιδιαίτερα οι αγρότες φαίνονταν πρόθυμοι να πουλήσουν τα προϊόντα τους στην Κούβα. Οι απόψεις τους αποσπάστηκαν από ακτιβιστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κούβα που ήθελαν δημοκρατία για το νησί.

Ενώ ο Ψυχρός Πόλεμος συνεχίστηκε με την Κούβα, οι Ηνωμένες Πολιτείες εγκατέλειψαν τις ανησυχίες τους για τα κράτη της Κεντρικής Αμερικής. Το Ελ Σαλβαδόρ, η Γουατεμάλα και η Νικαράγουα, τα τελευταία θέατρα του Ψυχρού Πολέμου, ήταν κατεστραμμένες χώρες.

¹⁴¹ Frosch, D. (2011). Castro Opponent Said to Have Told of Role in Attacks. *New York Times*, 17 March 2011, A21.

Όπως μετρήθηκε στον Δείκτη Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών του 2012 για 187 χώρες, το Ελ Σαλβαδόρ κατέλαβε την 107η θέση, η Νικαράγουα την 129η, η Γουατεμάλα την 133η θέση. Οι τρεις κομητείες είχαν χαμηλά κατά κεφαλήν εισοδήματα και ιδιαίτερα δυσμενή στοιχεία σχετικά με την παροχή υγείας και εκπαίδευσης στους πολίτες τους¹⁴².

Μόλις τελείωσε ο Ψυχρός Πόλεμος, οι Ηνωμένες Πολιτείες σταμάτησαν να εστιάζουν στην περιοχή και η Λατινική Αμερική δεν ήταν πλέον κεντρική περιοχή στην εξωτερική τους πολιτική. Η οικονομική βοήθεια των ΗΠΑ προς την Κεντρική Αμερική μειώθηκε από 1,2 δισεκατομμύρια δολάρια το 1985 σε 167 εκατομμύρια δολάρια το 1996. Οι χώρες της Κεντρικής Αμερικής σε μεγάλο βαθμό εξαρτώνταν, σε ό,τι αφορά την ανάπτυξή τους, από τα χρήματα που οι μετανάστες τους στις ΗΠΑ έστελναν πίσω στις οικογένειές τους. Εκτιμάται, ενδεικτικά, ότι το 25 % του πληθυσμού του Ελ Σαλβαδόρ ζούσε στις Ηνωμένες Πολιτείες το 2013 και τα δικά τους εισοδήματα αντιπροσώπευαν το 18 % του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος της χώρας. Έτσι, η ανάπτυξη της Κεντρικής Αμερικής επιδιώχθηκε και από τις ΗΠΑ μέσω όχι της βοήθειας, αλλά του εμπορίου, καθώς άνοιξε η αγορά μέσω της *Central American Free Trade Agreement (CAFTA)*, όπου προσχώρησε και η Δομινικανή Δημοκρατία, που, επίσης, είχε πληγεί από τον Ψυχρό Πόλεμο.

Συνολικά, η στρατηγική τόσο των ΗΠΑ όσο και της ΕΣΣΔ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο επικεντρώθηκε αρχικά στην Ευρώπη, καθώς είχε φανεί ότι η γηραιά ήπειρος είχε πρόσφορο έδαφος για την απόκτηση επιρροής, κυρίως λόγω του ότι τα κράτη της ήταν κατά κανόνα αποδιοργανωμένα και χρειάζονταν έξωθεν βοήθεια για την ανάκαμψη από τον πόλεμο που μόλις είχε τελειώσει. Ένα βασικό συστατικό ήταν ένα μαζικό πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας, που ξεκίνησε ως σχέδιο Μάρσαλ το 1947. Δεδομένου ότι ο κομμουνισμός ευδοκίμησε μέσα σε απόγνωση και φτώχεια, κατά την επίσημη άποψη της Ουάσινγκτον, η οικονομική ανάκαμψη θα ενίσχυε τις δυνάμεις του καπιταλισμού και της δημοκρατίας. Προς υποστήριξη αυτής της πεποίθησης, οι Ηνωμένες Πολιτείες παρείχαν 19 δισεκατομμύρια δολάρια σε ξένη βοήθεια στη Δυτική Ευρώπη το 1945-50. Ένας δεύτερος πυλώνας της πολιτικής ήταν ο Οργανισμός Βορειοατλαντικής Συνθήκης (NATO), ένα

¹⁴² United Nations (2012). "Human Development Reports. <http://hdr.undp.org/en/statistics/>.

στρατιωτικό σύμφωνο που ιδρύθηκε το 1949. Η κύρια επίδρασή του ήταν να δεσμεύσει τις αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις για την υπεράσπιση της Δυτικής Ευρώπης. Στη φράση του γεροισιαστή Τομ Κόναλι, «Το Σύμφωνο του Ατλαντικού δεν είναι παρά η λογική προέκταση της αρχής του δόγματος Μονρόε». Η ισχύς των Ηνωμένων Πολιτειών εκτείνεται πλέον πολύ πέρα από τα όρια του Δυτικού Ημισφαιρίου¹⁴³.

¹⁴³ Smith, P.H. (2000). *Dynamics of U.S. – Latin American Relations*. New York: Oxford University Press.

Συμπεράσματα - Επίλογος

Εξετάζοντας τα παραπάνω δεδομένα, διαπιστώνεται ότι, αν και συχνά με παράδοξους τρόπους, η διεξαγωγή του Ψυχρού Πολέμου οδήγησε σε μια σειρά σιωπηρών αντιλήψεων ή κανόνων του παιχνιδιού που παίχτηκε και από τις δύο πλευρές. Κάθε πλευρά προσπάθησε δυναμικά να εδραιώσει τη στρατιωτική υπεροχή έναντι της άλλης, ωστόσο δεν υπήρχε καμία ενδεχόμενη πιθανότητα στρατιωτικής νίκης. Δεδομένης της πιθανότητας πυρηνικών αντιποίνων, καμία πλευρά δεν θα μπορούσε να αναλάβει τον κίνδυνο να επιτεθεί στην άλλη. Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η ΕΣΣΔ βρέθηκαν έτσι εγκλωβισμένες σε πυρηνική κρίση, συσσωρεύοντας οπλοστάσια που δεν θα μπορούσαν ποτέ να χρησιμοποιήσουν. Αντ' αυτού, θα μπορούσαν απλώς να καταφύγουν σε απειλές, και ολόένα μεγαλύτερους στρατιωτικούς προϋπολογισμούς. Με μια συμβατική έννοια, ο Ψυχρός Πόλεμος δεν μπορούσε να φέρει ούτε νίκη ούτε ειρήνη¹⁴⁴.

Κάθε πλευρά καθόρισε τον σκοπό της στο όνομα υψηλών και βασικών αιτιών. Η Σοβιετική Ένωση προσπάθησε να επεκτείνει την κομμουνιστική επιρροή προς υποστήριξη της κοινωνικής αλληλεγγύης και της οικονομικής δικαιοσύνης. Οι Ηνωμένες Πολιτείες τοποθετήθηκαν ως ηγέτες του «ελεύθερου» και δημοκρατικού κόσμου. Παρά το μεγαλείο και την ένταση αυτής της ιδεολογικής σύγκρουσης, ωστόσο, και οι δύο δυνάμεις έτειναν να αποδεχτούν την καθιερωμένη σφαίρα επιρροής της άλλης.

Η απότομη μείωση της οικονομικής βοήθειας προς την Κεντρική Αμερική ήταν ενδεικτική του ότι δεν υπήρχε πρόθεση ή επίσημη σκέψη για περαιτέρω «αποζημίωση» των ΗΠΑ προς τις χώρες που επλήγησαν από τον Ψυχρό Πόλεμο και τους πολίτες τους. Στη δημόσια σφαίρα, οι συζητήσεις για το θέμα της πρόσβασης στο αρχείο ήταν το αμερικανικό ισοδύναμο μιας επιτροπής αλήθειας. Οι μελετητές έχουν σημειώσει πρόοδο σε ό,τι αφορά το άνοιγμα του επίσημου αρχείου. Το 2003, το Ιστορικό Γραφείο του State Department κυκλοφόρησε έναν τόμο στη σειρά *Foreign Relations of the United States* σχετικά με την επέμβαση των ΗΠΑ στη Γουατεμάλα.

¹⁴⁴ Smith, P.H. (2000). *Dynamics of U.S. – Latin American Relations*. New York: Oxford University Press.

Το 1983, το Ιστορικό Γραφείο δημοσίευσε έναν τόμο για τη Λατινική Αμερική, 1952-1954, ο οποίος περιελάμβανε ένα τμήμα για την πολιτική των ΗΠΑ έναντι της Γουατεμάλας. Ωστόσο, τα έγγραφα αυτά δεν αποδείκνυαν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν παρέμβει στη Γουατεμάλα¹⁴⁵. Το Αρχείο Εθνικής Ασφάλειας που εδρεύει στο George Washington University έγινε ένας αδυσώπητος υποστηρικτής του αποχαρακτηρισμού εγγράφων για τον Ψυχρό Πόλεμο στη Λατινική Αμερική. Η κυβέρνηση Κλίντον αποδείχθηκε ιδιαίτερα επιδεκτική στο άνοιγμα του δίσκου, επιτρέποντας σημαντικούς αποχαρακτηρισμούς αρχείων σχετικά με τις πολιτικές των ΗΠΑ έναντι του Ελ Σαλβαδόρ, της Γουατεμάλας και της Ονδούρας. Το 1999, η διοίκηση, ως απάντηση στην αυξανόμενη διεθνή οργή για τον στρατηγό Pinochet, ανέλαβε το έργο αποχαρακτηρισμού της Χιλής. Το έργο απέδωσε πάνω από 20.000 έγγραφα για τις πολιτικές των ΗΠΑ έναντι της Χιλής από το 1973 έως το 1990¹⁴⁶.

Το 2009, το Στέιτ Ντιπάρτμεντ κυκλοφόρησε σε ηλεκτρονική μορφή έναν τόμο για τις σχέσεις των ΗΠΑ με τη Λατινική Αμερική κατά την πρώτη διοίκηση του Ρίτσαρντ Νίξον¹⁴⁷. Ο ηλεκτρονικός τόμος προκάλεσε διεθνή δημοσιότητα, επειδή απέδειξε ότι ο Πρόεδρος Νίξον είχε ζητήσει από τη στρατιωτική κυβέρνηση της Βραζιλίας να καταταγεί στον πόλεμο εναντίον του Salvador Allende. Η Isabel Allende, κόρη του Salvador Allende, κάλεσε τη Βραζιλία να ανοίξει αρχεία που θα μπορούσαν να ρίξουν φως σε κάθε ρόλο που έπαιξε στην ανατροπή του πατέρα της¹⁴⁸. Ωστόσο, οι πολίτες των ΗΠΑ και της Λατινικής Αμερικής δεν έχουν αποκτήσει πλήρη πρόσβαση στο αρχείο. Ο νέος ηλεκτρονικός τόμος

¹⁴⁵ Rabe, St. G. (2004). *The U.S. Intervention in Guatemala: the Documentary Record*. *Diplomatic History* 28 (November): 785-90.

¹⁴⁶ Kornbluh, P. (2003). *The Pinochet File: A Declassified Dossier of Atrocity and Accountability*. New York: The New Press.

¹⁴⁷ U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume E-10, Documents on American Republics, 1969-1972*. Washington: Government Printing Office. <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve10>.

¹⁴⁸ Associated Press (2009). *Chile: Allende's Daughter Seeks Secret Records About Coup*. *New York Times*, 19 August 2009, A9.

για τη Λατινική Αμερική δεν προσέφερε αποδείξεις για τη στάση της κυβέρνησης Νίξον απέναντι στις στρατιωτικές κυβερνήσεις στη Βολιβία και την Ουρουγουάη. Επιπλέον, τον Μάιο του 2011, Ρεπουμπλικανοί στη Βουλή των Αντιπροσώπων εμπόδισαν την πρόθεση των Δημοκρατικών να δημοσιεύσουν αρχεία αμερικανικών υπηρεσιών πληροφοριών για την στρατιωτική δικτατορία της Αργεντινής από το 1976 έως το 1983. Αργεντινοί ακτιβιστές για τα ανθρώπινα δικαιώματα υποστήριζαν ότι τα μυστικά έγγραφα μπορεί να τους βοηθήσουν να ριζούν φως σε διάφορες υποθέσεις εγκλημάτων που είχαν διαπραχθεί στη χώρα από τη στρατιωτική χούντα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα δεινά της ψυχροπολεμικής περιόδου έχουν αναγνωριστεί από πλήθος κυβερνήσεων και στη Λατινική Αμερική. Τον Φεβρουάριο του 2009, ο πρόεδρος της Γουατεμάλας, Álvaro Colom (2008-12), ζήτησε συγγνώμη από την Κούβα εξ ονόματος της χώρας του που επέτρεψε στη CIA να εκπαιδεύσει Κουβανούς εξόριστους στη Γουατεμάλα για την εισβολή στον Κόλπο των Χοίρων. Κατά την επίσημη επίσκεψή του στην Αβάνα, ο Colom απένειμε επίσης την υψηλότερη τιμή της Γουατεμάλας στον Fidel Castro. Το 2011, ο Πρόεδρος Colom ζήτησε συγγνώμη από τον γιο του Προέδρου Jacobo Arbenz Guzmán (1952-54) για το «μεγάλο έγκλημα» που ήταν η ανατροπή της συνταγματικής προεδρίας υπό την αιγίδα της CIA¹⁴⁹. Ως φόρο τιμής στον έκπτωτο ηγέτη, ο Colom μετονόμασε έναν κεντρικό αυτοκινητόδρομο με το όνομα του προέδρου Arbenz.

Το 2012, ο Πρόεδρος Mauricio Funes του Ελ Σαλβαδόρ αναγνώρισε την ευθύνη της κυβέρνησης για τη σφαγή 936 αμάχων στο χωριό El Mozote το 1981. Αποκάλεσε την αντεπαναστατική επιχείρηση του στρατού της χώρας ως τη μεγαλύτερη σφαγή αμάχων στη σύγχρονη ιστορία της Λατινικής Αμερικής. Ο Πρόεδρος Funes ζήτησε επίσης συγχώρεση από τους συγγενείς των περίπου 12.000 ανθρώπων που εξαφανίστηκαν κατά τη διάρκεια

¹⁴⁹ Malkin, E. (2011). An Apology for a Guatemalan Coup, 57 Years Later. *New York Times*, 20 October 2011.

της εμφύλιας σύγκρουσης της δεκαετίας του 1980, η οποία άφησε πίσω της 75.000 νεκρούς¹⁵⁰.

Στην Κούβα, η οποία είχε χάσει τη διεθνή της σημασία στη μετά τον Ψυχρό Πόλεμο εποχή, επικρατούσε η νοσταλγία για το παρελθόν. Το 1997, στην τριακοστή επέτειο του θανάτου του, το σώμα του Ernesto Che Guevara «ανακαλύφθηκε» θαμμένο κάτω από τον διάδρομο στο αεροδρόμιο στο Valle Grande της Βολιβίας. Οι αρχές της Βολιβίας παρέδωσαν τα λείψανα του Che σε Κουβανούς που τα μετέφεραν πίσω στην Κούβα. Μετά από μια σημαντική τελετή που εξυμνούσε τις αρετές του κουβανού ηγέτη, το σώμα του επιστράφηκε στη γη στη Santa Clara, καθώς τα στρατεύματα που διοικούνταν από τον Τσε είχαν απελευθερώσει αυτή την πόλη στα τέλη του 1958. Ο Che είχε ήδη αναδειχθεί ως σύμβολο της ρομαντικής επανάστασης, ενώ συνδέθηκε περαιτέρω με τις αισιόδοξες εποχές της δεκαετίας του 1950 και του 1960 και, παράλληλα, ξεχάστηκε η αποστολή που οδήγησε στο θάνατό του στη Βολιβία.

Οι Λατινοαμερικανοί δεν ήταν οι μόνοι που ζήτησαν συγγνώμη για τον Ψυχρό Πόλεμο και τα γεγονότα του. Το 1999, κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στη Γουατεμάλα, μετά από το *Memoria del silencio*, ο πρόεδρος Μπιλ Κλίντον είπε ότι για τις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι σημαντικό να ειπωθεί ξεκάθαρα ότι η υποστήριξη από τις ΗΠΑ των στρατιωτικών δυνάμεων ή μονάδων πληροφοριών που επιδίδονταν σε βίαιη και εκτεταμένη καταστολή που περιγράφεται στην σχετική έκθεση ήταν λάθος, και οι Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει να μην επαναλάβουν αυτό το λάθος. Ο υπουργός Εξωτερικών Colin Powell ανέφερε επίσης ότι υπήρχαν δραστηριότητες του Ψυχρού Πολέμου που δεν είχαν θετικό πρόσημο για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Το 2003, ο Powell μίλησε για τον ρόλο των ΗΠΑ στην ανατροπή του Salvador Allende, σημειώνοντας ότι δεν αποτελεί ένα μέρος της αμερικανικής ιστορίας για το οποίο οι Αμερικανοί είναι υπερήφανοι. Η κυβέρνηση της Χιλής του Προέδρου Ricardo Lagos απάντησε ότι είναι ευτυχής που οι Ηνωμένες Πολιτείες έστω και αυτή τη χρονική στιγμή αναγνώρισαν ότι ήταν λάθος να υποστηρίξουν το στρατιωτικό πραξικόπημα που

¹⁵⁰ Associated Press (2012). *El Salvador: President Apologizes for 1981 Massacre*. *New York Times*, 16 January 2012.

ανέτρεψε τον Πρόεδρο Allende και την πολιτική κατάσταση της Χιλής και οδήγησε σε σημαντικά δεινά για τον λαό της χώρας¹⁵¹.

¹⁵¹ Rabe, S. G. (2011). *The Killing Zone: The United States Wages Cold War in Latin America*. New York: Oxford University Press, σ. 187.

Βιβλιογραφία

- Armony, A. (1997). *Argentina, the United States and the anti-communist crusade in Central America, 1977-1984*. Athens, OH: Ohio University Centre of International Studies.
- Aspaturian, V. (1976). *The Foreign Policy of the Soviet Union*. In J. Rosenau - K. Thompson - G. Boyd (Eds.), *World Politics: An Introduction*. New York: The Free Press.
- Associated Press (2009). *Chile: Allende's Daughter Seeks Secret Records About Coup*. *New York Times*, 19 August 2009, A9.
- Associated Press (2012). *El Salvador: President Apologizes for 1981 Massacre*. *New York Times*, 16 January 2012.
- Barrett, D.M. (2011). *Congress, the CIA, and Guatemala, 1954*. Central Intelligence Agency.
- Berlin im Überblick (χ.χ.). *Rede von US-Präsident John F. Kennedy vor dem Rathaus Schöneberg am 26. Juni 1963*. <https://www.berlin.de/berlin-im-ueberblick/geschichte/artikel.453085.php>.
- Beukel, E. (2012). *The last living fossil of the Cold War. The two Koreas, the Dragon and the Eagle: Towards a new regional security complex in East Asia?* DIIS Report 2012: 10.
- Beyers, J., Kerremans, B. & Bursens, P. (2001). *Belgium, the Netherlands and Luxemburg. Diversity among the Benelux Countries*. In E. Zeff & E. Pirro (Eds.), *The European Union and the Member States* (pp. 59-88). Lynne Rienner Publishers.
- Blight, J.G., Allyn, B.J., Welch, D.A. (1993). *Cuba on the brink: Castro, the Missile Crises and the soviet collapse*. New York: Pantheon.

- Booth, J.A. (1985). *The end and the beginning. The Nigaraguan Revolution*. Boulder: Westview Press.
- Bowker, M. & Williams, P. (1988). *Superpower Détente: A Reappraisal*. London: Sage.
- Bracken, A. (2016, December 29). *Why you need to know about Guatemala's civil war*. Retrieved from <https://www.pri.org/stories/2016-12-29/why-you-need-know-aboutguatemalas-civil-war>.
- Brockett, C. D. (2010). *US Labour and Management Fight It Out in Post-1954 Guatemala*. *Journal of Latin American Studies*. 42(3), 535.
- Buck-Morss, S. (2002). *Dreamworld and Catastrophe: The passing of mass utopia in East and West*. Cambridge: MIT Press.
- Bullock, A. (1992). *Hitler and Stalin: Parallel Lives*. New York: Knopf.
- Cardenas, S. (2010). *Human Rights in Latin America: A Politics of Terror and Hope*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Carmichael, N. (χ.χ.). *A brief history of the Berlin Crisis in 1961*. <https://www.archives.gov/files/research/foreign-policy/cold-war/1961-berlin-crisis/overview/berlin-wall-overview.pdf>.
- CONADEP *Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas* (1984). *Nunca Más*. Buenos Aires: EUDEBA.
- CVCE (2016). *The Cold War (1945 – 1989)*. Full text. CVCE.EU by UNI.LU.
- Davis, A. (2020). *Understanding the role of Tehran and Yalta in creating the Post-War order*. *The General Assembly*, 2(1).
- Eichengreen, B. (2011). *Lessons from the Marshall Plan*. *World Development Report 2011*. Background case note. April 2010.

- Engerman, D. (2010). *Ideology and the Origins of the Cold War, 1917-1962*, στο M. Leffer & O. Arne Westad (επιμ.) (2010). *The Cambridge History of the Cold War*. Τόμ. I, Cambridge: Cambridge University Press.
- European Defence Community Treaty*. <http://aei.pitt.edu/5201/1/5201.pdf>.
- Evaristo Arns, P. (1986). *Brasil: Nunca Mais: Um Relato Para a História*. Petrópolis: Vozes.
- Frosch, D. (2011). *Castro Opponent Said to Have Told of Role in Attacks*. *New York Times*, 17 March 2011, A21.
- Gaddis, J.L. (1997). *We now know: Rethinking Cold War History*. New York: Oxford University Press.
- Gaddis, J.L. (2005). *The cold war. A new history*. New York: The Penguin Press.
- Gill, L. (2004). *The School of the Americas: Military Training and Political Violence in the Americas*. Durham, North Carolina: Duke University Press.
- Gleijeses, P. (1979). *The Dominican crisis: the 1965 constitutionalist revolt and American intervention*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Gleijeses, P. (2002). *Conflicting missions: Havana, Washington and Africa, 1959-1976*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Grandin, G. (2004). *The Last Colonial Massacre: Latin America in the Cold War*. Chicago: University of Chicago Press.
- Grandin, G. (2013, May 21). *Guatemalan Slaughter Was Part of Reagan's Hard Line*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/roomfordebate/2013/05/19/what-guilt-does-the-us-bear-in-guatemala/guatemalan-slaughter-was-part-of-reagans-hard-line>.
- Johnson, L. B. (1972). *The vantage point: perspectives on the presidency, 1963-1969*. London: Weidenfeld & Nicolson.

- Hitchens, C. (2001). *The Trial of Henry Kissinger*. London: Verso.
- Holeindre JV. (2015). *Raymond Aron on War and Strategy: A Framework for Conceptualizing International Relations Today*. In: Colen J., Dutartre-Michaut E. (Eds.). *The Companion to Raymond Aron. Recovering Political Philosophy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ηρακλείδης, Α. (2015). *Διεθνείς σχέσεις και διεθνής πολιτική*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα – Κάλλιπος.
- Ηφαιστος, Π. (2010). *Διπλωματία και στρατηγική των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Keen, B., & Haynes, K. (2000). *A history of Latin America*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Kelly, M. J. & Watts, S. (2010). *Rethinking the Security Architecture of North East Asia*. *Victoria University Wellington Law Review*, 41, 273.
- Kennan, G.F. (1967). *Memoirs: 1925-1950*. Boston: Atlantic- Little Brown.
- Kennedy, P. (1987). *Rise and Fall of Great Powers*. New York: Random House.
- Κλάμης, Α. (2012). *Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος στο διεθνές σύστημα: Ένας ιδεολογικός πόλεμος με στρατηγικό περιεχόμενο; Στο Π. Ηφαιστος, Κ. Κολιόπουλος, Ε. Χατζηβασιλείου (Επιμ.). Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, 1941-1950: Στρατηγικά ή ιδεολογικά αίτια; Αθήνα: Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων. Πάντειο Πανεπιστήμιο.*
- Κλόουζ, Ντ. (2003). *Οι ρίζες του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*. Αθήνα: Φιλίστωρ.
- Kontorovich, V. (1993). *The Economic Fallacy*. *The National Interest*, Spring.
- Κοραντής, Α.Ι. (1988). *Τεχεράνη – Γιάλτα – Ποτσδαμ*. Αθήνα: Εστία.
- Kornbluh, P. (2003). *The Pinochet File: A Declassified Dossier of Atrocity and Accountability*. New York: The New Press.

- Magid, J. (2012). *The Marshall Plan*. *Advances in Historical Studies*, 01(01), 1-7.
- Malia, A. (2019). *Yalta and Potsdam conferences – The premises of the beginning of the Cold War*. *International Journal of Academic Research and Reflection*, 7(6), 49-55.
- Malkin, E. (2011). *An Apology for a Guatemalan Coup, 57 Years Later*. *New York Times*, 20 October 2011.
- Marshall Plan speech by George Marshall.
https://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/doc_files/Marshall%20Plan%20speech.pdf.
- North Atlantic Treaty Organisation. *Ανάκτηση από:* <https://www.nato.int/>.
- Ostermann, C. (1994). *The United States, the East German Uprising of 1953 and the limits of rollback*. Working Paper No. 11. Woodrow Wilson International Center for Scholars.
- Parker, P. R. (1979). *Brazil and the quiet intervention, 1964*. Austin, TX: University of Texas Press.
- Paszyn, D. (2000). *The soviet attitude to political and social change in central America, 1979-1990*. New York: St. Martin's Press.
- Pechnatov, V.O., & Edmondson, C.E. (2002). *The Russian perspective*. In R.B. Levering, V.O. Pechatnov, V. Botzenhart-Viehe & C.E. Edmondson (Eds.). *Debating the origins of the Cold War: American and Russian Perspectives*. New York: Rowman & Littlefield.
- Pedemonte, R. (2021). *The Soviet Union and Latin American revolutions during the Cold War (Cuba, Chile, Nicaragua)*. *Guerres mondiales et conflits contemporains*, 281, 83-96.

- Pérez, L.A. Jr. (1973). *International dimensions of inter-American relations, 1944–1960*, *Inter-American Economic Affairs*, 27.
- Plokhy, S.M. (2020). *Γιάλας. Το τίμημα της ειρήνης*. Μτφρ. Π. Γεωργίου. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Potsdam Agreement. *Protocol of the Proceedings. August, I, 1945*.
https://www.nato.int/ebookshop/video/declassified/doc_files/Potsdam%20Agreement.pdf.
- Rabe, St. G. (2004). *The U.S. Intervention in Guatemala: the Documentary Record*. *Diplomatic History* 28 (November): 785-90.
- Rabe, S. G. (2011). *The Killing Zone: The United States Wages Cold War in Latin America*. New York: Oxford University Press.
- Raynolds, D & Pechatnov, V. (2018). *The Kremlin Letters: Stalin's Wartime Correspondence with Churchill and Roosevelt*. Yale.
- Report from the Inter-Departmental Survey Team on Brazil, 3 November 1962, *Department of State, Foreign relations of the United States (1961–3)*, XII, p. 475.
- Rice, C. (1991). *The Evolution of Soviet Grand Strategy*. In P. Kennedy (Ed.) *Grand Strategies in War and Peace*, New Haven: Yale University Press.
- Rohter, L. (2002). *A Door Opens for Legal Action in Chilean Coup, Kissinger Is Numbered among the Hunted*. *New York Times*, 28 March 2002.
- Sand, G.W. (1989). *Soviet aims in central America. The case of Nicaragua*. New York: Praeger Publishers.
- Schlesinger, S., & Kinzer, S. (2005). *Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University, David Rockefeller center for Latin American Studies.

- Sestanovich, St. (1993). *Did the West Undermine the East? The National Interest*, Spring, σ. 31-33.
- Smith, J. (2005). *The United States and Latin America. A history of American diplomacy 1776-200*. London & New York: Routledge.
- Smith, P.H. (2000). *Dynamics of U.S. – Latin American Relations*. New York: Oxford University Press.
- Smith, P.H. (2012). *Democracy in Latin America: Political Change in Comparative Perspective*. 2nd ed. New York: Oxford University Press.
- Smyser, W.R. (1999). *From Yalta to Berlin: The Cold War struggle over Germany*. London: MacMillan Press.
- Telegram from Kennedy to Department of State, 16 December 1961, Department of State, *Foreign relations of the United States (1961–3)*, XII, p. 683.
- The building of the Berlin Wall. In *The Cold War (1945-1989)*. <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/55c09dcc-a9f2-45e9-b240-eaef64452cae/89dde220-957b-4451-ba7b-7d35152163fa>.
- The establishment of Western European Union (WEU). In *The Organization of post-war defence in Europe (1948-1954)*. <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/6d9db05c-1e8c-487a-a6bc-ff25cf1681e0>.
- The strengthening of alliances. In *The Cold War (1945-1989)*. <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/55c09dcc-a9f2-45e9-b240-eaef64452cae/f1295328-8cec-4fa9-95ef-3e072f326c3a>.
- Truman H.S. (1947) *The Truman Doctrine*. https://liberalarts.utexas.edu/coretexts/_files/resources/texts/1947%20Truman%20Doctrine.pdf.

U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume E-10, Documents on American Republics, 1969-1972. Washington: Government Printing Office. <http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve10>.

United Nations (2012). "Human Development Reports. <http://hdr.undp.org/en/statistics/>.

*Wagnleitner, R. (1994). *Coca-Colonization and the Cold War: The Cultural Mission of the United States in Austria after the Second World War*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.*

*Western Union. In *The Organization of post-war defence in Europe (1948-1954)*. <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/d16547a7-de20-4a4f-9bfe-29dbfc79be69>.*

*Wright, T.C. (2007). *State Terrorism in Latin America: Chile, Argentina, and International Human Rights*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.*